

รายงานวิจัยเรื่อง

ปัจจัยบุคคลกับพฤติกรรมค้นหาเส้นทางภายในมหาวิหาร
มัสยิดฮารอมในการประกอบพิธีฮัจย์ของมุสลิมในประเทศไทย

Individual factor and way finding in

Masjid Al Haram – Makkah Al-Mudarramah

To perform the pilgrimage for Muslim in THAILAND

โดย

รศ.ประสิทธิ์ สุไลมาน

Ass.PRASIT SULAIMAN

ภาควิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พศ.2559 / ฮศ.1438

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สำนักหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

รายงานวิจัยเรื่อง

ปัจจัยบุคคลกับพฤติกรรมค้นหาเส้นทางภายในมหาวิหาร
มัสยิดฮารอมในการประกอบพิธีฮัจย์ของมุสลิมในประเทศไทย

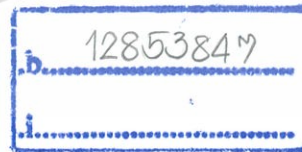
Individual factor and way finding in

Masjid Al Haram – Makkah Al-Mukarramah

to perform the pilgrimage for Muslim in THAILAND

เลขหมู่.....
เลขทะเบียน 147269
วัน เดือน ปี 14 08 2560

ภาควิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง

พศ.2559 / ฮศ.1438

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชื่อโครงการ (ภาษาไทย) ปัจจัยบุคคลกับพฤติกรรมค้นหาเส้นทางภายในมหาวิหารมัสยิดฮารอมในการประกอบพิธี
ฮัจย์ของมุสลิมในประเทศไทย

แหล่งเงิน เงินรายได้ ประจำปีงบประมาณ 2558 - 2559 จำนวนเงินที่ได้รับการสนับสนุน 105,000 บาท

ระยะเวลาทำการวิจัย 2 ปี ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2557 ถึง 30 กันยายน 2559

นายประสิทธิ์ สุไลมาน (หัวหน้าโครงการ) สังกัด ภาควิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

บทคัดย่อ

.....และสิทธิของอัลลอฮ์ที่มีแก่นมนุษย์ คือ การมุ่งสู่พิธีฮัจย์ สำหรับผู้ที่สามารถเดินทางไปได้.....

(อัลกุรอาน 3 : 97 สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ. 2541: 130)

เมื่อถึงช่วงเทศกาลฮัจย์ของทุกปี จะมีมุสลิมต่างภาษา เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ฐานะ สีมวล จากทั่วทุกมุมโลก
เดินทางมายังนครมักกะฮ์เป็นจำนวนมาก เพื่อประกอบพิธีฮัจย์อันเป็นสัญลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของเอกภาพแห่ง
มนุษยชาติ ซึ่งถือเป็นการประชุมใหญ่ประจำปีระดับโลก โดยมีจุดหมายเดียวกันคือ เพื่อสนองตอบต่อคำบัญชา
ของอัลลอฮ์ (วิรยา ขันรสิทธิ์. 2554:1)

มัสยิดฮารอม เป็นศาสนสถานที่ยิ่งใหญ่ที่จะต้องรองรับประชาชาติมุสลิมจำนวนมาก การหาทิศทาง
(Wayfinding system) เป็นความสามารถเฉพาะบุคคลเพื่อไปสู่จุดหมาย ที่แต่ละคนจะจัดระเบียบข้อมูลที่ได้รับจาก
สภาพแวดล้อมใหม่ เกิดเป็นแผนที่ในใจ(Cognitive map) ประกอบกับ กระบวนการรับรู้ (Perception) เป็นขบวนการ
ที่บุคคลมีประสบการณ์กับวัตถุหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยอาศัยอวัยวะรับสัมผัส ตา หู จมูก ลิ้น ผิวหนัง เป็นเครื่องมือใน
การรับรู้ เป็นหลักทางจิตวิทยาที่มีความสำคัญและบทบาทมากที่สุดต่อการเกิดพฤติกรรมในสภาพแวดล้อม ณ.
ศาสนสถานแห่งนี้ ซึ่ง ผังมัสยิดมาตรฐานที่ทุกคนเข้าไปใช้ จะเป็นลักษณะสี่เหลี่ยม (□) ตัวอาคารหันไปในทิศ
ทางตรงกับกิบลัต(GibLah-Kiblat) ในประเทศไทยรับรู้ว่าเป็น ทิศตะวันตก ผังมัสยิดฮารอมเป็นผังที่มีกิบลัต(GibLah-
Kiblat) เป็นศูนย์กลางของจักรวาล ที่มุสลิมทุกคนจะต้องกราบไหว้(สujud)ในทิศทางสู่อิบราฮิม(GibLah-Kiblat) ใน
ตำแหน่งของ กะฮ์บะฮ์นั่นเอง เมื่อดูจากผังรวมของมัสยิดฮารอม จะมีศูนย์กลาง(ตำแหน่งของกะฮ์บะฮ์) แล้วเรียงแถว
ละหมาดเป็นระลอกคลื่น ลักษณะวงกลมหลายๆ วงซ้อนเรียงใหญ่ขึ้นๆ เรื่อยๆ เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลที่เคยได้รับ กับ
สภาพแวดล้อมใหม่ จึงเกิดเป็นประเด็นปัญหาการวิจัยขึ้น

1. พฤติกรรมในการปฏิบัติศาสนกิจเกี่ยวข้องกับการเลือกที่นั่งในมัสยิดอย่างไร
2. ทำไมบางคนหลงทางในมัสยิดฮารอม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาพฤติกรรมในการปฏิบัติศาสนกิจของพิธีฮัจย์และเพื่อเสนอแนะแนว
ทางแก้ไขการรับรู้สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ส่งผลต่อการขึ้นทางของมัสยิดฮารอมในการประกอบพิธีฮัจย์ของ
มุสลิมในประเทศไทยโดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้ การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นด้วยการทบทวนวรรณกรรม ศึกษา
พฤติกรรมในการปฏิบัติศาสนกิจของพิธีฮัจย์ ศึกษาองค์ประกอบของศาสนสถาน เปรียบเทียบกับมัสยิดฮารอม เก็บ
ข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม

1. กลุ่มผู้ไปประกอบพิธีฮัจย์
2. กลุ่มผู้ประกอบการกิจการฮัจย์
3. กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้ทรงคุณวุฒิ

เมื่อเก็บข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม และเก็บจากภาคสนามแล้วสรุปได้ว่า ปัจจัยบุคคลแต่ละคนพยายาม
จะหาที่นั่งเดิมแต่สถานการณ์ สภาพการณ์เกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เป็นเหตุผลที่นำไปสู่การหลงทางและ
เหตุผลที่นำไปสู่การหลงทางมากที่สุดได้คำตอบว่าผลกระทบจากงานก่อสร้างต่อเติม ทำให้เกิดการเปลี่ยนทิศทาง
(direction) การเดินมีทั้งสับสน ไม่ไปเป็นกลุ่ม ลองเปลี่ยนเส้นทาง แถวละหมวดจะถูกขยับขึ้น เพราะมีที่ว่าง
ด้านหน้า ไม่มีป้ายบอกทาง คิดเป็น 23.1% คำตอบรองลงมาว่าจำประตูทางเข้าผิด ระหว่างทางจำเส้นทางผิดและ
จำทิศผิด มีการอดรู้ อดเก่ง ปนอยู่บ้าง คิดเป็น 21.1 % สภาพแวดล้อมที่เหมือนกัน คล้ายกัน ทำให้เข้าใจผิด หลง
ว่าใช่ คิดเป็น 15.6 % สภาพการณ์ของมวลชนที่มีจำนวนมาก ประกอบกับสถานที่กว้างใหญ่มากๆ ทำให้รู้สึกสับสน
ตื่นเต้น ตื่นสถานที่ ดูเหมือนกันไปหมด คิดเป็น 14.2 % แต่จะให้คำตอบเกี่ยวกับอายุที่มาก มีผลต่อสายตาและ
ความจำ คิดเป็น 2.5 % ขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านให้ความสำคัญกับสุขภาพและความพร้อมของร่างกายมากกว่า
การรับรู้ในสภาพแวดล้อมใหม่กับศาสนสถานที่ยิ่งใหญ่ อย่างมัสยิดฮารอมนั้น จะต้องเรียบเรียงการเก็บข้อมูลในระบบ
ความจำให้เป็นระบบ เพื่อการเรียกข้อมูลในการจำและรับรู้มาใช้ได้ง่าย และต้องตัดการรับข้อมูลแทรกให้ได้ ตาม
ขั้นตอนและต้องมีการฝึกฝน เริ่มจากออกจากที่พัก เดินผ่านพบให้จำสิ่งที่ควรจำเท่านั้น เมื่อถึงประตูทางเข้ามัสยิดฮา
รอม หยุดดูและอ่านเพื่อเก็บข้อมูลเข้าในระบบ ว่าประตูชื่ออะไร หมายเลขใด ผ่านประตูเข้าไปแล้วเหลือวงเล็บคู่อีก
ครั้งว่าประตูชื่ออะไร หมายเลขใดและมีอะไรบ้าง ณ.จุดนั้น เช่นชั้นวางกุรอาน ถังน้ำชา 5 ใบ แท่งกันพลาสติก
(barrier) สีเขียว 3 แท่ง เมื่อเวลากลับก็ให้เรียกข้อมูลความจำดังกล่าวมาใช้ ฝึกทำทุกครั้งจะเกิดความเคยชิน อันเป็น
ส่วนหนึ่งที่ทำให้สติ สมาธิขณะนั้นนิ่ง(คุชวะ) ไม่ถูกรบกวนจากใดๆแล้ว การปฏิบัติศาสนกิจจะจดจำ มุ่งสู่พระเจ้า
เท่านั้น ผลตอบแทนได้เต็ม ขอพระองค์ทรงโปรดประทานฮัจย์มั้บบูรแก่ทุกท่าน

อามีน

Research Title : Individual factor and way finding in Masjid Al Haram – Makkah Al-Mukarramah to perform the pilgrimage for Muslim in THAILAND

Researcher : Mr.Prasit Sulaiman

Faculty : Architecture

Department : Interior Architecture

ABSTRACT

And the right of Allah to humans is the pilgrimage to the Hajj for those who are able to undertake it.... (Quran 3: 97 Arab alumni, 2541: 130)

Once it's time to the annual Hajj, millions of Muslims with different languages, races, statuses and skin colors from all over the world travel to Mecca to perform the Hajj, which is the greatest symbolic event that represents the unity of humans. It is the world largest annual gathering. They are all there for one aim, which is to respond to Allah's order (Viriya Khanthasit:2554:1).

Haram Mosque is a colossal mosque that can hold a great number of Muslims. The wayfinding system is the personal challenge to reach the destination, and each person has to arrange the perceived information of the new surrounding constructing cognitive map with his/her perception. It is the process that Muslims experience events and perceive objects by using the five sense organs, eyes, ears, nose, tongue and skin, which is an essential psychological principle as it plays the most important role in causing conducts. At this place of worship, the standard floor plan for uses is square. It faces in the opposite direction to Giblah-Kiblat, which is the west from the perspective from Thailand. Also, the floor plan has Giblah-Kiblat as the focal point of the universe. Thus, all Muslims pray toward Giblah-Kiblat in the position of Kaaba. When looking at the site plan of Haram mosque, its center is the position of Kaaba, and the Muslims line up shoulder to shoulder in circles growing in size resembling waves. Consequently, a comparison of existing information and the new environment led to these objectives of the study:

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1. How are conducts in participating the religious activities related to the seat selection in the mosque?
2. Why do some Hajj pilgrims get lost in the Haram mosque?

This research aimed to study conducts in participating the religious activities of the Hajj and to offer ways to improve perceptions of the physical surroundings in Haram mosque, which impacts on the Hajj of Muslims in Thailand. The steps of the research were reviewing the literature, studying the conducts in religious activities of the Hajj and the components of the mosque in comparison to the Haram mosque, and collecting data by using questionnaire, interview and observation. There were three focus groups.

1. Hajj pilgrims
2. Hajj operators
3. Hajj authorities and experts

From the literature review and data collection, it can be concluded that each pilgrim tried to sit at the same spot, but the situation was unsteady, which resulted in the lost. From the answers, the main reason for the lost was the effects of the renovation on the change of the direction, for example, the pilgrims were confused, didn't walk with the group and tried to change direction, the rows moved up to fill up the space, and there were no directional signs, which accounted for 23.1% of the lost. Subsequently, some pilgrims were not sure about the direction, and some thought they knew it, which accounted for 21.1%. The similar surroundings resulted in the confusion and misperception accounting for 15.6%. The fact that the mosque was so crowded and it was colossal led to confusion and distraction, which accounted for 14.2% of the lost. 2.5% of the answers were relevant to the age-related disabilities such as eye problem and poor memory. However, the neighboring countries give more importance to health and physical fitness. To perceive the new environment like Haram mosque, the systematic memorization is needed. In addition, to recall the memory, it is necessary to remove the distracting information, and certain procedures and practice are also essential. Starting from leaving the accommodation, it is important to pay attention to the surroundings on the way. When arriving at the gate of Haram mosque, read and memorize the name and the number of the gate, pay attention to

what you have seen, for example, Quran shelves, five Zamzam water tanks, three green plastic barriers and so forth, and then recall the memory when you return. These procedures are needed to be repeated until you are used to them. This practice leads to consciousness. Having consciousness means not being irritated by anything. Thus, you can concentrate on your conducts in the religious activities to get closer to Allah.

May Allah be pleased by successful Hajj and give tremendous rewards to all Hajjis.

Armin

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ซึ่งการดำเนินงานได้สำเร็จด้วยความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. บริษัทดำน่า กรุป (อาจารย์ภักดี มะแอ)
2. บริษัททูลสัน เซ็นเตอร์ จำกัด (แซะฮ์อับดุลลาเตป สุขถาวร)
3. หจก.อิบนูอัฟฟาน (นายอิสมาแอล สามะ)
4. หจก.เอส.ที.อาร์เบียน กรุป(แซะฮ์สมาน)
5. หจก.ซารีฟ ๑๔๐๐(ไทยแลนด์)จำกัด
6. หจก.เอส.เอ็ม.แอนด์ซัน (นายสมมิตร สะยิปู)
7. หจก.ดีเจริญ ฮัจย์ (นายสมชาย ดีเจริญ)
8. หจก.บางกอก ฮัจย์แอนด์ทราเวล.(นายเศรษฐา สกกุลดี).
9. หจก.ฮิดายะห์ทัวร์ (นายรอยาลี โส๊ะ)

ผู้สนับสนุนข้อมูล

1. อาจารย์อรุณ บุญชม ประธานกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร
2. คุณอนุชา หาระหนี่ ผู้อำนวยการกองส่งเสริมกิจการฮัจย์ กรมศาสนา
3. อาจารย์การุณ บุญมั่น ผู้เชี่ยวชาญภาษาอาหรับ
4. อาจารย์อรุณ บุญมาเลิศ รองประธานกรรมการอิสลามประจำ กรุงเทพมหานคร
5. คุณไพโรจน์ บริสุทธิ์ นายช่างโยธา(นอกราชการ)

ที่ปรึกษา ดร.วิศรุต เลาะวิถี และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ญาณินทร์ รัถวงศ์วาน
ขอพระองค์อัลลอฮ์ ผู้ทรงยิ่งใหญ่ ผู้ทรงอำนาจ ผู้ทรงรอบรู้ยิ่ง ทรงตอบแทนคุณงามความดี แก่ทุก
ท่านที่ช่วยตอบแบบสอบถาม ให้ความช่วยเหลืองานวิจัยจนเสร็จสิ้นสมบูรณ์ด้วยดี

รศ.ประสิทธิ์ สุไลมาน

Ass. PRASIT SULAIMAN

ภาควิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	II
กิตติกรรมประกาศ.....	VI
สารบัญ.....	VII
สารบัญตาราง.....	IX
สารบัญภาพ.....	XV
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
1.2 ปัญหาการวิจัย.....	9
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	9
1.4 คำถามการวิจัย.....	9
1.5 ขอบเขตการวิจัย.....	9
1.6 ขั้นตอนการวิจัย.....	10
1.7 ประโยชน์ของงานวิจัยนี้.....	10
1.8 ข้อจำกัดในการวิจัย.....	10
1.9 คำนิยามศัพท์.....	11
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	16
2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสัจนิยมวิทยา สูตรระบบนำทาง.....	16
2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจำ-จินตภาพ-ความแออัด ของสภาพแวดล้อม.....	27
2.3 พฤติกรรมเว้นที่ว่างส่วนบุคคลกับการออกแบบสภาพแวดล้อมกายภาพ.....	33
2.4 องค์ประกอบของศาสนสถาน และมีสัณนิษฐาน.....	41
2.5 ข้อกำหนดของพิธีฮัจญ์ หลักการ หลักปฏิบัติและขั้นตอนต่างๆ.....	84

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษา VII เท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	97
3.1 ศึกษานำร่อง(Pilot Study).....	97
3.2 การออกแบบการวิจัย (research methodology)	98
3.3 เครื่องมือวิจัย.....	100
3.4 การเลือกประชากร ,กลุ่มตัวอย่าง,กรณีศึกษา.....	101
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	105
บทที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลและการอภิปรายผล.....	106
บทที่ 5 สรุปงานวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	186
บรรณานุกรม.....	192
ภาคผนวก	
-พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย.....	197
-ตัวอย่างแบบสอบถาม.....	204
-ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์.....	213
-ประวัติผู้วิจัย.....	216

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษา VIII เท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญญัตินี้

ตารางที่	หน้า
1.1 แสดงการเปลี่ยนแปลงของราคาขาย ต้นทุนการผลิตและตอบแทน ที่เกษตรกรได้รับปี2549-2555.....	5
2.1 แสดงประเภทผลงานของชื่อนาน 1.....	50
2.2 แสดงประเภทผลงานของชื่อนาน 2.....	51
2.3 แสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบมัธยมศึกษา.....	72
2.4 แสดงการขยายพื้นที่มัธยมศึกษา.....	74
3.1 แสดงการแบ่งสัดส่วนของผู้ประกอบพิธีฮัจย์ตามภูมิภาค.....	102
3.2 แสดงการกำหนดกลุ่มที่จะเก็บข้อมูล.....	102
4.1 แสดงระยะเวลาเป็นสัปดาห์ที่เริ่มเดินทางจนถึงพิธีฮัจย์และเดินทางกลับ.....	107
4.2 กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถาม.....	107
4.3 ลักษณะการตอบแบบสอบถาม.....	107
4.4 เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	108
4.5 อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	108
4.6 ภูมิลำเนาของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	109
4.7 ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	109
4.8 ปีที่ทำฮัจย์ของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	110
4.9 ระดับรายได้ของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	111
4.10 จำนวนของผู้ที่ร่วมเดินทางไปทำฮัจย์กับผู้ตอบแบบสอบถาม.....	111
4.11 จากที่พักในเมืองมักกะฮ์ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเดินทาง ไปยังมัธยมศึกษาอย่างไร.....	112
4.12 ผู้แสวงบุญเดินทางไปมัธยมศึกษาเพื่อปฏิบัติศาสนกิจลักษณะใดบ้าง.....	112
4.13 ผู้แสวงบุญเดินทางไปมัธยมศึกษาที่ครั้งต่อวัน.....	113
4.14 การเดินทางไปมัธยมศึกษาที่มีผู้เดินทางร่วมด้วยกี่คน.....	113
4.15 การเดินทางเข้ามัธยมศึกษาครั้งแรก ผู้แสวงบุญเดินทางเข้าประตูใด.....	114
4.16 การเดินทางครั้งต่อๆ มา ผู้แสวงบุญเดินทางเข้ามัธยมศึกษา ประตูใดบ่อยที่สุด.....	114
4.17 เมื่อผู้แสวงบุญเข้ามาภายในมัธยมศึกษา เลือกพื้นที่ที่จะละหมาดที่บริเวณใด.....	115

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.18 พื้นที่ ที่ท่านเลือกนั่งในมัสยิดฮารอม ได้ตำแหน่งเดิม บ่อยแค่ไหน.....	116
4.19 เหตุผลที่ทำให้ท่านไม่สามารถนั่งที่เดิมได้.....	117
4.20 จากประตูทางเข้ามัสยิดฮารอม สู่ลานตอวาฟ ท่านใช้วิธีการใด.....	117
4.21 ในมัสยิดฮารอม ท่านใช้สิ่งใดในการนำทางไปสู่เป้าหมายในการเลือกที่นั่งของท่าน.....	118
4.22 ในมัสยิดฮารอม ระหว่างนั่งรอหรือเวลาว่าง ระหว่างละหมาดศูริ- อัศริ หรือ อัศริ-มักริบ. หรือมักริบ-อีซา , ท่านเลือกทำอะไรบ่อยที่สุด.....	118
4.23 ในมัสยิดฮารอม ท่านเดินจากชั้นนี้ ไปสู่อีกชั้นได้สะดวก โดยวิธีใด.....	119
4.24 จากประสบการณ์เรื่องหลงทางของท่าน ในมัสยิดฮารอม เกิดเหตุการณ์ใด.....	119
4.25 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องเพศกับไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม.....	120
4.26 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องอายุกับไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม.....	121
4.27 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องภูมิลาเนากับไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม..	122
4.28 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับไปห้องน้ำแล้ว กลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม.....	123
4.29 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องปีที่ไปทำอัยกับไปห้องน้ำ แล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม.....	124
4.30 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับไปห้องน้ำ แล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม.....	125
4.31 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องเพศกับบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่1 ไปอีกชั้นหนึ่ง.....	126
4.32 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องอายุกับ บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่1 ไปอีกชั้นหนึ่ง.....	127
4.33 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องภูมิลาเนากับบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่1 ไปอีกชั้นหนึ่ง.....	128
4.34 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่1 ไปอีกชั้นหนึ่ง.....	129

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.35 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องปีที่ไปทำอภัยกับบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1 ไปอีกชั้นหนึ่ง.....	130
4.36 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1 ไปอีกชั้นหนึ่ง.....	131
4.37 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องเพศกับวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ.....	132
4.38 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องอายุกับวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ.....	133
4.39 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องภูมิฐานะกับวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ... 134	
4.40 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับ วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ.....	135
4.41 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องปีที่ไปทำอภัยกับ วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ.....	136
4.42 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับรายได้ กับวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ.....	137
4.43 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องเพศกับการหลงทางแบบอื่น.....	138
4.44 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับอายุกับการหลงทางแบบอื่น.....	139
4.45 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องภูมิฐานะกับการหลงทางแบบอื่น.....	140
4.46 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับการหลงทางแบบอื่น.....	141
4.47 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องปีที่ไปทำอภัยกับการหลงทางแบบอื่น.....	142
4.48 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับการหลงทางแบบอื่น.....	143
4.49 ในมัสยิดฮารอม ระหว่างนั่งรอหรือเวลาว่าง ระหว่างละหมาดดูริ- อัสริ หรือ, อัสริ-มักริบ, หรือมักริบ-อีซา , ท่านเลือกทำอะไรบ่อยที่สุด.....	144
4.50 ในมัสยิดฮารอม ท่านเดินจากชั้นนี้ ไปสู่อีกชั้นได้สะดวก โดยวิธีใด.....	144
4.51 การเลือกตำแหน่งนั่งในมัสยิดฮารอม เพื่อละหมาดและขอคูอาที่อยากได้ มีผลต่ออิบาดะฮ์และผลการตอบแทนที่ไม่เท่ากัน ท่านทำแบบใด.....	145

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.52 ในกรณีที่ ตำแหน่งที่เลือกไว้ในใจ ในมัสยิดฮารอม แล้วมีผู้คนนั่งเต็มจนแน่นมากๆ บริเวณนี้ถูกล้อมเชือกห้ามเข้า มีตำรวจคอยไล่ ท่านจะต้องหาที่ใหม่ ไกลจากเดิมมาก เมื่อละหมาดเสร็จแล้วจะเดินทางออกไปจากมัสยิดฮารอม โดยวิธีการใดเป็นส่วนมาก.....	146
4.53 ในช่วงเวลาที่ท่านปฏิบัติศาสนกิจ ท่านมีโอกาสขึ้นไปชั้นดาดฟ้าหรือไม่.....	147
4.54 ในกรณีที่ท่านเข้าไปในมัสยิดฮารอม อย่างรีบร้อน ข้อความใด ตรงกับเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นกับท่านมากที่สุด.....	147
4.55 โดยส่วนมากการเดินทางกลับจากตำแหน่งที่นั่งละหมาด เพื่อออกจาก มัสยิดฮารอม ไปข้างนอก ท่านใช้เส้นทางใด.....	148
4.56 ใน มัสยิดฮารอม ตามความคิดเห็นของท่าน เรื่องการจัดแถวละหมาด ในมัสยิดโดยมีกะบะฮ์เป็นจุดหมาย (หันไปทางกิบลัต)เพื่อหันไปสุญูด ท่านคิดอย่างไร.....	148
4.57 ในกรณีที่ท่านมีเวลาเดินเข้าไปใน มัสยิดฮารอม อย่างตั้งใจ สงบ มีสมาธิ ไม่สับสน ไม่มองอะไรๆ ไม่สนใจใคร ใจจดจ่อสู่การทำความดี(อามัล) เมื่อจะกลับออกจากมัสยิดฮารอม ท่านจะใช้เส้นทางใด.....	149
4.58 รูปที่ 1.....	150
4.59 รูปที่ 2.....	150
4.60 รูปที่ 3.....	150
4.61 รูปที่ 4.....	151
4.62 รูปที่ 5.....	151
4.63 รูปที่ 6.....	151
4.64 รูปที่ 7.....	152
4.65 รูปที่ 8.....	152
4.66 รูปที่ 9.....	152
4.67 รูปที่ 10.....	153
4.68 รูปที่ 11.....	153

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษา XII เท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.69 ในกรณีท่านเข้าไปในมัสยิดฮารอม อย่างรีบร้อน ข้อความใด ตรงกับเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นกับท่านมากที่สุด.....	154
4.70 ในความคิดเห็นของท่าน ข้อความในข้อใด ที่สะท้อนความรู้สึกของท่าน ต่อมัสยิดฮารอมที่มีขนาดใหญ่มาก.....	155
4.71 ท่านหลงทางครั้งแรก เป็นวันที่เท่าไรของการอยู่ในนครมักกะฮ์.....	156
4.72 สำหรับท่านที่หลงทาง จำนวนวัน เวลา ที่อยู่ในมัสยิดฮารอม.....	156
4.73 ที่อาบน้ำละหมาด ก๊อกน้ำชำรุดและ ห้องน้ำที่อยู่ภายนอกก่อนเข้าใน มัสยิดฮารอม.....	157
4.74 ลานหินอ่อนภายนอก ก่อนเข้าใน มัสยิดฮารอม.....	157
4.75 พื้นที่กว้างขวางกว่าเดิมมาก มีชั้นดาดฟ้า เพิ่มเดิมอีก.....	158
4.76 มีบันไดเลื่อน / ลิฟท์ใหม่.....	158
4.77 ป้ายสัญลักษณ์ที่ใช้บอกทิศทาง/กิจกรรม เพิ่มมากขึ้น.....	159
4.78 ใน มัสยิดฮารอม ไม่เปลี่ยนแปลง เหมือนเดิม.....	159
4.79 ร้อยละของผู้แสวงบุญ จำแนกตามเพศ และการหลงทาง.....	160
4.80 ความถี่ และร้อยละของผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอายุและการหลงทาง.....	160
4.81 ค่าสถิติ Chi-square.....	161
4.82 ค่าสัมประสิทธิ์ Contingency.....	161
4.83 ร้อยละของผู้แสวงบุญ จำแนกตามอายุ และการหลงทาง.....	161
4.84 ความถี่ และร้อยละของผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามภูมิลำเนาและการหลงทาง.....	162
4.85 ค่าสถิติ Chi-square.....	163
4.86 ค่าสัมประสิทธิ์ Contingency.....	163
4.87 ร้อยละของผู้แสวงบุญ จำแนกตามอายุ และการหลงทาง.....	164

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษา^{xiii} เท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.88 ความถี่ และร้อยละของผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามระดับการศึกษาและการหลงทาง.....	164
4.89 ค่าสถิติ Chi-square.....	165
4.90 ค่าสัมประสิทธิ์ Contingency.....	165
4.91 ร้อยละของผู้แสวงบุญ จำแนกตามอายุ และการหลงทาง.....	165
4.92 ความถี่ และร้อยละของผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามปีที่ทำฮัจย์และการหลงทาง.....	166
4.93 ค่าสถิติ Chi-square.....	167
4.94 ค่าสัมประสิทธิ์ Contingency.....	167
4.95 ร้อยละของผู้แสวงบุญ จำแนกตามปี และการหลงทาง.....	168
4.96 ความถี่ และร้อยละของผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามรายได้ต่อเดือนและการหลงทาง.....	169
4.97 ค่าสถิติ Chi-square.....	170
4.98 ค่าสัมประสิทธิ์ Contingency.....	170
4.99 ร้อยละของผู้แสวงบุญ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน และการหลงทาง.....	170
4.100 แสดงขั้นตอนของพิธีฮัจย์ที่เกิดความหนาแน่นของมวลชน ตามกำหนดการโดยสมมุติว่าใช้เวลาอยู่ที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย 20 วัน.....	180
4.101 แสดงการเห็นรูปภาพ บ้าย สัญลักษณ์ที่สรุปมาจากแบบสอบถาม.....	183
5.1 ภูมิลำเนา แบ่งตามภูมิภาคและกลุ่มประชากรได้ 6 ส่วน.....	187
5.2 คนในเมืองตามภูมิภาคต่างๆ รวมในกรุงเทพมหานคร โอกาสหลงทางน้อยกว่า ผู้คนที่อยู่ห่างไกลตามชนบท ซึ่งสัมพันธ์กับรายได้ในแต่ละเดือน.....	187
5.3 ระดับการศึกษา ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษา ระดับปริญญาตรี และสูงกว่าระดับปริญญาตรี ค่าของตัวเลขใกล้เคียงมาก.....	188
5.4 แสดงแนวทางของหัวข้อที่ยากนำเสนอ.....	191

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษา^{xiv} เท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 แสดงผนังพื้น มัสยิดฮารอม.....	7
1.2 แสดงภาพถ่ายทางอากาศมุมสูงของ มัสยิดฮารอม.....	7
2.1 ขั้นตอนในการค้นหาทิศทาง.....	24
2.2 แผนภูมิแสดงมัสยิด ประเภทต่างๆ.....	45
2.3 แสดงมัสยิดของท่านศาสดา.....	46
2.4 แสดงองค์ประกอบของศาสนสถานหรือมัสยิด.....	47
2.5 แสดงมihrob(Mihrab) เป็นตำแหน่งบอทิศ.....	48
2.6 แสดงมิมบับ(Minbar) แทนเทศน์ธรรมาคน์.....	49
2.7 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายในของ Hagia Sophia.....	52
2.8 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายในของ The Shezade mosque.....	53
2.9 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ The Sulaimaniye mosque.....	54
2.10 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ The Selimiye mosque.....	55
2.11 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ Islamic Center, Washington,DC, USA.....	56
2.12 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายในของThe Islamic Culture Center of New York, USA.....	57
2.13 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ Taric Islamic Center, Toronto, Canada.....	58
2.14 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ Islamic Culture Foundation Mosque, Patit Saconnex(Geneva), Switzerland.....	59
2.15 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอก-ในของ Khulafa Mosque, Baghdad, Iraq.....	60
2.16 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอก-ในของ The Seafront Mosques, Jeddah,Saudi Arabia.....	61

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษา^{xv} เท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
2.17 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายในของ King Khaled International Airport Mosque, Riyadh, Saudi Arabia.....	62
2.18 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ Mosque of Hassan II, Casablanca, Morocco.....	63
2.19 แสดงแปลน และบรรยากาศภายนอกของมัสยิดอัล-อักซอ / โดมแห่งกุมา.....	64
2.20 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ Islamic Center for Technical and vocational Training and Research, Dhaka, Bangladesh.....	65
2.21 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอก-ในของมัสยิดในจีน.....	66
2.22 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอก-ในของ Housing and Development Board Mosques, Singapore.....	67
2.23 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายในของ Masjid Negara, Kuala Lumpur, Malaysia.....	68
2.24 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอก-ในของ University of Indonesia Mosque, Depok, Jakarta, Indonesia.....	69
2.25 แสดงแปลน และบรรยากาศภายนอกของอาคารมัสยิดในประเทศไทย แบบมาตรฐาน กรมโยธาธิการ.....	70
2.26 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอก-ในของอาคารมัสยิดฮารอม ชาอูดีอาระเบีย.....	71
2.27 แสดงขั้นตอนของพิธีฮัจย์.....	95
4.1 แสดงเดือนที่ 11 เริ่มเดินทางไปจนถึงเดือนที่ 12 ทำพิธีฮัจย์ และเดินทางกลับประเทศไทย....	106
4.2 แสดงรายละเอียดของรูปภาพ บ้าย สัญลักษณ์ ที่มีในแบบสอบถาม.....	184

ปัจจัยบุคคลกับพฤติกรรมค้นหาเส้นทางภายในมหาวิทยาลัย
มัสยิดฮารอมในการประกอบพิธีฮัจญ์ของมุสลิมในประเทศไทย

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

อิสลาม ในเรื่องภาษา มาจากภาษาอาหรับว่า อัลลามะ (Alama) หมายถึงยอมสยบยอมจำนน ยอมตน (Yield/Submit/ Surrender) ซึ่งมาจากรากศัพท์ว่า สะลิมา (Salima) ศ.ดร. อิมรอน มะลูลีม(2550)กล่าวว่า รากศัพท์อาหรับ อัลลามะ มีความหมายเดียวกัน แปลว่า สันติ (Peace) ดังนั้นหากดูตามภาษาแล้ว อิสลาม จึงหมายถึง การยอมตนต่อพระผู้เป็นเจ้า(อัลลอฮ์) อย่างเต็มเปี่ยม เพื่อให้เกิดความสงบสุขและความสันติในหมู่มวลมนุษยชาติ (ดลมนรจณ์ บากา. 2548)

อิสลามเป็นศาสนาที่นับถือกันทั่วโลก เหมาะสมและเข้าถึง กับผู้ที่สูงส่งและต่ำต้อย เช่นเดียวกันทุกประชาชาติ(อิมรอน มะลูลีม, กิติมา อมรทัต,และจรัญ มะลูลีม,2550:คำนำ)

อิสลามไม่ได้เป็นศาสนาที่เน้นในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่และความประสงค์เป็นการส่วนตัว แต่เป็นระบบการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์(A complete Way of life) และมีความครอบคลุม(holistic) ซึ่งครอบคลุมในทุกๆวิถีแห่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งที่เป็นปัจเจกชน และสังคม ทั้งในเรื่อง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การศึกษาและศาสนา (ดลมนรจณ์ บากา.2548)

อิสลามเป็นศาสนาที่มีพระเจ้าเป็นจุดศูนย์กลางของทุกสิ่ง มีคำสอนที่ครอบคลุมองค์ความรู้ และการดำเนินชีวิตในทุกๆด้านอย่างเป็นระบบ ลักษณะดังกล่าวเห็นได้จากลักษณะเฉพาะของอิสลาม 5 ประการ ตามการจำแนกของ ดร.อับดุลการิม ชัยดาน ในหนังสือของท่านชื่อ “อุซูลุดดะฮ์วะฮ์”(รากฐานแห่งการเรียกร้องเชิญชวน) ซึ่งสรุปเป็นสังเขปได้ดังนี้คือ(อ้างถึงในบันทึกตีพิมพ์ มะฮฺน.2551)

1. มาจากอัลลอฮ์ หมายถึง มาจากพระเจ้าที่ทรงคุณลักษณะอันสมบูรณ์ปราศจากข้อบกพร่องดังนั้นอิสลามจึงสมบูรณ์ไม่มีข้อบกพร่อง และมีอิทธิพลเหนือมนุษย์ในด้านความคิดและพฤติกรรม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. ครอบคลุมทุกแง่มุมของวิถีชีวิตมนุษย์ ตลอดชีวิต คือ
 1. มีหลักศรัทธาความเชื่อ เช่น การศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และต่อวันสิ้นโลก
 2. มีหลักจริยธรรมอันเป็นที่ปกป้องถึงองค์ประกอบที่ดีของชีวิตที่มีทั้งสิ่งที่ต้องสั่งสมและสิ่งที่ต้องละทิ้ง เช่น ต้องมีสัจจะและต้องทิ้งการโกหก
 3. มีหลักว่าด้วยความสัมพันธ์กันระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ เช่น การละหมาด การถือศีลอด และการปฏิบัติศาสนกิจในด้านต่างๆ
 4. มีหลักว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคลในสังคม ได้แก่
 - ก. ครอบครัวยุคและการครองเรือน เช่น การแต่งงาน และการดูแลครอบครัว
 - ข. ความซื่อตรงต่อกันในการประกอบสัมมาอาชีพ เช่น การค้า การว่าจ้าง การจำหน่าย การอุปถัมภ์
 - ค. กฎหมาย การตัดสินคดีความ การฟ้องร้อง การเป็นพยาน และคำสาบาน
 - ง. มุสลิมกับผู้นับถือศาสนาอื่นในประเทศที่ไม่ได้ปกครองโดยมุสลิม
 - จ. มุสลิมกับผู้นับถือศาสนาอื่นในประเทศที่ปกครองโดยมุสลิม
 - ฉ. ประเทศมุสลิมกับประเทศอื่นทั้งในยามสงบและยามสงคราม
 - ช. การเลือกผู้นำ การปกครอง และการบริหารประเทศ
 - ซ. เศรษฐกิจและการคลัง
 - ณ. ระบบการลงโทษผู้กระทำความผิด
3. เป็นหลักการสามัญที่ผู้เลื่อมใสศรัทธาสามารถปฏิบัติได้เหมือนกันทุกคน ไม่เฉพาะเจาะจงต่อบุคคล หรือกลุ่มชนใด นอกจากการให้ข้อผ่อนผันและมีบทเฉพาะกาลสำหรับความแตกต่างทางเพศและระดับความสามารถของผู้ปฏิบัติ
4. การตอบแทนผลกรรม มีการตักเตือนชี้แนะก่อน เพื่อเป็นเครื่องมือในการแยกสิ่งที่ถูกต้องออกจากสิ่งที่ผิดตามหลักการของศาสนา และมีการตอบแทนความดีและความชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้าโดยไม่มีระบบความเชื่อแบบวิภูษังสาร
5. มีแบบแผนมาจากวิถีปฏิบัติของ รุซูล(ศาสนทูต)และสอดคล้องกับธรรมชาติและความต้องการของมนุษย์

ลักษณะครอบคลุมดังกล่าวของอิสลามสามารถพิจารณาได้จากการดำเนินในทุกด้านของ

มุสลิมที่มีการอ้างอิงหลักคำสอนของศาสนา หรือจากพฤติกรรมที่มีความหมายเชิงศาสนา เช่น เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การตัดสินใจปัญหาความขัดแย้งในทางสังคมซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าเป็นประเด็นทางศาสนา(บันทึกยะมะอุน.2551)

ศาสตราจารย์ชัยยิต มุอ์ฮัมหมัด นาภิบ อัล-ออตตีอาซ (prof.S.M. Naguib Al-Attas,19921) (อ้างถึงใน ตลมนรจรณ์ บากา,2548) ในความหมายของศาสนาที่เกี่ยวกับอิสลามว่า"ดิน" (din) ในภาษาอาหรับตามความหมายในอัลกุรอานนั้น มีความหมายที่ลึกซึ้งและเหนือกว่าคำว่าศาสนา ดังนั้นเมื่อหมายถึง "ดิน" จึงครอบคลุมหลายๆ เรื่องในเวลาเดียวกันมิใช่หมายถึง การเคารพภักดีต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ หรือในเรื่องเกี่ยวข้องกับศาสนาเพียงประการเดียว แต่มันหมายถึงทุกๆ เรื่องของอิสลาม หรืออาจเรียกว่า เป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ทั้งที่เป็นเรื่องทางโลกและเรื่องทางธรรม ต่างเกี่ยวข้องกันทั้งหมด

ข้อกำหนดการประกอบพิธีฮัจย์ ได้ลงสู่ท่านศาสดามุฮัมมัด(ช.ล.)ในปี ฮศ.5 และท่านก็ประกาศว่าเป็นพิธีที่ต้องปฏิบัติ เป็นข้อที่ 5 ในหลักปฏิบัติ 5 ประการ (ฮุเซ็น อะห์หมัด ซีรอญีร. 2551.)

และท่านศาสดามุฮัมมัด(ช.ล.) กล่าวว่า อิสลามถูกต้องตั้งอยู่บนหลักปฏิบัติ 5 ประการ คือ การปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์ การดำรงละหมาด จ่ายซะกาต ถือศีล-ฮัด ในเดือนรอมฎอน และประกอบพิธีฮัจย์ สำหรับผู้ที่มีความสามารถเดินทางไปได้ (รายงานโดย บุคอรีย์และมุสลิม อ้างจากอรุณ บุญชม. 2526)

...และสิทธิของอัลลอฮ์ที่มีแก่มนุษย์ คือ การมุ่งสู่พิธีฮัจย์ สำหรับผู้ที่สามารถเดินทางไปได้.....

(อัลกุรอาน 3 : 97 สماعมนักเรียนเก่าอาหรับ. 2541)

และจงประกาศแก่มนุษย์ทั่วไปเพื่อการทำฮัจย์ พวกเขาจะมาหาเจ้าโดยทางเท้าและโดยทางอูฐที่สมบูรณ์ทุกตัว จะมาจากทางไกลทุกทิศทาง เพื่อพวกเขาจะได้มาร่วมเป็นพยานในผลประโยชน์ของพวกเขา และกล่าวพระนามของอัลลอฮ์ในวันที่ถูกกำหนด...(อัล กุรอาน 22:27-28 สماعมนักเรียนเก่าอาหรับ. 2541)

เมื่อถึงช่วงเทศกาลฮัจย์ของทุกปี จะมีมุสลิมต่างภาษา เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ฐานะ สีผิว จากทั่วโลก เดินทางมายังนครมักกะฮ์เป็นจำนวนมาก เพื่อร่วมประกอบพิธีฮัจย์อันเป็นสัญลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของเอกภาพแห่งมนุษยชาติ ซึ่งถือเป็นการประชุมใหญ่ประจำปีระดับโลก โดยมีจุดหมายเดียวกันคือ เพื่อสนองตอบต่อคำบัญชาของอัลลอฮ์ (วีรียา ชันธสิทธิ์. 2554)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หลักปฏิบัติ 5 ประการ ข้างต้น ในประการสุดท้ายให้มุสลิมไปประกอบพิธีฮัจย์ตามกฎเงื่อนไขที่กำหนดไว้ เพื่อให้ผลตอบแทนของฮัจย์ ที่ปฏิบัติไปเป็นศาสนกิจที่อัลลอฮ์ทรงรับ เป็นฮัจย์ที่มีบารมีซึ่งไม่มีอะไรตอบแทนนอกจากดวงสวรรค์ ถือเป็นสิ่งที่มีความค่ามหาศาล ให้เตรียมการดังนี้ (วีรยา ขันธสิทธิ์. 2544:)

ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ได้มาจากการเก็บสะสมเพื่อการประกอบพิธีฮัจย์อย่างแท้จริง

มีความยากลำบากในการเดินทาง จึงต้องเตรียมร่างกาย ให้มีสุขภาพแข็งแรง

มีการศึกษาหาความรู้ในเรื่องการประกอบพิธีฮัจย์เป็นอย่างดี

ทำพินัยกรรมไว้เรียบร้อยแล้ว

มุสลิมที่ตั้งใจจะไปประกอบพิธีฮัจย์และให้บรรลุลวัตถุประสงค์ของฮัจย์ ผลตอบแทนจะได้หรือไม่ นั้นขึ้นอยู่กับเจตนาของแต่ละบุคคล แต่เมื่อมองในภาพรวมแล้ว มีผู้ประกอบพิธีฮัจย์จำนวนมากไม่น้อยที่ยังไม่เข้าใจฮัจย์ที่มีผลถึงการปฏิรูปหรือเปลี่ยนแปลงตนเอง เมื่อได้ประกอบพิธีฮัจย์แล้ว จะต้องเกิดสำนึกต่างๆจากพิธีกรรมของฮัจย์ ซึ่งจะส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนไปในทางที่ดีขึ้น (วีรยา ขันธสิทธิ์.2544)

ประชากรมุสลิมในประเทศไทย รวมกันอยู่หลายเชื้อสาย มีกลุ่มเชื้อสายมลายูเป็นกลุ่มที่มากที่สุด พิจารณาทางกายภาพทางการศึกษาในอดีต พบว่ามีพื้นฐานทางการศึกษาในเกณฑ์ต่ำ จนถึงปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงสูงขึ้น (บันทิตย ะมะฮุน และคณะ. 2551)แล้วก็ตาม วิถีชีวิตของประชากรมุสลิมส่วนใหญ่ นั้น จะประกอบอาชีพด้านการเกษตร.....(จรัล มะลูลีม ,2547) ทำให้การรับรู้สภาพแวดล้อมใหม่ๆ ต้องให้ความรู้และต้องศึกษาเพิ่มเติม แต่ทุกคนก็ตั้งใจไปประกอบพิธีฮัจย์

หนทางในการไปประกอบพิธีฮัจย์ยากลำบากสำหรับบางคน แต่ก็ง่ายจนคาดไม่ถึงสำหรับบางคนเช่นกัน ประกอบกับเงื่อนไขที่กรมการศาสนา โดยคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทยกำหนดเป็นขั้นตอนที่เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2550 ในปี 2554 ที่ผู้วิจัยเองได้มีโอกาสเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์มาแล้วโดยต้องแจ้งความประสงค์กับผู้ประกอบการตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2553 พร้อมเอกสารหลักฐานที่กำหนด ข้อมูลจากคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทยบอกว่าผู้ที่มีสิทธิ์จะได้เดินทางจะต้องมีชื่อและหมายเลข กับชำระเงินประกันการเดินทางล่วงหน้าเป็นรายบุคคล(กรมการศาสนา.2558) ที่ผู้ประกอบการบันทึกรายชื่อส่งไปยังคณะกรรมการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย ปีใดที่ครบจำนวน 13,000 คน (ข้อกำหนดของ OIC โดยคิดจากประชากรที่เป็นมุสลิม 10% ที่ได้ไปประกอบพิธีฮัจย์) ก็จะปิดรับการบันทึกรายชื่อ

ต่อมาในปัจจุบัน (ปีพ.ศ. 2555) คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทยไม่ได้ปิดการบันทึกรายชื่อ ปล่อยให้บันทึกโดยระบบบันทึก จะตรวจนับจำนวนให้ครบแล้วเริ่มต้นใหม่ของปีถัดไป คือ เมื่อครบ 13,000 คน คนที่ 13,001 คน ก็จะเป็นคนที่ 1 ของปีถัดไป ไปเรื่อยๆ จนครบซึ่งโดยสรุปๆ คนที่ตั้งใจจะไปประกอบพิธีฮัจย์อย่างน้อย 2-3 ปี จึงได้เดินทาง ทำให้ความพร้อม ความตั้งใจจริง และปัจจัยอีกหลายประการถูกเปลี่ยนไป ผู้คนจึงมีการเตรียมการล่วงหน้านานๆ ดูเหมือนจะเป็นผลดีต่อการเรียนรู้เรื่องฮัจย์ ถ้ามีหน่วยงานรับผิดชอบดูแลให้ความรู้รอบรรวมความเข้าใจให้บรรลู่วัตถุประสงค์ของฮัจย์ที่แท้จริง เหมือนอย่างประเทศเพื่อนบ้านของเรา ส่วนผลเสีย น่าจะเป็นเรื่องเวลาที่ยืดเยื้อยาวนาน อาจจะทำให้ความตั้งใจเปลี่ยนไปบ้าง

ผลกระทบจากสภาพเศรษฐกิจโลกตกต่ำ ในประเทศไทยดูจากราคายางพารา ก็โลกรัมละ 129 บาท (ปีพ.ศ. 2554) ลดเหลือก็โลกรัมละ 50 บาท ทำให้จำนวนผู้เดินทาง (ส่วนหนึ่งเป็นประชาชนจากภาคใต้) ไปประกอบพิธีฮัจย์ในปี พ.ศ. 2556-2559 (ฮ.ศ. 1434-1437) ลดลง (อนุชา ะระหนี่. 2558)

ตารางที่ 1.1 แสดงการเปลี่ยนแปลงของราคาขาย ต้นทุนการผลิตและตอบแทนที่เกษตรกรได้รับปี 2549-2555 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2556)

ปี	ราคาเกษตรกรได้รับ ณ ไร่นา			หน่วย: บาท/กิโลกรัม	
				ต้นทุนการผลิต	ผลตอบแทนสุทธิ
	ยางแผ่นดิบชั้น 3	ยางก้อนคละ	น้ำยางสด	ยางแผ่น	ยางแผ่น
2549	68.19	37.16	65.69	32.55	33.69
2550	68.92	35.84	66.21	34.73	34.17
2551	76.52	38.35	73.13	39.70	33.96
2552	55.19	27.36	52.57	41.47	16.99
2553	100.40	50.39	97.04	41.63	55.99
2554	129.25	48.56	124.94	46.57	82.68
2555	90.63	45.25	89.96	-	-
%(+/-) ต่อปี	19.36	18.56	19.67	6.92	45.07

ทางผู้ประกอบการกิจการฮัจย์ ได้ใช้วิธีต่างๆ เช่น เรียกผู้ที่มีเคยมีรายชื่อแล้ว แต่ตกหล่นไม่สามารถเดินทางไปได้ในปีก่อนๆ มาลงทะเบียนใหม่ หรือ ใครที่มีความประสงค์เดินทางและมีความพร้อมด้วยปัจจัย ก็ให้ลงทะเบียน ตามระบบของกรมการศาสนา ที่ให้ความร่วมมือ ยื่นระยะเวลา

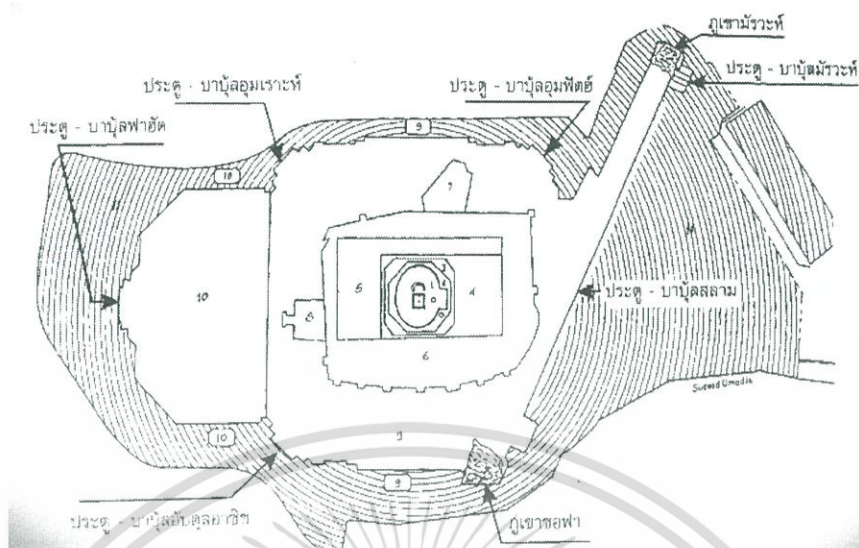
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ลงทะเลเบียดออกไปจากเดิม (ระยะเวลาลงทะเลเบียดรอบที่ 1 ลงทะเลเบียดรอบที่ 2 ลงทะเลเบียดรอบที่ 3 มีระยะเวลาห่างกันเป็นเดือน เพื่อเปิดโอกาสให้ลงทะเลเบียดเพิ่มเติมอีก)

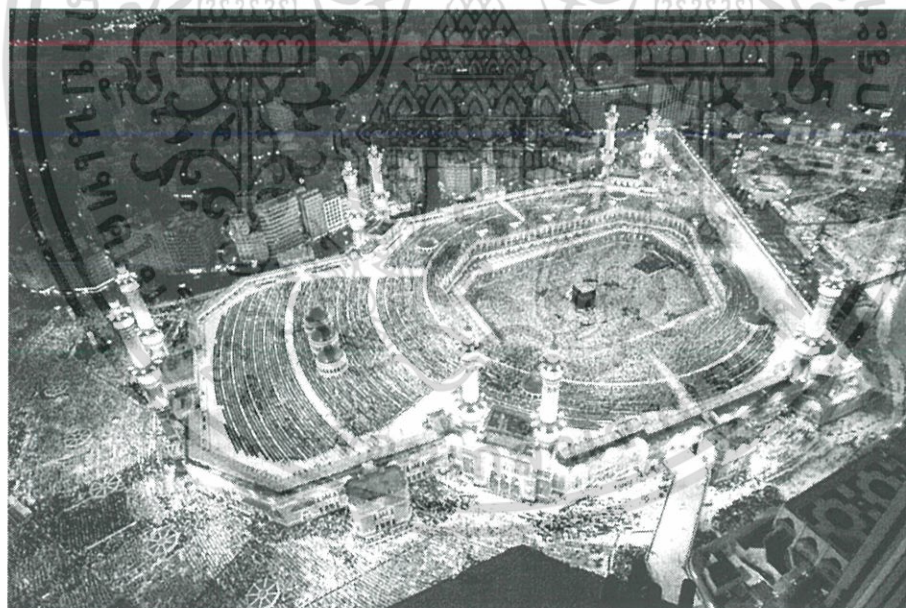
ถึงกระนั้นก็ตาม ปี พ.ศ.2559(ช.ศ.1437)ได้จำนวนผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์เพียง 9,602 คน (ยังไม่ครบจำนวน 13,000คน) ชาตอีก 3,398 คน แล้วเกิดอะไรขึ้นเมื่อไปอยู่ในสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ ที่มีอาณาบริเวณกว้างไกล และก่อให้เกิดศรัทธาอย่างมัสยิดฮารอม กับความคุ้นเคยคุ้นชินกับมัสยิดในชุมชนของเราในประเทศไทย ถึงแม้จะมีขนาดใหญ่โตก็ยังเทียบไม่ได้เลย การเดินทางเพื่อหาทิศทาง จึงมีความจำเป็น

การหาทิศทาง (Wayfinding system) เป็นความสามารถเฉพาะบุคคลเพื่อไปสู่จุดหมาย ที่แต่ละคนจะจัดระเบียบข้อมูลที่ได้รับจากสภาพแวดล้อมใหม่ เกิดเป็นแผนที่ในใจ(Cognitive map) ที่จะช่วยให้ถึงที่หมายได้ตามเวลาที่กำหนด โดยไม่เกิดความเคลียดและสับสน ให้ความสะดวกสบายด้วยการเดินทาง และไม่เสียหายทางทรัพย์สินและจิตใจ ด้วยระบบสื่อสารกันที่ใช้ป้ายสัญลักษณ์เป็นเครื่องมือ ทุกคนจะพึ่งพาตนเองได้ แต่สภาพแวดล้อมภายในมัสยิดฮารอมที่ยิ่งใหญ่ มีเครื่องมือที่เป็นป้ายสัญลักษณ์หลายชุด ชุดแรกๆเป็นข้อมูลเก่าไม่ตรงกับสภาพจริงในขณะนั้นและใช้แทนค่าหลายแบบทำให้เกิดการสับสนในการตัดสินใจ ชุดปัจจุบันใช้ได้ดีเป็นสากลแต่บางคนก็ไม่เข้าใจ และตำแหน่งที่มีอยู่ไม่สัมพันธ์กับการใช้งาน ประกอบกับป้ายงานก่อสร้างที่มีมากขึ้นและเป็นป้ายบอกทางชั่วคราว เป็นเหตุให้เกิดอุปสรรคต่อการขึ้นนำทาง และตัดสินใจ เพื่อเลือกเส้นทางสู่ที่หมาย

ผังมัสยิดมาตรฐานที่ทุกคนเข้าไปใช้ จะเป็นลักษณะสี่เหลี่ยม() ตัวอาคารหันไปในทิศทางตรงกับกิบลาต(GibLah-Kiblat) ในประเทศไทยรับรู้ว่าเป็น ทิศตะวันตก (แม้จะมีบางแห่งตัวอาคารไม่ขนานกับทิศทางกิบลาตบ้างก็ตาม)

ภาพที่ 1.1 แสดงผังพื้น มัสยิดฮารอม ที่มีแถวละหมาดเป็นระลอกคลื่นลักษณะวงกลมหลายๆ วงซ้อนเรียงใหญ่ขึ้นๆ เรื่อยๆรวมทั้งพื้นที่สีขาว เป็นพื้นที่ภายในอาคาร จะมองไม่เห็นแถวละหมาด (เข้าสู่ดิน และมัด. 2551:38)

ภาพที่ 1.2 แสดงภาพถ่ายทางอากาศมุมสูงของ มัสยิดฮารอม ที่มีแถวละหมาดเป็นระลอกคลื่นลักษณะวงกลมหลายๆ วงซ้อนเรียงใหญ่ขึ้นๆ เรื่อยๆ จนมองเห็นแถวละหมาดชัดเจน (<http://int.search.myway.com/search/AJimage.jhtml?&n=782b91df&p2>)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

มังฆัฒยิดฮารอมเป็นมังฆัฒยิดที่มีกิบลัด(GibLah-Kiblat) เป็นศูนย์กลางของจักรวาล ที่มุสลิมทุกคน จะต้องกราบไหว้(สูกฮุด)ในทิศทางสู่อีกิบลัด(GibLah-Kiblat) ในตำแหน่งของกะฮัษบะฮ์นั่นเอง เมื่อ ดูจากมังฆัฒยิดฮารอม จะมีศูนย์กลาง(ตำแหน่งของกะฮัษบะฮ์) แล้วเรียงแถวละหมาดเป็น ระลอกคลื่น ลักษณะวงกลมหลายๆ วงซ้อนเรียงใหญ่ขึ้นๆ เรื่อยๆ ภาพที่ 1.1, 1.2 เมื่อเปรียบเทียบ ข้อมูลที่เคยได้รับ กับสภาพแวดล้อมใหม่ จึงเกิดเป็นประเด็นปัญหาการวิจัยขึ้น

ผู้คนจะต้องสัมผัสกับความแออัด(Crowding) และความหนาแน่นสูง(High Density) ซึ่ง ความแออัดเป็นความรู้สึกของผู้คน ที่เกิดเป็นผลต่อที่อยู่ในสถานะทางจิตวิทยา(Psychological state)ในทางลบ (วิมลสิทธิ์. 2554) แต่สำหรับบางคนความรู้สึกแออัดจะเปลี่ยนไปเป็นทางบวก ในบางกรณีอย่างช่วงประกอบพิธีฮัจญ์ (Freedman.1975อ้างถึงใน วิมลสิทธิ์. 2554)

ชาวมุสลิมที่เดินทางไปลวงหน้า ถึงประเทศซาอุดีอาระเบีย ช่วงก่อนการประกอบพิธีฮัจญ์ ทุกคนจะต้องปฏิบัติศาสนกิจ(คือการละหมาดและอื่นๆ) ที่ซ้ำๆหลายวันตามข้อกำหนด ที่เมืองเมดิ นา ณ มัสยิดนะบะวี หรือมัสยิดนบี โดยกำหนดว่าจะต้องละหมาดให้ครบ 40 เวลา(ละหมาดตาม ข้อบังคับสำหรับมุสลิมทุกคน กำหนดไว้ วันละ 5 เวลาหรือ 5 ครั้ง) ซึ่งเท่ากับ 8 วัน 8 คืน(ซ้ำชุด दिन และมัด. 2551)

ฉะนั้นทุกคนต้องเข้าออกในมัสยิดนะบะวีหรือมัสยิดนบีเหมือนกับการปฏิบัติศาสนกิจที่เมือง มักกะฮ์ ณ. มัสยิดฮารอม คิดเป็น จำนวนวันไม่ต่ำกว่า 10 วัน 10 คืน โดยการปฏิบัติศาสนกิจ แยกเป็นการละหมาด การตอวาฟ การสะเอ ซึ่งจะครองเอ็ยะรอมหรือไม่ อยู่ที่เจตนา(เหนียต) ของบุคคล และช่วงเวลานั้น

การเข้าใช้ศาสนสถานทั้ง 2 แห่งบ่อยๆ ซ้ำๆกัน จะก่อให้เกิดความจำสทงานที่ได้ ถือว่าเป็น ขั้นตอนการทรงไว้ เป็นขั้นที่หน่วงรั้งสิ่งทีละสมให้คงอยู่ในความจำ แต่บุคคลเกิดการลืม อาจเป็น เพราะสิ่งที่หน่วงรั้งไว้ ในความจำได้หายไปขณะที่อยู่ในช่วงทรงไว้ (Retention) พอถึงขั้นตอนการ เรียกกลับ (Retrieval) ก็เกิดการเสื่อมสลาย (Decay) เรียกกลับไม่ได้เพราะมีการสอดแทรกข้อมูล (Interference) สิ่งต่างๆทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียกกลับ(วิมลสิทธิ์.2550)เป็นเหตุให้ลืม ลืมว่า การเข้ามาในมัสยิด เข้ามาประตูไหน(จากมัสยิดนบีมีจำนวนประตู 41 ประตู มัสยิดฮารอมมีมาก ว่า 112 ประตู (Abdul Ghani, Muhammad Ilyas.2004) จะเรียกใช้การจำสภาพแวดล้อม (Environment Memory) ซึ่งขณะเข้าใช้อาคาร ได้พบเห็นกิจกรรมซ้ำซ้อนที่ก่อให้เกิดเป็นข้อมูล สอดแทรกให้ทุกคนได้พบเห็นรอบตัว แม้แต่ตัวสภาพแวดล้อมที่เป็นกายภาพ แต่ละพื้นที่(Zone)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ก่อให้เกิดความรู้สึกรับประทับใจในความอลังการ มโหฬาร ซึ่งแตกต่างกับสภาพที่คุ้นชินในบ้านเมืองของแต่ละบุคคลที่อยู่ในประเทศไทย

ปัญหาการวิจัย

จากความสำคัญ และที่มาของปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมในการปฏิบัติศาสนกิจของพรีฮัจย์ และปัจจัยบุคคลกับพฤติกรรมค้นหาเส้นทางภายในมัสยิดฮารอม ที่ทำให้เกิดการหลงทาง

วัตถุประสงค์การวิจัย ตามเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมในการปฏิบัติศาสนกิจของพรีฮัจย์
2. เพื่อเสนอแนะปัจจัยบุคคลกับพฤติกรรมค้นหาเส้นทางภายในมัสยิดฮารอม ประเทศซาอุดีอาระเบีย

คำถามการวิจัย

1. พฤติกรรมในการปฏิบัติศาสนกิจเกี่ยวข้องกับการเลือกที่นั่ง ในมัสยิดอย่างไร
2. ทำไมบางคนหลงทางในมัสยิดฮารอม

ขอบเขตการวิจัย

มัสยิดฮารอมเป็นมหาวิหารที่มีผู้ใช้ในช่วงประกอบพิธีฮัจย์จำนวนมากถึง 2-3 ล้านคนต่อปี ระบบความปลอดภัยเข้มงวด ตรวจค้นอาวุธ-กล่อง-โทรศัพท์ บางพื้นที่แยกเพศชายหญิง ข้อมูลที่ได้จึงเป็นการค้นคว้า สังเกตการณ์ สอบถามและสัมภาษณ์ย้อนหลังผู้ที่เคยไปประกอบพิธีฮัจย์หนึ่งครั้ง และมากกว่าหนึ่งครั้ง บางคนไปบ่อยๆในฐานะผู้ประกอบกิจการฮัจย์(ชะฮ์) เจ้าหน้าที่และนักศึกษาไทย(ที่ศึกษาอยู่ในประเทศนี้และประเทศใกล้เคียง) จะรับรู้ปัญหาและให้ข้อมูลได้ครอบคลุมมากขึ้น พื้นที่ประมาณ 356,800 ตารางเมตร /ปรับพื้นที่เพิ่มได้ถึง 820,000 ตารางเมตรในช่วงประกอบพิธีฮัจย์ (<http://www.sacred-destinations.com/saudi-arabia/mecca-haram-mosque>)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ขั้นตอนการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาพฤติกรรมในการปฏิบัติศาสนกิจของพริษฐ์ยัและเพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขการรับรู้สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ส่งผลต่อการชี้้นำทางของมัสยิดฮารอมในการประกอบพริษฐ์ยัของมุสลิมในประเทศไทยโดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นด้วยการทบทวนวรรณกรรม
2. ศึกษาพฤติกรรมในการปฏิบัติศาสนกิจของพริษฐ์ยั
3. ศึกษาองค์ประกอบของศาสนสถาน เปรียบเทียบกับมัสยิดฮารอม
4. เก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้สังเกตการณ์ แบบสอบถาม สัมภาษณ์
 - 1) กลุ่มผู้ไปประกอบพริษฐ์ยั
 - 2) กลุ่มผู้ประกอบภารกิจการยั
 - 3) กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้ทรงคุณวุฒิ
5. วิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายข้อมูล.
6. สรุปผลที่ได้จากการวิเคราะห์ เสนอแนะปัจจัยต่างๆ

ประโยชน์ของงานวิจัยนี้

1. ทราบถึงองค์ประกอบของอาคารศาสนสถานทั่วไป และมัสยิดฮารอม
2. เป็นข้อมูลในการศึกษาปัจจัยบุคคลกับพฤติกรรมค้นหาเส้นทาง ภายในมหาวิทยาลัยมัสยิดฮารอมในการประกอบพริษฐ์ยัของมุสลิมในประเทศไทย
3. การรับรู้ในสภาพแวดล้อมในมัสยิดฮารอม เป็นผลเพื่อไม่ให้หลงทาง
4. เป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับผู้ที่จะประกอบพริษฐ์ยั เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการประกอบพริษฐ์ยัยิ่งขึ้น

ข้อจำกัดในการวิจัย

ศึกษาข้อมูลจากผู้ที่เคยไปประกอบพริษฐ์ยัตั้งแต่ปี พ.ศ.2551-2558 (ฮ.ศ.1429-1436) ในมหาวิทยาลัยมัสยิดฮารอม นครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งมีการก่อสร้าง ต่อเติม และขยายพื้นที่อาคาร ตลอดเวลาทุกปี เพื่อรองรับประชาชาติมุสลิมที่เพิ่มขึ้น จากกลุ่มประชากรมุสลิมในประเทศไทยแยกเป็นภาคดังนี้

- กรุงเทพฯ
- หลายเขตและชุมชน
- ภาคเหนือ
- เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ภาคกลาง รวมบริเวณทล - อุทยาน สมุทรปราการ ปทุมธานี นนทบุรี
- ตะวันออก - นครนายก ระยอง ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ตราด
- ภาคใต้ - สงขลา ยะลา ปัตตานี นราธิวาส สตูล ตรัง พัทลุง
ประจวบคีรีขันธ์ นครศรีธรรมราช
- ภาคอีสาน - ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์

กลุ่มประชากรมุสลิมในภาคใต้ มีจำนวนมากแต่การเข้าถึงพื้นที่ทำได้ไม่สะดวกนัก แม้จะใช้คนในพื้นที่เอง ก็ได้ข้อมูลไม่สมบูรณ์ ต้องปรับวิธีการเก็บข้อมูลทุกวิธี ช่วงที่ควรจะได้ดี กลับเจอภัยธรรมชาติรุนแรง เป็นเหตุให้ลงพื้นที่เก็บใหม่ถึง 3 ครั้ง ประกอบกับชุดแบบสอบถามที่ถามละเอียด มีจำนวนมาก กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุเริ่มอ่อนล้า ข้อมูลที่ได้จึงไม่ครบถ้วนสมบูรณ์

คำนิยามศัพท์

กิบลาต -ทิศหรือสถานที่ ที่ถูกกำหนดให้ผืนหน้าเพื่อละหมาด(ภาษาอังกฤษที่ค้นคว้ามีเขียนทั้ง 2 อย่างคือ คำว่า Qibla และคำว่า Kiblat(บางครั้งเขียน GibLah) มาจากภาษารูมี ที่ใช้ในมาเลเซีย อินโดนีเซีย ซึ่งในงานวิจัยนี้จะใช้ Qibla เพราะปรากฏในเอกสารวรรณกรรมที่ค้นคว้า เป็นสากลกว่า)

กูรอาน -ชื่อคัมภีร์ที่รวบรวมเอาคัมภีร์เก่าๆ คือ คัมภีร์เตารอต (โตราห์) ซึ่งประทานให้กับ นบีโมซา หรือโมเสส คนทั่วไปรู้จักในชื่อของบัญญัติ 10 ประการ คัมภีร์อินญิล ประทานให้กับนบีมูซาหรือพระเยซู คัมภีร์ซันบูร์ ประทานให้กับนบีดาวูดหรือเดวิด ไว้ในเล่มด้วย เป็นคัมภีร์ที่ยิ่งใหญ่ เรียกว่าพระมหาคัมภีร์อัล-กูรอาน บางครั้งเขียน ไกอวาน ก็มี มุสลิมทุกคนถือว่าเป็นธรรมนูญแห่งการดำเนินชีวิต

ครองเอี้ยะรออม -เป็นการแต่งกายตามข้อกำหนดทั้งชาย-หญิง โดยมีเจตนาเพื่อการประกอบพิธีฮัจญ์

ซิกะร - การสวดชนิดหนึ่ง ที่กล่าวนามของพระเจ้า 33 ครั้ง หรือ 100 /1000/10000 ครั้ง

น้ำละหมาด (ablution) -การชำระล้างบางส่วนของร่างกายให้สะอาด ตามหลักการศาสนา ก่อนที่จะกระทำการกิจต่างๆ เช่น ก่อนเข้านอนเพื่อให้ร่างกายสะอาด (กรณีสิ้นลมหายใจขณะนอน จะเป็นคนที่สะอาดพร้อมจะเข้าเฝ้าพระเจ้าได้) หรือคนที่มีอารมณ์รุนแรง โมโหง่ายโกรธง่าย ศาสนาก็ส่งเสริมให้ไปอาบน้ำละหมาดเช่นกัน แต่ปกติอาบน้ำละหมาดใช้กับการละหมาดทุกชนิด รวมไปถึงการสัมผัสและการอ่านพระคัมภีร์กูรอาน

น้ำดื่ม -น้ำที่นำไปที่สะอาดที่ศาสนาอนุญาตให้ดื่มได้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

น้ำซำซำ -น้ำที่มาจากตาน้ำ ซึ่งมีมาตั้งแต่พระนางฮาญูร์ คลอดบุตรชื่ออิสมาแอล(ต่อมาได้รับตำแหน่งเป็นศาสดาหรือ นบี) จนปัจจุบันตำแหน่งตาน้ำ หรือบ่อน้ำซำซำ (Zumzum well) ก็ยังมีน้ำให้ใช้ดื่มอยู่ ถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ช่วยแก้กระหาย หิว และรักษาโรค ตามที่กล่าวไว้ในอัล-ฮาดิส (ในนั้นมีอาหาร และเป็นยารักษาโรค) ในมัสยิด ฮารอม จะมีจุดน้ำดื่มมากมายซึ่งต่อน้ำมาจากบ่อน้ำซำซำ เพื่อให้ผู้คนที่มาประกอบพิธีฮัจย์ได้ดื่มน้ำกันทั่วหน้า

นิกาย -ความเชื่อศรัทธาของกลุ่มคนที่มีแนวคิดเหมือนกัน บางครั้งใช้คำว่า กลุ่ม ในประเทศไทย มีแนวคิดอยู่ 6 นิกายคือ วาฮาบีย์ ตอริกัต ดะฮ์วะฮ์ ชีอะห์ ซุนนีย์ ซูฟีย์ (สะมะอูน ,บัญญัติ. 2551:22)ซึ่งบางกลุ่มบอกว่าอิสลามไม่มีนิกายเป็นแค่แนวคิดที่ต่างกัันดังนี้

กลุ่มแรก ซุนนี กลุ่มที่สอง มูตัสซิดะฮ์ กลุ่มที่สาม ญับบะรียะฮ์
 กลุ่มที่สี่ ค่อวาริจญ์ กลุ่มที่ห้า มุรญูอะฮ์ กลุ่มที่หก ชีอะฮ์

พระนางฮาญูร์ -ภรรยาของศาสดาอิบรอฮีม คลอดบุตรชื่อว่าอิสมาแอล ต่อมาได้เป็นศาสดาองค์หนึ่งที่มีฐานะเป็นนบี ขณะที่พระนางท้องแก่ ได้เดินไปมาระหว่างภูเขาซอฟา และภูเขามัรวะฮ์ เพื่อหาอาหาร ด้วยความอดทน และจิตใจแน่วแน่ ต่อพระกรุณาของพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของประทานความอยู่รอดของบุตรที่คลอดออกมา และได้ประทานน้ำซำซำมาให้(อาลี เสือสมิง.2550)
บัยตุลลอฮ์ -ความหมายตามตัวอักษรคือสถานที่แห่งพระเจ้าเป็นเจ้าของหรือจะใช้ว่ากะฮ์บะฮ์ก็ได้ (อาหรับเรียกอาคารทรงสี่เหลี่ยมว่ากะฮ์บะฮ์) และยังหมายถึงกิบลัต (ทิศหรือสถานที่ที่ถูกกำหนดให้ผินหน้าเพื่อละหมาด) ในประเทศไทยคือทิศตะวันตก

ฟิรดู -กฎเกณฑ์ข้อบังคับทางศาสนา บังคับให้กระทำ ผู้ปฏิบัติจะได้รับผลบุญตอบแทน ผู้ละทิ้งจะได้รับโทษ และถือว่าเป็นบาปหรือผิดศีล จึงเป็นเรื่องใหญ่ที่ถือเป็นโครงสร้างหลักของศาสนา

มัสยิด -ศาสนสถานเพื่อศาสนพิธีและกิจกรรมทั่วไป โดยแบ่งพื้นที่เป็นส่วนๆ

ดูนยา -โลกที่บุคคลอยู่ในปัจจุบันตั้งแต่เกิดจนถึงตาย

ดูอา(บทขอพร) -การวิงวอนขอต่อพระเจ้า

ตักวา - ความยำเกรง การยำเกรง

ตอวาฟ -การเดินทางเวียนรอบบัยตุลลอฮ์(ซ้ายไปขวาหรือเอามือซ้ายเข้าศูนย์กลางทวนเข็มนาฬิกา) จำนวน 7 รอบ

สะแอ -การเดินทาง ระหว่างภูเขาซอฟากับภูเขามัรวะฮ์จำนวน 7 เที้ยว โดยเริ่มต้นจากภูเขาซอฟา ไปถึงภูเขามัรวะฮ์ นับเป็น 1 เที้ยว จะต้องสิ้นสุดที่ภูเขามัรวะฮ์ พอดิโนเที้ยวที่ 7

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ศาสนพิธี / ศาสนกิจ - การปฏิบัติที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ละหมาด ศีล-อด อาบน้ำละหมาด ตอววาฟ สะแอ บางครั้งเรียกว่า ปฏิบัติศาสนกิจ ศาสนปฏิบัติ ก็มี

ศาสนสถาน - อาคารที่ใช้ปฏิบัติศาสนกิจหรือศาสนพิธี(ละหมาด ตอววาฟ สะแอ พิธีแต่งงาน พิธีศพ และงานบุญทั่วไป บางแห่งใช้เป็นทีศึกษาศาสนา ฯลฯ)

สุนัต - ข้อกำหนดตามหลักการศาสนาที่ส่งเสริมให้ปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติจะได้รับผลบุญตอบแทน ผู้ละทิ้งจะไม่ได้รับโทษ ไม่ถือเป็นบาป

รูกัน - องค์ประกอบสำคัญตามหลักการศาสนาที่จะต้องกระทำ ขาดไม่ได้ ถ้าขาดไป ถือว่าการปฏิบัติศาสนกิจนั้นใช้ไม่ได้

วาฮิบ - ข้อกำหนดตามหลักการศาสนาที่จะต้องกระทำ จะขาดไม่ได้ ถ้าขาดไป ถือว่าการปฏิบัติศาสนกิจนั้นใช้ไม่ได้

เหนียต - ความตั้งใจและเจตนากระทำการใดๆ โดยกำหนดให้ว่าต้องมีเจตนาเกิดขึ้นก่อนเริ่มศาสนกิจ(ศาสนปฏิบัติ)จึงจะถือว่าสมบูรณ์ บางนิกายกำหนดให้กล่าวเป็นคำพูดโดยมีการเปล่งเสียงพอได้ยิน ก่อนที่จะมีการตั้งใจและเจตนา กล่าวในใจ

อาคีเราะห์, อาคีรัต - โลกที่บุคคลตายแล้ว ทุกคนจะได้เกิดขึ้นมาใหม่ ในสภาพเดียวกันที่อายุ 30 ปี ทุกเพศทุกวัยเท่าเทียมกันหมด บุคคลที่มีเสบียงแห่งความดีที่สะสมเมื่อโลกดุนยาก็จะสุขสบายในโลกอาคีเราะห์

ละหมาด/นมาซ - การทำการเคารพภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า เป็นพิธีทุกวันละ 5 เวลา ซึ่งประกอบด้วยอิริยาบถ การยืน การโค้ง การกราบ และการอ่านถ้อยคำจากคัมภีร์อัลกุรอาน รวมทั้งคำสดุดีและบทขอพร

ฮารอม - คำสั่งห้าม กับสิ่งของ สถานที่ พฤติกรรม เช่น สาร(สิ่งของ)ที่ทำให้มึนเมาอย่างบุนหรี สุรา ศาสนาห้ามเข้าใกล้ เป็นคำสั่งห้ามเกี่ยวกับสิ่งของ มัสยิดฮารอมแปลว่ามัสยิดต้องห้าม หมายความว่า เป็นสถานที่ซึ่งห้ามการกระทำผิดทางศาสนาทุกอย่างทุกประเภท รวมไปถึงความคิด อิจฉาให้ร้ายกับบุคคลอื่น เพื่อมุ่งให้จิตสะอาด บริสุทธิ์มีแต่เรื่องที่เป็นกุศล ตรงกันข้ามกับคำว่าฮาลาล

- ฮารอม แปลว่าต้องห้าม ดังนั้นแผ่นดินฮารอมก็คือ สถานที่ๆ มุสลิมทั่วโลก เดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ทุกปี และเป็นแผ่นดินต้องห้ามสำหรับผู้ที่มีไชมุสลิม ห้ามทำการล่าสัตว์ ทำลายพืชพันธ์ ทะเลาะวิวาท นินทา ชาวมุสลิมที่เข้าไปยังแผ่นดินฮารอมนี้ จะต้องอยู่ในความสำรวม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คนและสงบเสงี่ยม อาณาเขตของแผ่นดินฮารอมก็คือ นครมักกะฮ์และปริมณฑล และเมื่อเข้าเขตแผ่นดินฮารอม ทางการศึกษาอาระเบีย จะบักบ้ายประกาศไว้.(วีรียา ชันธสิทธิ์.2544:57)

ฮาลาล - คำสั่งใช้ กับสิ่งของ สถานที่ พฤติกรรม เช่น เลือกระบิโภคอาหาร (สิ่งของ)ที่ฮาลาล แปลว่า อาหารนั้นทานได้ หมายถึงอาหารและอื่นๆ ที่มีกระบวนการผลิตหรือที่มาตั้งแต่เริ่มต้นถูกต้องตามหลักการศาสนา ยอมให้บริโภคและใช้ได้

นบี - ตำแหน่งของศาสดาในศาสนาอิสลาม

อิบรอฮีม - ทั่วๆไปรู้จักกันในนามอับราฮัม มีฐานะเป็นนบี และเป็นผู้ก่อสร้างวิหารกะฮ์บะฮ์ในยุคเริ่มต้น ยังมีรอยเท้าของท่านปรากฏอยู่บนก้อนหิน(อิมาม อิบนุกะซีร์.2553) ซึ่งเก็บไว้ในสถูปอยู่ข้างวิหารกะฮ์บะฮ์ มุสลิมเรียกว่า มะกอมอิบรอฮีม

เอี้ยะติกาฟ - การปลีกตนเพื่อบำเพ็ญตบะ หาคความสันโดษ หรือ ดำรงอยู่เพื่อสิ่งหนึ่ง หรือผู้ที่อยู่ ในมัสยิดโดยมีเจตนาเพื่อทำการภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า

อายะฮ์ - วรรคตอนหรือประโยคหนึ่งในพระคัมภีร์กุรอาน อายะฮ์ ที่มีความหมายครอบคลุม ลึกซึ้ง และเป็นมงคลจะถูกเลือกอ่านบ่อย จนกลายเป็นบทอ่านเพื่อขอพร ในคัมภีร์กุรอานทั้งหมดมี 6236 อายะฮ์

เอาเราะฮ์ - บางส่วนของร่างกายที่หลักการศาสนากำหนดให้เปิด-ปิด ผู้ชายให้ปิดเอาเราะฮ์ ตั้งแต่สะดือถึงหัวเข่า ผู้หญิงกำหนดให้เปิดเฉพาะใบหน้า ฝ่ามือ และข้อเท้า

ฮัจยาค - ผู้ที่ไปประกอบพิธีฮัจย์ ที่กำลังอยู่ในขั้นตอนของพิธีฮัจย์

ฮัจย์ - หลักวินัยปฏิบัติประการที่5 ต้องปฏิบัติเพียงครั้งเดียวในชีวิต ถ้ามีความสามารถและไม่มีอุปสรรคเรื่องเงิน ช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือน 11-12 ตามปฏิทินอาหรับ ณ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

ความหมายตามหลักภาษา - การมุ่งไปหรือตั้งใจไปยังจุดมุ่งหมาย

ความหมายตามหลักศาสนา - การมุ่งสู่มัสยิดอัลลอฮ์ เพื่อทำการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์

ฮัจยี -ชายมุสลิม(มุสลิมี่น)ที่ผ่านการประกอบพิธีฮัจย์แล้วจะได้นามนำหน้าชื่อว่า ฮัจยี...

ฮัจยะฮ์ -หญิงมุสลิม(มุสลิมี่มะฮ์)ที่ผ่านการประกอบพิธีฮัจย์แล้วจะได้นามนำหน้าชื่อว่า ฮัจยะฮ์...

ฮัจย์มับูร - ฮัจย์ที่ดี(ฮัจย์มับูร)ไม่มีสิ่งใดจะตอบแทนได้ นอกจากสวรรค์ (รายงานโดย บุคอรีฮ์ และมุสลิม อ่างจาก กรมการศาสนา 2552:59) ผลบุญในการประกอบพิธีฮัจย์ ที่ถูกตอบรับจาก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเจ้า ฮัจยีและฮัจยะฮ์จะมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางดี มีความศรัทธาและยึดมั่นในหลักการของศาสนาอย่างสมบูรณ์

ฮาดัสใหญ่ - การชำระร่างกายให้สะอาดตามศาสนบัญญัติ เช่นชำระร่างกายหลังหมดประจำเดือน เป็นต้น.สิ่งปรืออะเปื้อนร่างกายที่ไม่มีสิ่งใดทำให้สะอาดได้ นอกจากการอาบน้ำยกฮาดัส (มุนิร มุหะหมัด:2545)

ฮาดัสเล็ก - ผู้ที่ยังไม่ได้อาบน้ำละหมาด ก่อนการปฏิบัติศาสนกิจ (อิบาดะฮ์) และภารกิจประกอบต่างๆ(รูกัน ฟิร์ดู สุนัต) เช่น การละหมาด ตอวาฟ การสัมผัสคัมภีร์กุรอาน

OIC - ก่อตั้งขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคม คศ.1971 ตามมติที่ประชุมสุดยอดครั้งแรกของประเทศมุสลิม 35 ประเทศ ที่กรุงราบัต ราชอาณาจักรโมร็อกโกเมื่อ 22-25 กันยายน คศ. 1969 โดยใช้ชื่อเดิมว่าองค์การการประชุมอิสลาม (Organisation of the Islamic Conference) ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นชื่อ Organisation of Islamic Cooperation ในปัจจุบันตามมติในที่ประชุมระดับรัฐมนตรีต่างประเทศ ครั้งที่ 38 ที่กรุงอัลตานา ประเทศคาซัคสถาน เมื่อ 30 มิถุนายน คศ.2011 เพื่อแสดงถึงความเป็นปึกแผ่นของประชาชาติมุสลิม (Islamic Ummah) ในยุคสมัยใหม่ (กรมเอเชียใต้ ตะวันออกกลางและแอฟริกา ,ม.ป.ป.องค์การความร่วมมืออิสลาม. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ พศ.2556.กรมเอเชียใต้ ตะวันออกกลางและแอฟริกา เว็บไซต์ <http://sameaf.mfa.go.th/th/organization/detail.php?ID=206>

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ และนำเสนอโดยแบ่งเนื้อหาเป็น 5 หัวข้อดังนี้

- 2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์วิทยา สูระบบนำทาง
- 2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจำ – จินตภาพ-ความแออัดของสภาพแวดล้อม
- 2.3 พฤติกรรมเว้นที่ว่างส่วนบุคคลกับการออกแบบสภาพแวดล้อมกายภาพ
- 2.4 องค์ประกอบของศาสนสถาน และมีสัญลักษณ์
- 2.5 ข้อกำหนดของพิธีฮัจย์ หลักการ หลักปฏิบัติและขั้นตอนต่างๆ

2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์วิทยา สูระบบนำทาง

“สัญลักษณ์” หรือ “สัญลักษณ์วิทยา” มาจากคำว่า Semiotics และ Semiology ตามลำดับ ทั้งสองคำมาจากรากศัพท์ภาษากรีกคำเดียวกัน คือ Semeion แปลว่า Sign หรือสัญลักษณ์นั่นเอง Semiotics เป็นคำที่นักปรัชญาชาวอเมริกัน Charles S. Peirce (ค.ศ.1839-1914) (อ้างถึงใน สิริตากร สงน้อย.2552:8) ใช้และทำให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงวิชาการในสหรัฐอเมริกา ส่วน Semiology เป็นคำกล่าวของนักภาษาศาสตร์ชาวสวิสผู้มีชื่อเสียงคือ Ferdinand de Saussure (ค.ศ.1857-1913) ความหมายตามแบบ Saussure คือการใช้รหัสหรือการเลือกและรวม สัญลักษณ์อย่างมีระบบระเบียบตามขนบธรรมเนียม หรือกติกาที่ชุมชนหรือสังคมกำหนดไว้ เกิดเป็นความสัมพันธ์ที่มีความหมาย ซึ่งความหมายสัญลักษณ์ที่ถูกเลือกเกิดจากความหมายของสัญลักษณ์อื่นที่ไม่ถูกเลือกและความหมายของสัญลักษณ์ที่ถูกจัดรวม เกิดจากความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์หนึ่งๆ กับสัญลักษณ์อื่นๆที่มาก่อน-หลัง (อ้างถึงใน สิริตากร สงน้อย.2552:10)

Peirce ได้จัดแบ่งสัญลักษณ์ออกเป็น 3 ประเภท

1. Icon หรือ “รูปเหมือน” เป็นเครื่องหมายที่มีรูปร่างลักษณะเหมือน (resemblance) หรือคล้ายกับของจริง

2. Index/indices หรือ “ดัชนี” เป็นเครื่องหมายที่มีความเชื่อมโยงของจริง เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ควันไฟเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าไฟไหม้
3. Symbol หรือ “สัญลักษณ์” เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงบางสิ่งบางอย่าง แต่มันไม่ได้คล้ายคลึงกับที่มันบ่งชี้ ความเชื่อมโยงระหว่างสัญลักษณ์กับของจริง ที่มันอ้างอิงถึงนั้นไม่ใช่ความเชื่อมโยงกันตามธรรมชาติแต่เป็นผลมาจากข้อตกลงของสังคม (social convention) เช่น ภาษา เครื่องหมายจราจร และเครื่องหมายทางด้านคณิตศาสตร์ (อ้างถึงใน สิริตากร ส่งน้อย.2552:12) Barthes ให้ความหมายของสัญลักษณ์ มีอยู่ 2 ระดับ ได้แก่

1. Denotation เป็นระดับความหมายตรง เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป
2. Connotation ที่เป็นระดับความหมายแฝงที่เกิดขึ้นจากการตีความ(อ้างถึงใน สิริตากร ส่งน้อย.2552:13)

ระบบการสื่อสาร (communication System) (จรรยาพร แซ่จู้.2555:5)

มนุษย์ใช้ภาษาสื่อสารเป็นสื่อในการส่งข้อมูล แลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน มีอากาศเป็นตัวกลาง ภาษาที่มนุษย์ใช้สื่อสารต้องมีข้อตกลงกันว่าแต่ละสัญลักษณ์ หรือคำพูด แทนหรือหมายถึงสิ่งใด โดยมนุษย์ได้คิดค้นวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกันมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว เช่นการใช้ควันไฟของชาวอินเดียนแดง

กราฟิก สิ่งแวดล้อม (Environmental graphics) (จรรยาพร แซ่จู้.2555:11)

กราฟิก สิ่งแวดล้อม (Environmental graphics) มีความหมายถึง การออกแบบกราฟิก สถาปัตยกรรม การออกแบบอุตสาหกรรม และสถาปัตยกรรมทางภูมิศาสตร์ ซึ่งมักใช้ในการนำทาง การสื่อสารถึงอัตลักษณ์และยี่ห้อ การออกแบบสารสนเทศ(Infographics) ตัวอย่างสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมามีได้กรอบนิยามคำว่า สิ่งแวดล้อมทางกราฟิก เช่น การออกแบบและการวางแผนระบบป้ายสัญลักษณ์ ระบบนำทาง การออกแบบพื้นที่จัดแสดง สิ่งแวดล้อมเพื่อความบันเทิง การออกแบบสารสนเทศซึ่งรวมทั้งแผนที่เข้าไว้ด้วย

Robert Venturi (อ้างถึงใน จรรยาพร แซ่จู้.2555:11) ได้สร้างชุดงานเกี่ยวกับกราฟิกแบบผสมผสานและอักษรบนอาคาร ในปี คศ.1960 นี้เอง นักออกแบบรุ่นต่อมา ตระหนักถึงความต้องการในการพัฒนาสัญลักษณ์อาคาร การพัฒนา ระบบการขนส่ง และการเกิดขึ้นของ

ทางด่วน ทำให้เห็นชัดถึงความต้องการด้านกราฟิก ผู้มาเยี่ยมชมเกิดปัญหาในการหาสถานที่ ระบบป้ายบอกทิศทาง จึงกลายเป็นส่วนสำคัญสำหรับพื้นที่สถาปัตยกรรม ผู้คนที่เดินทาง ต้องการสวนประกอบที่มองเห็นที่ช่วยให้พวกเขาสามารถหาเส้นทางที่จะไปได้ง่ายขึ้น

Romedi Passini ในปี 1984 (อ้างถึงใน จรรยาพร แซ่จู่.2555:12) นักจิตวิทยา สิ่งแวดล้อมและสถาปนิก ได้เผยแพร่ “ระบบการนำทางในสถาปัตยกรรม (Way finding in Architecture)” และขยายแนวคิดในการรวม

สัญลักษณ์กับกราฟิกสื่อสารอื่นๆ (Ilgin Niron, 2009 อ้างถึงใน จรรยาพร แซ่จู่.2555)

กราฟิกเหล่านั้น ใช้อธิบายข้อมูลที่ซับซ้อนให้เข้าใจได้ง่าย รวดเร็ว และชัดเจน สารสนเทศกราฟิก จึงมีประโยชน์ในการเป็นภาษาสากลที่คนส่วนใหญ่สามารถเข้าใจได้

การหาทิศทาง (Way finding) (จรรยาพร แซ่จู่.2555:12-13)

ในหนังสือชื่อ The image of the city ของสถาปนิกชื่อว่า Kelvin Lynch ในปี 1960 โดยกล่าวว่า Way finding นั้นอ้างถึงเส้นทางซึ่งมนุษย์และสัตว์ใช้ในการนำพาตัวเองจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ซึ่งเป็นกระบวนการของผู้คนในการหาเส้นทางรอบๆจุดหมายปลายทางของพวกเขา ต่อมา นักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม ได้นำแนวคิดนี้มาขยาย โดยรวมเข้ากับการสื่อสารด้วยระบบสัญลักษณ์และการสื่อสารทางกราฟิกอื่นๆ ทั้งการออกแบบสิ่งก่อสร้าง การจัดวางพื้นที่ การสื่อสารทางเสียง และการเตรียมการเพื่อรองรับความต้องการของผู้ใช้ โดยให้ความหมาย Way finding ไว้ว่า เป็นความสามารถของบุคคลในการไปยังจุดหมาย เป็นกระบวนการในใจ (Cognitive Process) ที่ทำการจัดระเบียบข้อมูลซึ่งได้รับจากสภาพแวดล้อมมาประมวลให้เกิดแผนที่ในใจ (Cognitive Map) มีหลักการ คือ

1. สร้างลักษณะของแต่ละพื้นที่ โดยแต่ละตำแหน่งควรมีลักษณะที่ไม่เหมือนกัน
2. สร้างจุดสังเกตเพื่อช่วยในการกำหนดและทำให้เกิดการจำได้
3. ออกแบบเส้นทางให้ดี
4. ออกแบบพื้นที่ด้วยสิ่งที่สามารถมองเห็นได้
5. อย่าให้ผู้ใช้งานเกิดทางเลือกในการเดินทางที่มากนัก
6. ใช้มุมมองที่ได้รับการสำรวจแล้ว เช่น แผนที่
7. จัดเตรียมสัญลักษณ์ในจุดที่จะต้องตัดสินใจเพื่อช่วยในการตัดสินใจเส้นทาง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

8. ใช้เส้นชี้ทางที่สามารถเห็นได้เพื่อแสดงให้เห็นทิศทางที่จะเดินต่อไป

Ilgin Niron (อ้างถึงใน.จรรยาพร แซ่จ.2555:13) ได้ให้ความหมายของคำว่า Way finding ไว้ว่า "เป็นคำนิยามอย่างสั้นของการกระทำในการหาเส้นทางเพื่อไปยังจุดหมายและการออกแบบระบบการหาทิศทางจะเป็นเครื่องมือในการช่วยให้ผู้คนสามารถหาเส้นทาง โดยใช้สื่อกลางผ่านคำพูด (Speech) ตัวเขียน (Word) สิ่งพิมพ์ (Print) บ้าย-สัญลักษณ์ (Signs) สถาปัตยกรรม (Architectures) การวางผังเมือง (Urban Planning) และจุดสังเกต (Landmark) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการยืนยันให้ผู้คนเหล่านั้นรู้ว่าตนเองอยู่ ณ ที่ใด จะไปยังที่หมายของพวกเขาได้อย่างไร" ความหมายอย่างสั้นการหาทิศทางคือการกระทำที่ใช้ในการค้นหาเส้นทางเพื่อไปยังจุดหมายนั่นเอง

ประเภทของสื่อที่ช่วยในการหาทิศทางมีหลายรูปแบบ แต่สื่อที่ใช้ในการหาทิศทางที่พบทั่วไป ซึ่งเป็นที่คุ้นเคยและเห็นกันเป็นประจำก็คือ บ้าย ซึ่งหมายรวมเอาแผนที่และกราฟิกที่มองเห็นอื่นๆด้วย แน่นอนว่าแผนที่ไม่ใช่สื่อในระบบการหาทิศทางที่จะเหมาะสมสำหรับทุกสถานการณ์ การเลือกใช้สื่อในการหาทิศทางประเภทใดจึงขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

ระบบนำทางที่ประสบความสำเร็จต้องประกอบด้วยสารสนเทศดังนี้ (Ron Apelt, John Crawford and Dennis Hogan, Way finding Design Guidelines อ้างถึงใน.จรรยาพร แซ่จ. 2555:15)

- แสดงให้ผู้รู้ได้ว่าอยู่ ณ จุดเริ่ม หรือ ปลายทางในเส้นทางที่ต้องการไปอย่างถูกต้อง
- บ่งบอกตำแหน่งที่อยู่ ณ ขณะนั้นๆได้
- สนับสนุนให้เกิดการเดินทางไปในเส้นทางที่ถูกต้อง
- กำหนดเป้าหมายด้วยตัวเอง
- ทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับสถานที่และอันตราย
- บ่งบอกปลายทางได้ด้วยตัวเองเมื่อถึง
- สามารถหลบจากอันตรายได้เมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน

ซึ่งสามารถแยกองค์ประกอบของระบบหาทิศทางแบบกราฟิกได้เป็น 4 ส่วน อันได้แก่ การบ่งชี้ (Identification) การสนับสนุน (Reinforcement) กำหนดเป้าหมาย (Orientation) และบ่งบอกปลายทาง (Destination)

ส่วนประกอบของการหาทิศทาง ผนวกเข้ากับกรออกแบบ จะก่อให้เกิกระบบนำทางที่ประสบความสำเร็จสำหรับผู้ใ้ทุกคน(CIDEA,2001)

สัญลักษณ์ (Symbol) (พจนานุกรม ฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542:1163)ได้ให้ความหมายที่ครอบคลุมสัญลักษณ์ทั้งหมด ไว้ว่า "สัญลักษณ์" (Symbol) หมายถึง ลักษณะของสิ่งใด ๆ ที่กำหนด นิยามกันขึ้นมาเอง ให้ใช้แทนความหมายอีกสิ่งหนึ่ง"

สัญลักษณ์ (Symbol) ใน The Oxford English Dictionary ให้ความหมายของคำว่า Symbol ไว้ 2 ความหมาย คือ

1) สิ่งที่เป็นตัวแทนของสิ่งอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัตถุซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุหรือสิ่งที่เป็นนามธรรม

2) ตัวอักษรที่เขียนขึ้นหรือเครื่องหมาย (Mark) ที่ใช้เป็นตัวแทนบางสิ่งบางอย่าง เช่น ตัวอักษร รูปภาพ หรือเครื่องหมาย (Sign) แทนวัตถุ กระบวนการบางอย่าง เป็นต้น

ระบบป้ายสัญลักษณ์ (Sign system)

ป้ายสัญลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนำทาง (Wayfinding system) มีการจัดทำขึ้นเพื่อให้บริการให้บุคคลสามารถเดินทางไปสู่สถานที่ ๆ ไปตามต้องการ และช่วยจัดการกับสภาพแวดล้อมให้แคลง โดยมีกรบอกทิศทาง ระบุสถานที่ บอกคำสั่ง และมีการจัดระเบียบข้อมูลอย่างเป็นรูปธรรม ระบบป้ายสัญลักษณ์ที่ด้นั้นจึงจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึง สภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ เช่น สถานที่วัฒนธรรมท้องถิ่น ฯลฯ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการใช้งาน

ระบบป้ายสัญลักษณ์จะประกอบด้วยป้ายสัญลักษณ์ต่างๆเพื่อระบุและบอกทิศทางของสิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่ที่มีความซับซ้อน ซึ่งมีรูปแบบต่างๆกัน ป้ายสัญลักษณ์ทั้งหมดจะทำงานเป็นระบบโดยอาศัยกรทำงานของส่วนประกอบ ของกรออกแบบต่างๆ เช่น วัสดุ รูปภาพ สี แสง ตำแหน่งที่วาง เป็นต้น ระบบสารสนเทศเพื่อการหาทิศทาง เช่น สถานีรถไฟฟ้า และรถไฟใต้ดินนั้น ทุกๆวันจะมีผู้โดยสารจำนวนมากที่ใช้ระบบกรขนส่งมวลชนเพื่อไปยังจุดหมาย พวกเขาต้องการความสะดวกสบายในการเดินทางของแต่ละวัน เพราะเหตุนี้ระบบป้ายสัญลักษณ์จึงมีคุณค่าในการช่วยเหลือคนเหล่านั้นให้ไปตามพื้นที่ต่างๆได้ (จรวยพร แซงู.2555:17)

ระบบป้ายสัญลักษณ์ (Signage System) ที่ดีจะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมเพื่อทำให้เกิดประสิทธิภาพในการใช้งาน

จุดมุ่งหมายของป้ายสัญลักษณ์(อธิวัฒน์ จุลมัจฉา.2547:10)

1. เพื่อการสื่อสารที่ดูแล้วเกิดความเข้าใจได้ง่ายและชัดเจน โดยไม่ต้องอาศัยถ้อยคำ
2. เพื่อช่วยในการเรียนรู้ความหมายของสัญลักษณ์ ทำให้เกิดการจดจำ
3. เพื่อการใช้งาน
4. เพื่อให้ได้รูปแบบที่สวยงาม โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของป้ายสัญลักษณ์(อธิวัฒน์ จุลมัจฉา.2547:10)

1. แจ้งข่าวสารบริเวณพื้นที่ว่าง (Information on Space Area)
 - 1.1 แนะนำเส้นทาง Guidances เพื่ออำนวยความสะดวก เช่น ป้ายแผนที่
 - 1.2 บอกทิศทาง Directional เพื่อแสดงทิศทางและบอกจุดหมายปลายทาง เช่น ป้ายลูกศรบอกทิศทาง
 - 1.3 ระบุสถานที่ (Identifying) โดยแสดงเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์
2. แจ้งข่าวสารให้ปฏิบัติตาม (Operational Information)
 - 2.1 ควบคุม บังคับ (Control) เช่น ป้ายห้าม
 - 2.2 อธิบายความ (Explanations) เช่น ป้ายอธิบายวิธีใช้
 - 2.3 การเตือน ประกาศ (Notices)
3. โฆษณา (Advertisement) การแจ้งข้อมูลข่าวสาร

อธิวัฒน์ จุลมัจฉา.(2547:41-43) ยังกล่าวอีกว่า ระบบป้ายสัญลักษณ์มุ่งจัดระเบียบแบบแผน เพื่อสร้างระบบการใช้งานให้กับป้ายสัญลักษณ์ที่มีลักษณะหน้าที่ต่างๆ ให้เกิดประสิทธิภาพได้มากที่สุด โดยการจัดใช้มาตรฐานที่เป็นแนวทางเดียวกัน และให้สามารถใช้งานป้ายในหลายหน้าที่ร่วมกันได้ โดยไม่ทำให้เกิดความซับซ้อนและสับสน แบ่งเป็น 2 ประเภท

1. ระบบป้ายสัญลักษณ์ภายนอก (Exterior Signage System) คือการนำทางภายนอกพื้นที่มองเห็นได้จากในยานพาหนะและการเดินเท้า
2. ระบบป้ายสัญลักษณ์ภายใน (Interior Signage System)

แนวความคิดเกี่ยวกับระบบชี้นำทาง (Way finding System)

Passini (1984) (อ้างถึงใน สาริมล พงษ์วัฒนาสุข, 2544:) กล่าวถึงการหาทิศทาง (Way finding) ว่าเป็นความสามารถของบุคคลในการ ไปยังจุดหมาย โดยเป็นกระบวนการในใจ (Cognitive process) ที่ทำการจัดระเบียบข้อมูลที่ได้รับ จากสภาพแวดล้อมกายภาพมาประมวล ให้เป็นแผนที่ในใจ (Cognitive map) ส่วนการรับรู้ตำแหน่งของบุคคลในที่ว่าง (Spatial orientation) นั้นเป็นการเข้าใจตำแหน่งของตนเองในที่ว่าง

Appleyard (1966:24) (อ้างถึงใน สาริมล พงษ์วัฒนาสุข, 2544:) ได้กล่าวถึงสัมพัทธ์แห่งการรับรู้ตำแหน่งและทิศทาง (Sense of orientation) ว่าเป็นจินตภาพพื้นฐานในการจดจำสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ โดยส่วน หนึ่งเกิดจากการมองเห็น (Visible) และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากความทรงจำ (Memory) จากประสบการณ์ในอดีต

Arthur และ Passini (1992) (อ้างถึงใน สาริมล พงษ์วัฒนาสุข, 2544:) ได้กำหนดคำนิยามของการหาทิศทาง (Way finding) ว่าเป็น การหาทิศทาง คือ กระบวนการในการค้นหาจุดหมาย (Destination) ภายใต้สภาพแวดล้อมที่คุ้นเคย และไม่คุ้นเคย โดยเป็นลักษณะที่มีความสัมพันธ์แบบพลวัตในที่ว่าง (The dynamic relationship to space) ส่วน การรับรู้ตำแหน่งของบุคคลในที่ว่าง (Spatial orientation) นั้นคือ การรับรู้ตำแหน่งของ ตนในสภาพแวดล้อมหรือตำแหน่งภายในแผนที่ในใจ (Cognitive map) โดยเป็นลักษณะที่มี ความสัมพันธ์แบบเสถียรในที่ว่าง (The static relationship to space)

ระบบนำทาง (Way finding) คือ การช่วยให้คนไปถึงที่หมายได้ในเวลาที่กำหนด โดยไม่เกิดความเครียดและความสับสนให้ความสะดวกสบาย ในการใช้บริการของสถานที่ จนถึงการคมนาคมขนส่งด้วยการเดินเท้า หรือการใช้นานพาหนะ ซึ่งมีความจำเป็นทางสังคมเศรษฐกิจ และเพื่อไม่ก่อเกิดความเสียหายทางทรัพย์สิน ชีวิตและจิตใจ

ระบบนำทาง (Way finding) คือ แนวความคิดให้คนได้รับข้อมูลข่าวสารด้วยระบบสื่อสาร โดยใช้ป้ายสัญลักษณ์เป็นเครื่องมือบอกทาง ด้วยวิธีการสร้างระบบนำทางให้คนไปถึงที่หมายได้ด้วยตนเอง (Self Guiding System) โดยใช้วิธีการพึ่งพาตนเอง ทำให้ไม่ต้องใช้บุคคลเป็นจำนวนมาก ในการให้บริการบอกทางภายในพื้นที่ใหญ่ซับซ้อน และต้องอาศัยการหาข้อมูลเพื่อไปสู่ที่หมาย สภาพแวดล้อมถือเป็นสิ่งช่วยนำทางอยู่แล้ว ในการออกแบบจึงให้หลักการความสัมพันธ์ทาง สภาพแวดล้อมที่มนุษย์คุ้นเคยอยู่แล้วเป็นตัวกำหนดที่ตั้ง การใช้สื่อนำทางโดยวางตามเกณฑ์ของ เหตุผล และสิ่งที่มนุษย์เคยชิน ตัวอย่างเช่น อาคารสำนักงานซึ่งมีเนื้อที่ภายในและภายนอกตึกที่ผ่าน การออกแบบจัดวางผังอย่างมีระเบียบและขั้นตอน ตึกต้องมีทางเข้าออกทางเดิน จำนวนชั้น ความสูง การกำหนดชั้นด้วยตัวเลข จึงเป็นสิ่งที่ยอมรับและเข้าใจได้อยู่แล้ว ทางเดิน ก. มาก่อนทางเดิน ข. ห้องหมายเลข 322 ควรอยู่ชั้นที่ 3 ดังนั้น หากสำนักและ

การคาดคะเนจากประสบการณ์ของบุคคล ได้ถูกวางแผนให้เปลี่ยนไป การที่นำทางด้วยตนเอง จะไร้ประสิทธิภาพ

กระบวนการหาทิศทาง (Way finding process)

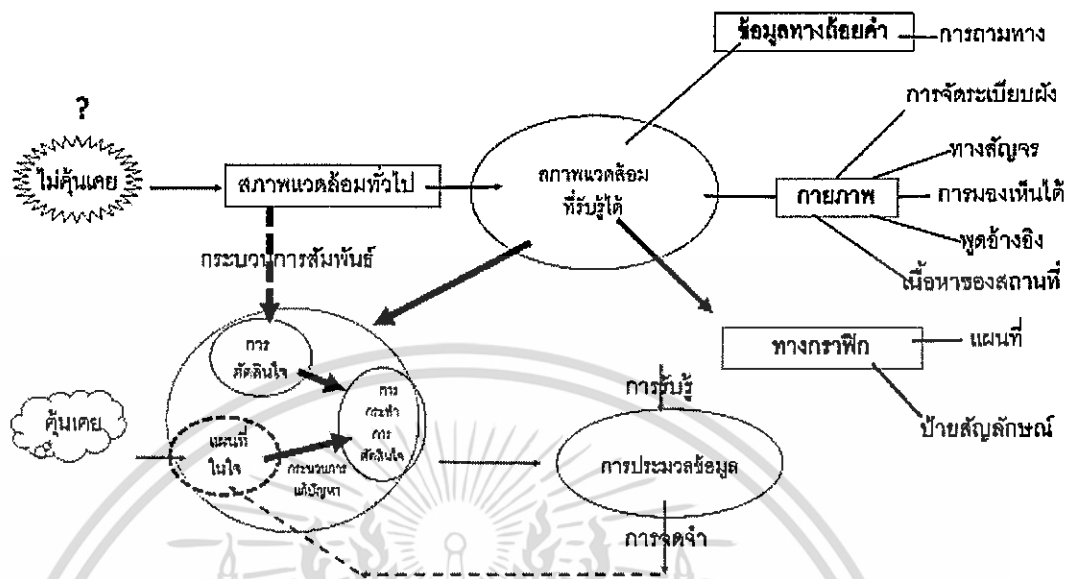
กระบวนการของการหาทิศทาง (Way finding) (อ้างถึงใน สาริมล พงษ์วัฒนาสุข, 2544: 19-21) เป็นกระบวนการทางจิตวิทยา (Psychology) หรือจิตวิทยาสภาพแวดล้อม (Environment Psychology) โดยกระบวนการการรับรู้และจดจำสภาพแวดล้อม (Cognitive mapping process) ซึ่งมีผลต่อการเกิดแผนที่ในใจ หรือจินตภาพ (Cognitive map or Image)

Passini (1984) (อ้างถึงใน สาริมล พงษ์วัฒนาสุข, 2544:) กล่าวว่ากระบวนการหาทิศทาง (Way finding) สามารถกำหนดได้ในลักษณะของกระบวนการเกิดแผนที่ในใจ (Cognitive mapping process) ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างโครงสร้างจินตภาพ (Mental structure) และเป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้และจดจำสภาพแวดล้อมโดยพบว่าผลลัพธ์ ของกระบวนการหาทิศทางนั้น เกิดขึ้นในลักษณะของแผนที่ในใจ (Cognitive map) ซึ่งคือภาพรวม ของจินตภาพหรือสิ่งที่เป็นตัวแทน (Representation) ของที่ว่างและผังโดยรวมของสภาพแวดล้อม นั้นๆ

กระบวนการที่นำไปสู่ผลลัพธ์ในลักษณะของแผนที่ในใจ (Cognitive map) นั้นประกอบด้วย องค์ประกอบของกระบวนการหาทิศทาง ได้แก่ ข้อมูลสภาพแวดล้อม (Environmental information) การตัดสินใจ (Decision) และพฤติกรรมแสดงออก (Behavioral action) ทั้งนี้ กระบวนการตัดสินใจ (Decision) เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก โดยการตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญ ที่เชื่อมโยงข้อมูลในจิตใจ และนำไปสู่การแสดงออกของพฤติกรรม

กระบวนการหาทิศทางสามารถอธิบายในฐานะของกระบวนการแก้ปัญหาในที่ว่าง (Spatial Problem solving) อันประกอบไปด้วยกระบวนการต่างๆ ดังนี้

1. การตัดสินใจ (Decision making) ได้แก่ การวางแผนการกระทำ ซึ่งช่วยให้สามารถวางแผน การกระทำและเข้าใจโครงสร้างโดยรวมของสภาพแวดล้อม
2. การตัดสินใจกระทำ (Decision executing) ได้แก่ การเปลี่ยนจากแผนมาเป็นการกระทำเป็น การเปลี่ยนรูปการตัดสินใจมาเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรม ซึ่งในส่วนนี้ แหล่งข้อมูลที่จะช่วยให้สามารถตัดสินใจกระทำได้ส่วนหนึ่งมาจากแผนที่ในใจ (Cognitive map) ที่มีอยู่
3. กระบวนการประมวลข้อมูล (Information processing) ได้แก่ การเข้าใจข้อมูลจากการ ตัดสินใจ 2 ประการขั้นต้นในลักษณะของการรับรู้และจดจำ สภาพแวดล้อม (Environmental perception and cognition) (Arther and Passini, 1992) (อ้างถึงใน สาริมล พงษ์วัฒนาสุข, 2544:)

ภาพที่ 2.1 ขั้นตอนในการค้นหาทิศทาง

ทั้งนี้การรับรู้ทิศทาง (Way finding) เป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการเชื่อมโยงทางประสบการณ์ในอดีตการอ่านและประเมินสภาพแวดล้อมความพยายามทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะของ ที่ว่างในสภาพแวดล้อม โดยมีการรับข้อมูลจากป้าย แผนที่ และตัวบ่งชี้ (Indicator) โดยมีการ พิจารณาปัจจัยด้านเวลา ความน่าสนใจ ความปลอดภัยในการใช้เส้นทางด้วย ในการรับรู้ข้อมูลต่างๆจากสภาพแวดล้อมซึ่งประกอบไปด้วยกระบวนการวางแผนก่อนที่จะกระทำซึ่งในการวางแผนนั้นจะประกอบไปด้วย การกำหนดสถานที่ที่จะไป (Where to go) วิธีที่จะไปยังจุดหมาย (How to go) และเวลาที่จะไปยังจุดหมาย (When to go) ซึ่งจะมีผลต่อกระบวนการตัดสินใจ (Decision) โดยกระบวนการตัดสินใจเป็นสิ่งที่มีการลำดับ (Hierarchy) เป็นโครงสร้าง และต้องอาศัยข้อมูลจากสภาพแวดล้อม โดยเริ่มจากการตัดสินใจกำหนดจุดหมายตัดสินใจกระทำ ตามลำดับขั้นตอนก่อน-หลัง จนกระทั่งไปยังจุดหมาย ทั้งนี้ความคุ้นเคยที่มีต่อสภาพแวดล้อมนั้นก็มีผลต่อการตัดสินใจไปยังจุดหมาย โดยการไปยังจุดหมายภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีความคุ้นเคยจะสามารถตัดสินใจกระทำได้โดยอาศัยการวางแผนที่เคยกำหนดขึ้นจากประสบการณ์ในอดีตก็ได้ (Arthur and Passini, 1992) (อ้างถึงใน สาริมล พงษ์วัฒนา สุข, 2544:)

ในกระบวนการประมวลข้อมูล (Information processing) การรับรู้ (Perception) และการจดจำ (Cognition) เป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยการรับรู้ (Perception) เป็นการรับข้อมูลเข้ามาผ่านสัมผัสต่างๆ โดยเฉพาะการมองเห็น (Vision) การได้ยิน (Hearing) และ การสัมผัส (Tactual)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตามลำดับ ส่วนการจดจำเป็นการทำความเข้าใจและจัดการข้อมูลที่ได้รับโดยจะพิจารณาที่ ส่วนประกอบ (Component) และลักษณะเฉพาะ (Spation characteristic of a setting) ของ ภายภพนั้นๆ และแสดงออกมาในลักษณะของแผนที่ในใจ (Arthur and Passini, 1992) (อ้างถึง ใน สารนิพนธ์ พงษ์วัฒนาสุข, 2544:)

ทั้งนี้ได้มีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจำ (Memory) อาคารในเมือง 4 ประการ ดังนี้

- 1) รูปทรงอาคาร เช่น ขนาด สี รูปร่าง รูปแบบ
- 2) ความสามารถในการมองเห็น (Visibility) และการเข้าถึง (Access)
- 3) การใช้งาน (Use) เช่น อาคารที่มีประโยชน์ใช้สอยที่สำคัญ หรือใช้บ่อยจะสามารถจำได้
- 4) ความสำคัญในเชิงสัญลักษณ์ เช่น อาคารที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์ หรือ วัฒนธรรม

กระบวนการทางพฤติกรรมและการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการหาทิศทาง

กระบวนการรับรู้ (Perception) การรับรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลมีประสบการณ์กับวัตถุหรือ เหตุการณ์ต่าง ๆ โดยอาศัยอวัยวะรับสัมผัส ตา หู จมูก ลิ้น ผิวหนัง เป็นเครื่องมือในการรับรู้ เป็นหลักทางจิตวิทยาที่มีความสำคัญและบทบาทมากที่สุดต่อการเกิดพฤติกรรมในสภาพแวดล้อม ใช้อ้างอิง เป็นหลักมูลฐานช่วยในการออกแบบที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบขององค์ประกอบทาง ภายภพให้เกิดสุนทรียภาพของรูปทรง ได้แก่

- 1) การจัดระเบียบในการรับรู้ (Organization in Perception)
- 2) การรับรู้ความลึก (Depth Perception)
- 3) ความคงที่ของการรับรู้ (Perception Constancy)
- 4) มายาทางทัศนภาพ (Visual Illusion)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สารนิพนธ์ พงษ์วัฒนาสุข (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยทางภายภพที่มีผลต่อการหา ทิศทาง ในภูมิทัศน์ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงทดลองเพื่อศึกษาปัจจัยทาง ภายภพที่มีผลต่อการหาทิศทางในมหาวิทยาลัย และศึกษากระบวนการหาทิศทางในสภาวะต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเลือกใช้ปัจจัยภายภพที่แตกต่างกัน โดยทำการทดลองที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ผลที่ได้จะนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบผังบริเวณที่เชื่อให้สามารถหาทิศทางได้ง่าย การ ทดลองแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 เป็นการสอบถามความคิดเพื่อทราบการคาดเดา ตำแหน่งของจุดหมายก่อนหาทิศทางโดยใช้แบบสอบถาม ขั้นตอนที่ 2 เป็นการทดลองหาทิศทาง ในสภาพแวดล้อมจริงโดยให้กลุ่มตัวอย่างหาทิศทางทั้งหมด 4 ครั้ง ขั้นตอนที่ 3 ทำการอภิปราย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กับผู้เข้าทดลองถึงเส้นทางที่ใช้และสอบถามความคิดเห็นถึงลักษณะกายภาพที่ทำให้การหาทิศทางเป็นไปได้ยากหรือง่ายเพียงไร ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการหาทิศทาง คือ การจัดระเบียบผัง ทางสัญจร การมองเห็นได้ จุดอ้างอิง เนื้อหา และขอบ แต่ละปัจจัยมีความสำคัญแตกต่างกันไปในแต่ละสถานการณ์ ณ จุดตัดสินใจต่าง ๆ โดยสถานการณ์ที่กล่าวนั้นเกิดจากสภาวะทางกายภาพและสภาวะจิตใจของบุคคล

ต่อจุดตัดสินใจ ประกอบกับสภาวะทางกายภาพและสภาวะทางจิตใจของบุคคลต่อจุดหมาย โดยผลสรุปสุดท้ายสามารถสรุปปัจจัยกายภาพที่สำคัญในแต่ละสภาวะและประมวลสถานการณ์ที่เป็นไปได้ทั้งหมด 54 สถานการณ์

อินทิดา พรหมพันธุ์ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่องการประเมินการรับรู้ระบบสัญลักษณ์ในท่าอากาศยานนานาชาติ กรุงเทพฯ โดยการใช้การวิจัยแบบทดสอบการรับรู้โดยการจับคู่ (Matching Test) ด้วยวิธีการแสดงภาพสัญลักษณ์และจับคู่ความหมายที่ตรงกับภาพ แสดงผลโดยตารางคู่อันดับความสับสนและวิเคราะห์ข้อมูลเป็นคำร้อยละประกอบความเรียง ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าสัญลักษณ์ที่ใช้ภายในท่าอากาศยานนานาชาติกรุงเทพนั้น มีประสิทธิภาพในการสื่อสารที่ไม่เท่าเทียมกัน เมื่อนำเกณฑ์การประเมินมาวัด ปรากฏว่า มีค่าการรับรู้ที่ต่างกัน สัญลักษณ์ที่ไม่มี ความสับสนนั้น เป็นสัญลักษณ์ที่เราพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน และเกิดจากการลอกเลียนแบบ จากของจริงเป็นส่วนใหญ่ มีความหมายและภาพใกล้เคียงกับสัญลักษณ์อื่น ๆ ในสถานที่เดียวกัน ตัวแปรเรื่องของการประกอบการเดินทางพบว่า มีความสามารถในการรับรู้ระบบสัญลักษณ์ได้น้อยกว่าคนที่ประกอบการเดินทางมาก

สรุป

ตัวแทนในลักษณะรูปเหมือน (Icon) รับรู้ได้เพราะคล้ายของจริง

ตัวแทนในลักษณะดัชนี (Index) เป็นเครื่องหมายที่เชื่อมโยงกับของจริง

ตัวแทนในลักษณะสัญลักษณ์ มันจะไม่คล้ายของจริง ไม่เหมือนของจริง ตามธรรมชาติแต่เป็นผลจากข้อตกลงทางสังคมนั้น คนที่มีวิถีชีวิตแบบคนชนบทหรือไม่ได้อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ จะมีแนวโน้มไม่รับรู้ และไม่เข้าใจเรื่องนี้ จึงต้องมีการฝึกฝน เรียนรู้ เพื่อให้เกิดความเคยชิน ตามสภาพแวดล้อมที่ใช้ตัวแทน(สิ่งแทนค่า) โดยจะเรียกว่า “กราฟฟิคสิ่งแวดล้อม” เพื่อใช้สื่อสาร สื่อความหมาย ในการหาทิศทาง(Way Finding) ซึ่งเป็นความสามารถของบุคคลในการจะไปยังจุดหมาย เป็นกระบวนการในใจ (Cognitive process) ที่จัดระเบียบข้อมูลซึ่งได้รับจากสภาพแวดล้อมมาประมวลผลให้เกิดแผนที่ในใจ (Cognitive map) คือต้องมีจุดสังเกตและเตรียม

สัญลักษณ์ในจุดที่จะต้องตัดสินใจเพื่อช่วยในการตัดสินใจเส้นทาง ระบบป้ายสัญลักษณ์ จะบอกตำแหน่งที่คุณอยู่ที่จุดใด ของผังบริเวณทั้งหมด จะเดินไปทิศทางใด จะเจออะไรบ้าง ระยะทางไกลแค่ไหน โดยใช้เวลาและระยะน้อยที่สุด การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้จดจำต้องเป็นระเบียบ จึงจะทำให้บุคคลเกิดการชี้นำทางได้ บุคคลที่มีประสบการณ์ เดินทางและเข้าเมืองบ่อย จะมีความสามารถรับรู้สัญลักษณ์ได้มากกว่า

2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจำ – จินตภาพของสภาพแวดล้อม

ขั้นตอนของการจำและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนสำคัญของกระบวนการจำ มี 3 ขั้นตอน ปัญหาของการจำอาจอยู่ที่ขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง หรือทั้งสามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนการเก็บ (Storage) เกิดการจำ เพราะว่ามีร่องรอยบางประการที่ได้จากการเรียนรู้หรือประสบการณ์ค้างอยู่ในความจำ ใช้ **ทฤษฎีความเป็นปึกแผ่น (Consolidation Theory)** เน้นความเป็นปึกแผ่นของร่องรอยที่สะสมไว้ เกิดเป็นวงจรไฟฟ้า ขนาดเล็กในสมอง วงจรนี้บันทึกประสบการณ์ที่ผ่านไป รวมเป็นปึกแผ่นถึงจะสามารถเก็บไว้ได้ถาวร วงจรที่เพิ่งเกิดขึ้นและยังไม่เป็นปึกแผ่น มักไม่มั่นคงและอาจสลายตัวได้ เป็นเพราะว่า ร่องรอยที่สะสมไว้ยังขาดความเป็นปึกแผ่นและสลายตัวไปตามเวลา

ขั้นตอนการทรงไว้ (Retention) ขั้นที่หน่วงรั้งสิ่งที่สะสมไว้ให้คงอยู่ในความจำ การที่บุคคลเกิดการลืม อาจเป็นเพราะสิ่งที่หน่วงรั้งไว้ในความจำ ได้หายไปในขณะที่อยู่ในช่วงการทรงไว้ ใช้

ทฤษฎีความเสื่อมสลาย (Decay Theory) แม้ว่าได้รับการเก็บอย่างเพียงพอ แต่ก็เกิดความเสื่อมสลายไปตามเวลา โดยเฉพาะเมื่อไม่ได้มีการเรียกกลับมาใช้บ่อยๆ ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการทางชีวภาพ หรือเหตุอื่นๆ ทำให้เกิดการลืม

ขั้นตอนการเรียกกลับ (Retrieval) เก็บข่าวสารไว้อย่างเพียงพอ ทรงอยู่โดยไม่เสื่อมคลาย ก็ไม่อาจเรียกกลับมาได้ ด้วยเหตุผล **ทฤษฎีการสอดแทรก (Interference Theory)** โดยเกิดจากการสอดแทรกจากสิ่งอื่นๆ ที่เป็นอุปสรรค ต่อการเรียกกลับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสิ่งที่คล้ายคลึงกัน อิทธิพลที่มีต่อกันของสิ่งที่ได้เรียนรู้มานี้ ทำให้ไม่อาจเรียกสิ่งที่เรียนรู้ที่ต้องการกลับคืนมา การสอดแทรกจึงทำให้เกิดการลืมได้

จินตภาพของสภาพแวดล้อม (Conceptual system related to physical environment)

เค้าโครงทางจิต หมายถึง สิ่งที่สะสมจากประสบการณ์ในอดีตของบุคคลนั่นเอง การเกิดจินตภาพในลักษณะที่เป็นแผนที่ทางจิต(Mental maps)ในจินตภาพของเมืองมีองค์ประกอบ 5 ประเภทคือ

1. เส้นทาง(Paths)บุคคลใช้สัญจร เช่น ถนน ทางรถไฟ ทางเดินเท้า
2. เส้นขอบ(Edges)ลักษณะเป็นเส้นเพื่อกำหนดขอบเขตของบริเวณ อาจเป็นเส้นกั้นส่วนหนึ่งจากอีกส่วนหนึ่ง เช่น กำแพง ร่องน้ำ แยกกันชนที่ปลูกต้นไม้ ชายฝั่งทะเล ริมฝั่งแม่น้ำ
3. ย่าน(Districts)บริเวณซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมือง มีเอกลักษณ์อันเกิดจากลักษณะเฉพาะร่วมกันของบริเวณ ทำให้ผู้สังเกตเห็นเมื่อเข้าสู่ย่าน
4. ชุมทาง(Nodes)เป็นที่ซึ่งเส้นทางพบกัน เช่น บริเวณสี่แยกหรือชุมทางของสถานีขนส่ง ซึ่งมีกิจกรรมเกิดขึ้นอย่างหนาแน่น เช่น บริเวณมุมถนน จึงเป็นจุดเด่นเฉพาะของเมืองหรือของย่าน
5. ภูมิสัญลักษณ์(Landmarks) สิ่งทางกายภาพที่แตกต่างจากสภาพแวดล้อมข้างเคียง ทำหน้าที่เป็นสัญญาณชี้แนะสำหรับสภาพแวดล้อม (วิมลสิทธิ์.2554)

จินตภาพสาธารณะ เป็นจินตภาพของสภาพแวดล้อมกายภาพของส่วนที่มีความชัดเจน แต่การรับรู้ เรียนรู้ การจำ สภาพแวดล้อมกายภาพจนปรากฏเป็นจินตภาพนั้น เป็นผลโดยตรงจากสภาพแวดล้อมกายภาพ ลักษณะเด่นชัดและเป็นระเบียบ ของสภาพแวดล้อมกายภาพ รวมทั้งโอกาสการมองเห็นย่อมมีความสำคัญต่อ การเกิดจินตภาพสาธารณะได้

การออกแบบและการวางแผนสภาพแวดล้อมกับระบบมโนทัศน์

(Environmental Design and Planning in Relation to Conceptual System)

สภาพแวดล้อมกายภาพที่ส่งเสริมให้เกิดจินตภาพ

ทฤษฎีจิตวิทยาเน้นถึงการปรากฏของสัญญาณชี้แนะคือการจัดระเบียบเหล่านี้ล้วนมีส่วนช่วยในการจำสิ่งต่างๆได้ง่ายขึ้น การออกแบบและวางแผนสภาพแวดล้อมกายภาพของชุมชนให้มีความชัดเจน เข้าใจได้ง่าย ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ถูกต้อง ย่อมเป็นการส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม ตามแนวทางที่ต้องการได้ เพราะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมได้จากจินตภาพที่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เกิดขึ้น เช่น หากบุคคลเรียนรู้ได้ง่ายว่าจะไรอยู่ที่ไหน บุคคลย่อมไปยังที่นั้นได้ถูกต้อง ความชัดเจนของสภาพแวดล้อมมีส่วนในการทำให้รู้ทิศทางไม่หลงทางได้ง่าย ทั้งนี้ย่อมก่อให้เกิดความชัดเจนได้ด้วยการออกแบบที่อาจใช้เป็นสัญญาณชี้แนะ หรือโดยการใช้ภูมิสัญลักษณ์ สิ่งเหล่านี้ล้วนทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้าพื้นจำแนก(วิมลสิทธิ์.2554)

สภาพแวดล้อมกายภาพที่สอดคล้องกับความหมาย

ส่วนสำคัญในระบบในทัศนได้แก่ความหมายทางอารมณ์ที่บุคคลมีต่อสภาพแวดล้อม กลุ่มบุคคลมักมีมิติฐานมูลต่างกัน เพราะความต้องการที่ต่างกัน โดยอาจเป็นมิติฐานมูล ที่มีความขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมกายภาพที่ได้รับการออกแบบและวางแผนให้สอดคล้องกัน ย่อมช่วยในการเรียนรู้และในการจำ สิ่งที่ช่วยในการจำได้ง่าย เกิดจากความสอดคล้องระหว่างลักษณะทางกายภาพกับหน้าที่ใช้สอย ซึ่งเป็นการจัดระเบียบให้กับสภาพแวดล้อมพร้อมกับการกำหนดสัญญาณชี้แนะที่เหมาะสม เช่น การที่รู้และจำได้อย่างถูกต้องว่าห้องน้ำของทุกชั้นอยู่ใกล้กับบันได (วิมลสิทธิ์.2554)

อาณาเขตครอบครอง

ทุกคนต้องเกี่ยวข้องกับกรรมสิทธิ์อาณาเขตครอบครองเสมอ ในชีวิตประจำวัน ทุกคนพยายามปกป้องอาณาเขตโดยแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่ให้ผู้อื่นรับรู้ ด้วยวิธีการใช้สัญลักษณ์หรือการสื่อสาร เช่น ทำรั้วกันแนวเขต ปิดป้ายห้ามรบกวน ป้ายห้ามเข้า หรือสื่อสารด้วยคำพูดเมื่อมีคนมานั่งในพื้นที่ที่จองไว้ โดยแบ่งหน้าที่การครอบครองของคน 4 แบบ ดังนี้

1. หน้าที่ของการมีอาณาเขตครอบครองที่เกิดขึ้นในพื้นที่ส่วนตัว --- แต่งห้องทาสี บอกลักษณะนิสัยผู้อยู่
2. หน้าที่ของการมีอาณาเขตครอบครองที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่ม --- แสดงให้บุคคลได้รับรู้ถึงการเป็นเจ้าของพื้นที่หรือเขตครอบครอง เพื่อไม่ให้เกิดการล้ำของกลุ่ม เช่น มอเตอร์ไซด์วินใส่เสื้อบอกการรับจ้างตามเขตต่างๆ
3. หน้าที่ของการมีอาณาเขตครอบครองที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม --- เกิดความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันของสมาชิก และส่งเสริมให้ทำกิจกรรมร่วมของกลุ่ม เช่น ได้ฤกษ์อาคารมีนักศึกษาทำกิจกรรมร่วมกัน สวนหลังบ้าน มีคนในครอบครัวทำกิจกรรมร่วมกัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4. หน้าที่ของการมีอาณาเขตครอบครองที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะ --- เป็นกลไกควบคุมระยะห่างระหว่างบุคคลให้เกิดความเหมาะสม

เป็นการจัดระเบียบสังคมโดยให้มีอาณาเขตครอบครอง ที่ไม่ใช่ความรุนแรงในการพัฒนา และสร้างความสมดุลให้กับสังคม เพื่อช่วยให้เกิดการอ้างสิทธิในการเป็นเจ้าของอาณาเขตที่ยึดครอง ช่วยควบคุมการกระทำระหว่างกันของบุคคล เพื่อกำหนดพฤติกรรมของคน ไม่ก้าวร้าวภาวะการเป็นส่วนตัวต่อกัน

ขอบเขตและรูปแบบของอาณาเขตครอบครอง

มีรูปแบบอยู่ 3 อย่าง โดยการพิจารณาระดับภาวะเป็นส่วนตัว ความสัมพันธ์หรือความคุ้นเคยมากหรือน้อยและ การเป็นเจ้าของหรือการเข้าถึงได้สะดวกแตกต่างกันดังนี้

1. อาณาเขตปฐมภูมิ (Primary Territories) เป็นอาณาเขตหลักของบุคคลหรือกลุ่ม ซึ่งมีฐานะเป็นเจ้าของอาณาเขต ได้แก่ ส่วนห้องนอน
2. อาณาเขตทุติยภูมิ (Secondary Territories) สำคัญรองลงมาต่อผู้ครอบครอง ได้แก่ บริเวณโต๊ะทำงาน ร้านอาหารขาประจำ มักมีการเปลี่ยนหรือหมุนเวียนผู้ครอบครอง
3. อาณาเขตสาธารณะ (Public Territories) เป็นอาณาเขตสำหรับคนทั่วไป ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน เช่น ทางเดินเท้า สวนสาธารณะ ชายหาด (วิมลสิทธิ์.2554)

Lyman and Scott, 1967 (อ้างถึงใน วิมลสิทธิ์.2554) การแยกประเภทอาณาเขตครอบครอง 2 ประเภทดังนี้

1. อาณาเขตที่การกระทำต่อกัน (Interactional Territories) เช่น ห้องเรียน ห้องประชุม พื้นที่ครอบครองนั่งพักผ่อนในสวนสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่มีการควบคุมแบบชั่วคราว มักไม่มีการทำเครื่องหมายที่ชัดเจน
2. อาณาเขตร่างกาย (Body Territory) เป็นอาณาเขตที่ผิวหนังของร่างกาย ไม่ใช่ส่วนที่เป็นระยะที่ห่างออกไป เป็นส่วนของที่เว้นว่างส่วนบุคคล (personal space) เป็นเรื่องของบุคคลนั้นๆ โดยเฉพาะ เช่น อาจมีการเสริมสวอย สวมใส่เสื้อผ้า เครื่องประดับ

ระยะห่างระหว่างบุคคล(Personal Distance)

ระยะห่างระหว่างบุคคล เป็นอาณาเขตรอบตัวบุคคล ที่ไม่มีความแน่นอนตายตัว มักแปรเปลี่ยนไปตามปัจจัยด้านมนุษย์ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมกายภาพ รวมถึงปัจจัยด้านการกระทำต่อกันทางสังคมและกิจกรรม บุคคลมีระยะห่างระหว่างกันที่เหมาะสมกับการกระทำที่มีต่อกัน และกับการรับรู้ที่เกิดขึ้น แบ่งได้เป็น 4 ระยะหลัก ต่อไปนี้

1. **ระยะใกล้ชิด (Intimate Distance)** เป็นระยะที่บุคคลอยู่ใกล้กันมาก สามารถรับรู้ข่าวสารผ่านประสาทสัมผัสได้เกือบทุกทางอย่างละเอียด รับรู้แม้กระทั่งกลิ่นตัวและความร้อนจากร่างกาย ระยะใกล้มีระยะห่างกัน 0 - 0.15 เมตร. เป็นระยะที่เกิดกับบุคคลที่มีความสนิทสนมกันเป็นอย่างดี มีการสัมผัสทางกาย ได้แก่ ระยะแม่กอดลูก ระยะที่คู่รักแสดงต่อกัน ข่าวสารที่รับรู้ได้ในระยะนี้ ได้แก่ การรับรู้กลิ่น และความร้อนของอีกฝ่ายได้อย่างชัดเจน แต่มองเห็นอีกฝ่ายไม่ชัด เนื่องจากทำให้รู้สึกเหมือนมีอะไรขวางตาไม่ใช่เสียงมากนัก ระยะไกลห่างกัน 0.15-0.45 เมตร. แม้กายจะไม่สัมผัสกันแต่มือเอื้อมถึงได้ เช่น ระยะเพื่อนสนิทหรือคนรู้จักกระซิบกัน รับรู้กลิ่นและความร้อนจากอีกฝ่ายได้ สิ่งต่างๆที่เห็นมักบิดเบือนเพราะอยู่ใกล้กันมาก เช่น เห็นศีรษะใหญ่กว่าปกติ
2. **ระยะส่วนบุคคล (personal distance)** เป็นระยะห่างที่มีความสำคัญต่อบุคคล ที่พยายามปกป้องการล่วงล้ำ หรืออาณาเขตที่เว้นว่างส่วนบุคคลนั่นเอง ระยะใกล้มีระยะเท่ากับ 0.45-0.75 เมตร. ระยะที่สามารถจับต้องอีกฝ่ายหนึ่งได้ ไม่เกิดการบิดเบือน การรับรู้ทางทัศนการ ผู้ที่ล่วงล้ำได้มักเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมเป็นพิเศษ อย่างคนในครอบครัวเดียวกัน เพื่อนสนิท คู่รัก ส่วนระยะไกลห่างกัน 0.75-1.20 เมตร. เป็นระยะเอื้อมถึง เห็นศีรษะ มีขนาดปกติ เห็นรายละเอียดของผิวหนัง สีผม รอยย่นหรือรอยเปื้อนบนเสื้อผ้ามีการใช้เสียงดังปานกลาง เป็นระยะที่ใช้ในการสนทนาระหว่างบุคคลที่รู้จักกัน แต่อาจไม่สนิท ไม่อาจรับรู้ความร้อนหรือกลิ่นจากร่างกายได้
3. **ระยะสังคม (social distance)** เป็นระยะที่พื้นที่อิทธิพลส่วนบุคคลที่ไม่มีการสัมผัสทางกายใช้ระดับเสียงปกติ ระหว่างใกล้มีระยะเท่ากับ 1.20-2.00 เมตร. เห็นรายละเอียดของผิวหนังและผมอย่างชัดเจน การติดต่อทางธุรกิจที่ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว การซื้อขายสินค้า ระยะไกลห่างกัน 2.00-3.50 เมตร. เห็นใบหน้า ได้ชัดเจนทั้งใบหน้า ไม่เห็นรายละเอียด

บนใบหน้า ในการสนทนากันเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จำเป็นต้องมีการมองเห็นกัน ใช้เสียงในระยะไกลดังกว่าระยะใกล้

4. **ระยะสาธารณะ (public distance)** เป็นระยะที่บุคคลต่างไม่อาจยุ่งเกี่ยวกันโดยตรงระหว่างบุคคล จึงมีการเปลี่ยนแปลงในการรับรู้ การสัมผัสจากการรับรู้ที่เกิดขึ้นในระยะส่วนบุคคลและระยะสังคม ระยะใกล้มีระยะเท่ากับ 3.50-7.50 เมตร. เริ่มมีการใช้เสียงดังเห็นชัดทั้งใบหน้า ไม่เห็นรายละเอียดของผิวหนังและตา ระยะไกลตั้งแต่ 7.50 เมตร. ขึ้นไป มีการเปลี่ยนแปลงมากในการรับรู้และการส่งข่าวสาร เห็นรายละเอียดของการแสดงออกบนใบหน้า ต้องเพิ่มระดับเสียงจากปกติ หากต้องการติดต่อสื่อสารกันอย่างได้ผล จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนมาใช้ท่าทางของร่างกายแทนการแสดงออกบนใบหน้าและแทนการใช้ถ้อยคำ(วิมลลลิตี.2554)

ปัจจัยด้านวัฒนธรรม (Cultural factor)

วัฒนธรรมต่างๆต่างแสดงออกถึงวิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อหรือสิ่งที่ยึดถือของบุคคลที่มีความแตกต่างกัน บุคคลในแต่ละวัฒนธรรมจึงมีพฤติกรรมเว้นว่างส่วนบุคคลที่แตกต่างกันตามไปด้วย 2 ประการ

1. ชาติพันธุ์ที่ต่างกัน(ethnic variation) มีผลต่อพฤติกรรมเว้นที่ว่างส่วนบุคคล บุคคลต่างชนชาติมักมีบุคลิกภาพหลักที่ต่างกัน เช่น คนในลาตินอเมริกามักมีนิสัยรำเริงจึงมีที่ว่างส่วนบุคคลน้อย ชาวอเมริกัน-ยุโรปมีบุคลิกภาพเคร่งขรึมกว่า เว้นที่มากกว่า
2. ศาสนา(religion) เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม การกระทำระหว่างกันของบุคคลชาติเดียวกันแต่ต่างศาสนา การกระทำระหว่างกันของบุคคลที่นับถือศาสนาเดียวกันย่อมมีผลต่อพฤติกรรมเว้นที่ว่างส่วนบุคคลในลักษณะที่ต่างกัน ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามมักมีระยะห่างกันน้อยกว่าผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์(วิมลลลิตี.2554)

อาณาเขตส่วนบุคคลมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลที่ได้ครอบครองตั้งแต่ส่วนร่างกายไปถึงพื้นที่เว้นว่างรอบๆตัว(personal space) มีระยะด้านหน้ามากกว่าเพื่อให้เป็นพื้นที่กิจกรรม 1.20 เมตร. ความกว้างเท่ากับความกว้างของระยะไหล่ที่ 0.60 เมตร. ในขณะที่เกิดความหนาแน่นมาก (บางสถานการณ์ของพิธี) ขนาดความกว้างอาจลดลงเหลือเพียง 0.30 เมตร. (อาดิศร์ อิดริส รัชชมนี.2543:17) ขณะเวลาทำพิธีละหมาด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พฤติกรรมเว้นที่ว่างจึงมีปัจจัยด้านวัฒนธรรม(cultural factor)ในเรื่องศาสนา(religion) กำหนดไม่ให้มีช่องว่างระหว่างบุคคลเลย ชาวมุสลิมจึงมีระยะห่างระหว่างกันน้อยกว่าศาสนาอื่นๆ (วิมลสิทธิ์.2554)

2.3 พฤติกรรมเว้นที่ว่างส่วนบุคคลกับการออกแบบสภาพแวดล้อมกายภาพ

(Personal space behavior and environmental design)

เนื่องจากเป็นพฤติกรรมที่กำหนดอาณาเขตครอบครองที่อยู่ใกล้ชิดกับตัวบุคคลและเคลื่อนที่ไปพร้อมกับตัวบุคคลเสมอ และเกี่ยวข้องกับอาณาบริเวณในสภาพแวดล้อมกายภาพที่อยู่รอบๆตัวที่แต่ละบุคคลยึดครองเป็นประจำด้วย ที่เว้นว่างส่วนบุคคลมีขนาดหรือระยะที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตามสภาพการณ์ ของการกระทำต่อกันทางสังคม ให้มีระยะห่างที่เหมาะสมซึ่งจะตอบสนองด้านการใช้สอยพื้นที่ของผู้ใช้อาคารมี 2 รูปแบบ ดังนี้

1. การออกแบบพื้นที่เพื่อส่งเสริมให้บุคคลมีการกระทำต่อกัน(sociopetal space) เป็นการออกแบบและจัดเตรียมพื้นที่ที่บุคคลสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ การจัดพื้นที่ที่ส่งเสริมให้เกิดการกระทำต่อกันทางสังคม(sociopetal arrangement) นั้น ใช้วิธีการจัดที่นั่งให้บุคคลหันหน้าเข้าหากัน ออกแบบพื้นที่ให้มีลักษณะโอบล้อม รวมถึงการจัดวางอาคารให้มีลักษณะโอบล้อมพื้นที่บริเวณลานกิจกรรม
2. การออกแบบพื้นที่ที่ไม่ส่งเสริมให้บุคคลมีการกระทำต่อกัน (sociofugal space) เป็นการออกแบบในลักษณะตรงข้ามกับการออกแบบเพื่อส่งเสริมให้บุคคลมีการกระทำต่อกันทางสังคม ทั้งในด้านรูปร่างของสภาพแวดล้อมและด้านการจัดระยะห่างระหว่างบุคคลด้วยการจัดที่นั่ง เป็นการออกแบบพื้นที่ให้มีลักษณะแยกบุคคลออกจากกัน

การจัดพื้นที่ที่ไม่ส่งเสริมให้เกิดการกระทำต่อกันทางสังคม(sociofugal arrangement) อาจใช้วิธีการจัดที่นั่งให้บุคคลหันหน้าไปคนละทาง หรือจัดให้นั่งเรียงกันเป็นแถวหันไปทิศทางเดียวกัน โดยออกแบบพื้นที่ที่ไม่ส่งเสริมให้บุคคลมีการกระทำต่อกัน(sociofugal space) เป็นการกำหนดให้มีลักษณะแยกบุคคล ออกจากกัน โดยจัดให้บุคคลนั่งเรียงเป็นแถวในทิศทางเดียวกัน (วิมลสิทธิ์.2554) เหมือนกับการละหมาดที่นั่งเรียงแถวในทิศทางเดียวกัน หรือนั่งเรียงล้อมเป็น

วงกลมขนาดใหญ่หลายๆ(จนไม่รู้สึกรว่าเป็นวงกลม) โดยมีวิหารกะฮ์บะฮ์(บัยตุลลอฮ์)อาคารทรงสี่เหลี่ยมเป็นศูนย์กลาง(วิมลสิทธิ.2554)

ปรากฏการณ์ทางพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม ได้แก่ การมีอาณาเขตครอบครอง(Territoriality) พฤติกรรมเว้นที่ว่างส่วนบุคคล(personal space behavior) รวมถึงความต้องการความเป็นส่วนตัว(need of privacy) มีความเกี่ยวเนื่องกันและเป็นปัจจัยสำคัญของการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ในสภาพแวดล้อมให้ดำเนินไปอย่างปกติ แต่หากปรากฏการณ์ทั้งสามเปลี่ยนแปลงจากการมีจำนวนคนมากขึ้น จนส่งผลต่อพฤติกรรม เป็นความแออัด(Crowding)(วิมลสิทธิ.2554)

ความแออัด(Crowding) เป็นการตอบสนองในทางจิตวิทยาหรือเป็นความรู้สึกในทางลบ(negative feeling) ที่มีต่อความหนาแน่น เป็นความรู้สึกที่เกิดจากการรับรู้ของมนุษย์ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความรู้สึกแออัด มีหลายประการ เช่น ความรู้สึกแออัดที่เกิดจากพื้นที่ที่มีจำนวนคนหนาแน่นรวมไปถึงสภาวะต่างๆในสภาพแวดล้อม เช่น ความร้อน มลภาวะทางเสียง กลิ่นเหม็น เป็นต้น ที่มีส่วนทำให้เกิดความรู้สึกแออัด แต่ปัจจัยที่ส่งผลให้มนุษย์มีความรู้สึกแออัดมากที่สุดคือปัจจัยเรื่องความหนาแน่น(วิมลสิทธิ.2554)

ความแตกต่างระหว่างความแออัดกับความหนาแน่นสูง

ความแออัด(Crowding) เกี่ยวข้องกับความรู้สึกของมนุษย์ เป็นผลที่อยู่ในสถานะทางจิตวิทยา(psychology state) ในทางลบ ส่วนความหนาแน่น(Density)ซึ่งมีสถานะทางกายภาพ(objective physical state) หากเป็นความหนาแน่นสูงเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความรู้สึกแออัดขึ้นตามสภาพความหนาแน่น

ความหนาแน่นที่ก่อให้เกิดความรู้สึกแออัดมี 2 ประเภท ดังนี้

1.ความหนาแน่นทางด้านสังคม (social density) เป็นอัตราส่วนระหว่างคนต่อหนึ่งหน่วยพื้นที่ โดยเป็นความหนาแน่นที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงจำนวนคนในพื้นที่ที่มีขนาดคงที่ หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงความหนาแน่นที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นเอง เช่น การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของจำนวนประชากรในแต่ละพื้นที่ เป็นต้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.ความหนาแน่นทางด้านพื้นที่ (spatial density) เป็นอัตราส่วนของพื้นที่ต่อจำนวนคน โดยเป็นความหนาแน่นที่เกิดจากความแตกต่างของขนาดทางกายภาพของพื้นที่ที่เกิดขึ้นในขณะที่จำนวนคนไม่เปลี่ยนแปลง หรือเป็นความแตกต่างของขนาดความหนาแน่นของพื้นที่ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่นชุมชนมีเขตพื้นที่กว้างขึ้น ในขณะที่จำนวนประชากรเท่าเดิม(วิมลสิทธิ์.2554)

ตัวแปรที่ก่อให้เกิดความแออัด (Variables generating crowding)

ปัจจัยที่ส่งผลให้มนุษย์มีความรู้สึกแออัดมากที่สุดคือ ปัจจัยเรื่องความหนาแน่น โดยก่อให้เกิดความรู้สึกแออัดกับมนุษย์ได้มากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับการรับรู้ของแต่ละบุคคล สำหรับบางคนอาจไม่รู้สึกถึงผลกระทบจากสภาวะที่มีความหนาแน่นเนื่องจากความเคยชิน ในทางกลับกันสำหรับบางคนที่ไม่คุ้นเคยกับสภาพดังกล่าว เมื่อตกอยู่ในสภาวะที่มีความหนาแน่น จึงรู้สึกแออัดได้มากกว่า(วิมลสิทธิ์.2554)

รูปแบบความแออัดในภาวะเกินพิกัด (Overload models) เป็นรูปแบบที่เกิดจากการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีข่าวสารหรือสิ่งกระตุ้นมากเกินไป รวมถึงการมีการติดต่อสื่อสารทางสังคม(social communication) ที่มากเกินไปจนเกิดความจำเป็น วิธีการแก้ไขความแออัดในภาวะเกินพิกัดของมนุษย์ คือ การพยายามหลีกเลี่ยงและมองข้ามข้อมูลที่มากระตุ้นมากเกินไป(วิมลสิทธิ์.2554)แล้วตั้งสมาธิ จดจ่ออยู่กับเรื่องเดียว คือ ฮัจย์ ที่จะมาประกอบพิธีนี้เพื่อพระผู้เป็นเจ้าเป็นจุดประสงค์หลัก

รูปแบบความแออัดจากการถูกกระตุ้น(arousal models)มีผลข้างเคียงของการกระตุ้นจากภาระงานที่มีความซับซ้อนรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมที่ส่งผลข้างเคียงต่อสภาพสังคมในสภาวะปกติ เช่น ก่อให้เกิดความก้าวร้าวในสังคม ก่อให้เกิดการล่วงล้ำสิทธิ ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่างคนต่างอยู่ บางกรณีรูปแบบความแออัดจากการถูกกระตุ้น(arousal models)มีความสัมพันธ์กับรูปแบบความแออัดในสภาวะเกินพิกัด(overload models)เนื่องจากระดับการกระตุ้นที่สูงขึ้นได้ส่งผลให้เกิดความรู้สึกในทางลบ ซึ่งมักเกิดขึ้นกับสภาวะที่มีความหนาแน่นสูง

รูปแบบความแออัดจากปัจจัยด้านการควบคุม (Control models) เป็นรูปแบบที่เน้นไปที่การสูญเสียความเป็นส่วนบุคคล จากสถานการณ์ที่เหนือการควบคุม ถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุดของความรู้สึกแออัด ความแออัดข้างต้น เป็นรูปแบบที่ตัวบุคคลยังสามารถควบคุม (Personal control) หรือมีสิทธิ์ในการเลือกรับรู้สิ่งที่มีสัมพันธ์กับการเกิดความรู้สึกแออัดได้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ความแออัด (Factor Affecting the Perception of Crowding)

ลักษณะส่วนบุคคล (Personal control)

พบว่า ผู้ชายสามารถตอบรับกับความเครียดที่เกิดจากสภาวะแออัดได้ดีกว่าผู้หญิง

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Relationships of the people)

พบว่า เพศชายและเพศหญิงมีการตอบสนองในทางลบต่อสภาวะความหนาแน่นสูงได้ต่างกัน กล่าวคือ ในสภาวะความหนาแน่นสูงทางด้านพื้นที่ เพศชายรู้สึกแออัดมากกว่าเพศหญิง เนื่องจากผู้ชายต้องการระยะห่างระหว่างบุคคลมากกว่าผู้หญิง

สภาพแวดล้อม: ความร้อน เสียง กลิ่น ฯลฯ (Ambient: Heat, Sound, Smell etc. อ้างถึงใน วิมลสิทธิ์.219)

สภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความรู้สึกแออัด เป็นสภาวะที่เกิดจากสภาพแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ หรือ อาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยทางสภาพแวดล้อม (environmental factor) เช่น อุณหภูมิสูง เสียงดัง กลิ่นเหม็น เป็นต้น โดยสภาวะแวดล้อมที่จะส่งผลต่อความรู้สึกในทางลบของบุคคล มักมีลักษณะของการอยู่เนือการควบคุม เช่น การถูกประชิดตัวโดยคนแปลกหน้า หรืออยู่ในสถานการณ์ที่เป็น การชุมนุมของคนอย่างหนาแน่น ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกแออัดได้อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง หรือในบางกรณีที่จำเป็นต้องโดยสารรถประจำทาง ที่มีผู้โดยสารจำนวนมาก ทำให้รู้สึกแออัด และไม่สามารถหลีกเลี่ยงเรื่องของกลิ่นต่างๆ เช่น กลิ่นเหม็นของควันรถ กลิ่นตัวของคนรอบข้าง กลิ่นลมหายใจเหม็นของคนที่อยู่รอบๆ รวมไปถึงความรู้สึกแออัดเพิ่มขึ้นจากเสียงดังของเครื่องยนต์ และ ความร้อนจากการเบียดเสียดของคนบนรถโดยสาร เป็นต้น

ผลกระทบจากความหนาแน่นสูงต่อมนุษย์ (The Effects of High Density on Humans)

ภาวะความหนาแน่นสูง (High Density) เป็นลักษณะหนึ่งของความหนาแน่น อาจแบ่งผลกระทบที่เกิดจากภาวะความหนาแน่นสูงต่อความรู้สึกแออัดของมนุษย์เป็น 2 ระยะ ได้แก่

1. ผลกระทบระยะสั้น (short-term effects) เป็นผลกระทบที่เกิดจากภาวะความหนาแน่นสูงที่มีต่อมนุษย์ในช่วงระยะเวลาประมาณ 30 นาที ถึงหลายชั่วโมง ภาวะความหนาแน่นสูงมีผลทำให้เกิดความรู้สึกแออัด โดยความหนาแน่นสูงมักทำลายพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการรับรู้ มีผลต่อการเรียนรู้และการทำงาน (task performance) รวมไปถึงการส่งผลต่อพฤติกรรมทางสังคม เช่น เกิดความก้าวร้าว เกิดพฤติกรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บุคคลที่ลดลง เกิดพฤติกรรมต่างคนต่างอยู่ เป็นต้น McAndrew, 1993:149-151 (อ้างถึงใน วิมลสิทธิ์.2554) โดยพฤติกรรมในทางลบดังกล่าวที่เป็นผลมาจากผลกระทบระยะสั้นของภาวะความหนาแน่นสูง เมื่อเกิดต่อเนื่องเป็นเวลานาน ย่อมกลายเป็นผลกระทบในระยะยาวได้เช่นกัน

2. ผลกระทบระยะยาว(long – term effects) เป็นผลกระทบที่เกิดจากภาวะความหนาแน่นสูงที่มีต่อมนุษย์ในระยะยาว พบได้มากที่สุดจากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานที่พักอาศัยของมนุษย์ที่มีสภาวะหนาแน่นสูงเป็นเวลานาน เช่น เรือนจำหรือคุก หอพัก เป็นต้น จากการศึกษาของ Fleming, Baum and Weiss (1987) (อ้างถึงใน วิมลสิทธิ์.2554) พบว่า ผลกระทบจากภาวะความหนาแน่นสูงในระยะยาว คือ ความรู้สึกแออดที่นำไปสู่อัตราความเครียดที่เพิ่มสูงขึ้นและอัตราการป่วย ซึ่งล้วนเป็นผลในด้านชีวภาพของมนุษย์ ผลกระทบจากภาวะความหนาแน่นสูงต่อความรู้สึกแอดของบุคคลมีได้ใน 3 ด้าน ดังนี้

ผลกระทบต่อตัวบุคคล (Effect on humans)

จากสภาวะความหนาแน่นสูงที่มีผลต่อตัวบุคคล การก่อให้เกิดผลต่ออารมณ์ (affective) ในทางลบ สภาวะความหนาแน่นสูงนำไปสู่สภาวะความกดดันและเกิดการกระตุ้นของระบบภายในร่างกาย (physiological arousal) ย่อมส่งผลต่อสุขภาพของบุคคล ซึ่งทำให้เกิดอาการป่วย (illness) ได้ (อ้างถึงใน วิมลสิทธิ์.2554)

ผลกระทบต่อพฤติกรรมทางสังคม (Effects on social behaviors)

เกิดพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ลดลงหรือที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (helping behavior) ลดลง

ผลกระทบต่อการทำงาน (Effects on tasks performance)

ทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานหรือความสามารถในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ลดต่ำลง (วิมลสิทธิ์.2554)

ปัจจัยทางกายภาพ/สถาปัตยกรรมที่ก่อให้เกิดความแออัด (Physical / architectural factors influencing crowding)

หลักการของการรับรู้เป็นสิ่งที่สามารถช่วยลดปัญหาในด้านต่างๆ รวมทั้งปัญหาจากสถาปัตยกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้สึกแออัดได้ ดังนี้

ด้านการออกแบบอาคาร (Building design)

การออกแบบอาคารเป็นปัจจัยหนึ่งทางสถาปัตยกรรมที่ก่อให้เกิดความแออัด เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวอาคารและโครงสร้างที่จำเป็นจะต้องมีการวางแผนก่อสร้างอาคารไว้เป็นอย่างดี เนื่องจากการแก้ไขความแออัดที่เกิดขึ้นภายหลังเป็นเรื่องยาก หากต้องมีการรื้อถอนอาคาร การบอกข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนผู้ใช้สอยพื้นที่จริง ณ เวลาต่างๆ กับผู้ใช้งานในพื้นที่ อาจเป็นคำพูดหรือการใช้สัญลักษณ์เพื่อบอกให้ผู้ใช้งานทราบสภาพการณ์ล่วงหน้า สามารถลดความแออัดได้ เนื่องจากสามารถหลีกเลี่ยงหรือจัดการกับการเข้าใช้งานในพื้นที่นั้นๆ Wener and Kaminoff, 1983: 3-20 (อ้างถึงใน วิมลสิทธิ.2554)

ด้านการออกแบบพื้นที่ใช้สอย (Spatial design)

ความแออัดที่เกิดขึ้นจากการออกแบบตัวอาคารเป็นเรื่องที่แก้ไขได้ยาก แต่ปัญหาความแออัดที่เกิดขึ้นจากการจัดองค์ประกอบและการออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในอาคาร เป็นส่วนที่สามารถออกแบบแก้ไขได้ด้วยหลักการของการรับรู้

ความรู้สึกแออัดที่เกิดขึ้นภายในอาคาร อาจเนื่องมาจากพื้นที่ใช้สอยมีจำกัด และในบางกรณี อาจเกิดจากการขาดพื้นที่ที่ให้ความเป็นส่วนตัว วิธีแก้ไขปัญหานี้ อาจใช้การปรับเปลี่ยนลักษณะการจัดพื้นที่ เพื่อให้เกิดการรับรู้ความแออัดลดลง โดยการเพิ่มพื้นที่ส่วนใช้สอยต่างๆ (Facilities) ที่สร้างความรู้สึกเป็นส่วนตัวมากขึ้น (วิมลสิทธิ.2554) การจัดพื้นที่ภายในสำหรับผู้หญิงให้เกิดพื้นที่ปิดล้อมเล็กๆก็ได้ ซึ่งภายในมีสยิดฮารอม ก็ได้จัดพื้นที่ โดยกันด้วยส่วนกัน (partition) แบบต่างๆ เพื่อให้เกิดพื้นที่ปิดล้อมดังนั้นเช่นกัน

ด้านการออกแบบองค์ประกอบ (Component design)

การออกแบบและเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบบางประการของอาคาร ช่วยแก้ไขปัญหาคความแออัดได้ เช่น การปรับระดับฝ้าเพดาน (ceiling height) ให้สูงขึ้น ก่อให้เกิดความรู้สึกแออัดน้อยกว่าระดับฝ้าเพดานต่ำ หรือในกรณีที่ห้องมีขนาดพื้นที่เท่ากัน การออกแบบรูปทรงห้อง (room shape) เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า (rectangular) ก่อให้เกิดความรู้สึกแออัดน้อยกว่าห้องรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส (square) เนื่องจากรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าทำให้การรับรู้ห้องมีความยาวมากขึ้น นอกจากนี้ผนังห้อง (wall of room) ที่เป็นระนาบตรง (straight) ก่อให้เกิดความรู้สึกแออัดน้อยกว่าที่เป็นผนังโค้ง (curved)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ด้านการออกแบบทางทัศนภาพ (Visual design)

สภาพแวดล้อมกายภาพที่มีลักษณะโปร่ง ไม่ทึบตัน เพิ่มโอกาสการมองเห็น เช่น การออกแบบพื้นที่บางส่วนให้มีระดับฝ้าเพดานสูง 2 ชั้น (double space) การทำช่องแสงบนหลังคา (skylight) ความสว่างของห้องช่วยทำให้รู้สึกแออัดน้อยกว่าห้องมืด กับการเลือกใช้สี (color) ห้องที่ใช้สีสว่างสามารถลดความรู้สึกแออัดได้มากกว่าห้องที่ใช้สีมืดทึบ ความสับสนทางทัศนภาพ (visual distractions) ที่เกิดจากรูปพรรณผังจำนวนมากย่อม ก่อให้เกิดความรู้สึกแออัดได้ เว้นแต่ในกรณีที่มีรูปมีขนาด สี ลวดลาย และตำแหน่งที่เหมาะสมจึงจะสามารถลดความรู้สึกแออัดได้

สรุปขั้นตอนของการจำ

- การเก็บ เกิดการเรียนรู้/ประสบการณ์เก่าที่ค้างซึ่งต้องรวมตัวเป็นปึกแผ่นตามทฤษฎีจึงจะเก็บไว้ได้นาน เป็นวงจรไฟฟ้า
- การทรงไว้ เก็บสะสมให้อยู่ในความทรงจำ แต่มีการเสื่อมสลายตามทฤษฎี โดยเฉพาะเมื่อไม่ได้เรียกกลับมาใช้บ่อย จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพ เป็นเหตุให้ลืม
- การเรียกกลับ เก็บข้อมูลข่าวสารไว้อย่างดี ไม่อาจเรียกกลับได้ ด้วยเกิดการสอดแทรกในเวลานั้นๆ โดยเฉพาะสิ่งที่คล้ายคลึงมาก จะทำให้เรียกความจำไม่ได้

จินตภาพของสภาพแวดล้อม เป็นเค้าโครงทางจิต หมายถึง สิ่งที่สะสมจากประสบการณ์ในอดีตของบุคคลนั้น เกิดเป็นแผนที่ในใจทางจิต มี เส้นทาง ถนน ทางเดิน เส้นรอบ เป็นเส้นกำหนดขอบเขตของบริเวณเช่น กำแพง แนวทิวไม้ ย่าน เป็นส่วนของเมืองมีเอกลักษณ์เฉพาะ ชุมทาง เป็นที่เส้นทางพบกัน อย่างทางแยก ภูมิสัญลักษณ์ ลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากสภาพแวดล้อมข้างเคียง โดยทั้งหมดรวมเป็นจินตภาพสาธารณะ ที่เป็นจินตภาพของสภาพแวดล้อมที่เด่นชัด การรับรู้การเรียนรู้ เป็นผลโดยตรงจากสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะเด่นชัดและเป็นระเบียบ

การออกแบบและการวางแผนสภาพแวดล้อมกับระบบมโนทัศน์ ต้องส่งเสริมให้เกิดจินตภาพ โดยการจัดให้เป็นระเบียบ จะทำให้จำง่าย เข้าใจง่าย เรียนรู้ได้เร็ว ไม่หลงทาง โดยใช้ ภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) เป็นลักษณะเฉพาะเพื่อแยกจากสิ่งโดยรอบและสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับความหมาย เกิดจากการจัดทางกายภาพกับหน้าที่ใช้สอยให้เป็นระเบียบ เช่น ห้องน้ำต้องติดบันไดทุกชั้นเหมือนกันหมด เป็นต้น

อาณาเขตครอบครอง

ระยะห่างระหว่างบุคคล 1.ระยะใกล้ชิด เพื่อนสนิท คนรู้จัก แม่ลูกสัมผัสกันได้ 2.ระยะส่วนบุคคล ระยะที่ใช้สนทนาไม่สัมผัสกัน 3.ระยะสังคม ใช้เสียงติดต่อธุรกิจ ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว 4.ระยะสาธารณะ ใช้เสียงที่ดัง 3.5 ม.-7.5 ม.ต้องสื่อสารด้วยท่าทางร่างกายเพิ่ม

ปัจจัยด้านวัฒนธรรม แสดงออกถึงวิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อหรือสิ่งที่ยึดถือของบุคคลที่แตกต่างกัน จึงมีพฤติกรรมในการเว้นว่างส่วนบุคคลต่างกันตาม

- ชาติพันธุ์
- ศาสนา

ข้อบัญญัติของศาสนาอิสลามกำหนดกิจกรรมทางศาสนาให้อยู่ชิดและไม่เว้นช่องว่างอย่างการละหมาด บุคคลจะใช้พื้นที่ละหมาด 0.60 เมตร.X 1.20เมตร.นั่งเรียงแถวไปทิศทางเดียวกัน เพื่อไม่ให้เกิดการกระทำต่อกัน

ปรากฏการณ์ทางพฤติกรรมที่เกิดในสภาพแวดล้อม

- การมีอาณาเขตครอบครอง
- พฤติกรรมเว้นที่ว่างส่วนบุคคล
- ความต้องการความเป็นส่วนตัว

ถ้าทั้ง 3 เปลี่ยนแปลงจากการมีคนจำนวนมาก จะส่งผลต่อพฤติกรรมเป็น ความแออัด ซึ่งจะตอบสนองในทางจิตวิทยา เป็นความรู้สึกในทางลบ ในสภาพแวดล้อมต่างๆจะมี ความร้อน เสียง กลิ่นเหม็น ทำให้รู้สึกแออัดเพิ่มมากขึ้นจนเป็นความหนาแน่น

รูปแบบความแออัดในภาวะเกินพิกัด เกิดจากการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีข่าวสาร หรือสิ่งกระตุ้นมากเกินไป

วิธีแก้ คือ พยายามหลีกเลี่ยงและมองข้ามข้อมูลที่มากระตุ้นแล้วตั้งสมาธิ จดจ่ออยู่กับเรื่องเดียว คือ พระผู้เป็นเจ้า ในการประกอบพิธีฮัจญ์

รูปแบบความแออัดจากการถูกกระตุ้น ในภาวะที่ซับซ้อนรวมถึงพฤติกรรมทางสังคม จะส่งผลข้างเคียงต่อสังคมด้วย เช่น เกิดความก้าวร้าว ก่อให้เกิดการล่วงล้ำสิทธิ

ผลกระทบจากภาวะความหนาแน่นสูงที่รู้สึกแออัดมี 3 ด้าน

1. ต่อบุคคล เกิดผลต่ออารมณ์ในทางลบ กระตุ้นระบบร่างกายส่งผลต่อสุขภาพ
2. ต่อพฤติกรรมสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลลดลง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. ต่อการปฏิบัติงาน ความสามารถในการระกิดดลง
ปัจจัยทางกายภาพหรือสถาปัตยกรรมที่ก่อให้เกิดความแออัด
การออกแบบอาคาร ไม่ได้สัดส่วนกับผู้ใช้อาคาร

การออกแบบพื้นที่ใช้สอย_ความรู้สึกเกิดภายในอาคาร เนื่องจากพื้นที่จำกัด เกิดไขโดย
ปรับเปลี่ยนลักษณะการจัด หรือการใช้พื้นที่หรือเพิ่มพื้นที่ แยกส่วนสำหรับผู้หญิงมีส่วนปิดล้อม
เป็นส่วน

การออกแบบองค์ประกอบ ช่วยแก้ไขปัญหาแออัดได้ เช่น ปรับระดับฝ้าให้สูง พื้นที่
ห้องจัดให้เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า แทนสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผนังอยู่ในระนาบตรง ไม่โค้ง

การออกแบบทางทัศนการ ความสว่าง สี และเจาะช่องแสงที่เพดาน

2.4 องค์ประกอบของศาสนสถาน และมัสยิดฮารอม

อารยธรรมอิสลามที่เจริญรุ่งเรือง ได้แบ่งงานศิลปกรรมเป็น 2 ประเภท

1. ศิลปกรรมขนาดใหญ่ อันได้แก่ สถาปัตยกรรมออกแบบการก่อสร้าง การวาดเขียนหรือ
ลายวิจิตร และงานแกะสลัก
2. ศิลปกรรมขนาดเล็ก อันได้แก่ งานหัตถกรรมหรืองานฝีมือที่ละเอียดอ่อน แสดงให้เห็นถึง
ความชำนาญของช่างฝีมือและรสนิยมที่ศิลปิน ถ่ายทอดไว้ในงานศิลป์ เป็นต้น ศิลปะทั้ง
2 ประเภท เป็นสิ่งที่บรรดาศิลปินและช่างฝีมือรวมถึงสถาปนิกชาวมุสลิมได้สร้างสรรค์
ผลงานเอาไว้ อย่างวิจิตรบรรจงและเป็นที่ภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ศิลปกรรมและ
สถาปัตยกรรมของโลก ซึ่งมีลักษณะความโดดเด่นเฉพาะตัว ที่เรียกว่า "ศิลปะอิสลาม"
(อาลี เสือสมิง,2556)

เมื่อรัฐอิสลามถูกสถาปนาขึ้น และแผ่ขยายอาณาเขตอันกว้างใหญ่ไพศาลครอบคลุมดินแดน
ของประชากรที่หลากหลาย ที่เป็นเขตอิทธิพลเดิมของอารยธรรมโบราณ เช่น กรีก,โรมัน และ
เปอร์เซีย เป็นต้น ส่วนใหญ่ได้เข้ารับอิสลามและถูกหล่อหลอมโดยหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม
จนเป็นประชาคมมุสลิม อารยธรรมหลากหลายก็ผสมผสานกลมกลืนจนเกิดอารยธรรมใหม่อันทรง
พลังคือ อารยธรรมอิสลามที่มีองค์ประกอบทางความคิด ศิลปะ สังคม เศรษฐกิจและการเมือง
เฉพาะตัว ความยิ่งใหญ่ของอารย-ธรรมอิสลาม ได้แสดงศักยภาพในการย่อยรวมโครงสร้างทาง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ศิลปะเข้าด้วยกัน เกิดเป็นศิลปะแบบใหม่ ที่ในรายละเอียดอาจจะมีความแตกต่างกันไป ตามลักษณะเฉพาะท้องถิ่นแต่มีความสอดคล้องกัน ในองค์รวม ที่บ่งบอกถึงจิตวิญญาณแห่งความเชื่อทางศาสนา และธรรมชาติของสังคมอิสลาม ที่มีอัตลักษณ์ร่วมกัน (อาลี เสือสมิง.2556)

ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะงานสถาปัตยกรรมอิสลาม

- สถาปัตยกรรม (Architecture) แปลเป็นภาษาอาหรับว่า “ฟิแน์ มิอุมารียฺ” หรือ “อันตะสะฮฺ มิอุมารียะฮฺ”
- สถาปนิก (Architect) แปลเป็นภาษาอาหรับว่า “มุฮันดีส มิอุมารียฺ”

สถาปัตยกรรมอิสลามซึ่งเกิดจากการผสมผสาน ความหลากหลายเข้าด้วยกัน บนพื้นฐานของความเป็นหนึ่งเดียว คือ ศาสนาอิสลาม ทั้งนี้ลักษณะและรูปแบบของสถาปัตยกรรมรวมถึงศิลปกรรมแขนงต่างๆ จะมีการรับเอาอิทธิพลทางศิลปกรรมของอารยธรรมเก่า ในยุคก่อนอิสลาม มาเป็นหลักพื้นฐาน ในการต่อยอดและรังสรรค์งานศิลปกรรม (อาลี เสือสมิง.2556)

- ในอิหร่าน ได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมของพวกแอสซานิด(เปอร์เซีย)
- ในแคว้นชาม(ซีเรีย) ได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมแบบไบแซนไทน์(โรมันตะวันออก) และเฮเลนสติก(กรีก)
- ในอียิปต์ ได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมแบบคอปติก,เฮเลนสติกและศิลปะไอยคุปต์

พัฒนาการของรูปแบบสถาปัตยกรรมอิสลามมีความเด่นชัด เมื่อรัฐอิสลามมีเสถียรภาพและอาณาเขตการปกครองครอบคลุมกว้างใหญ่ไพศาล หลอมรวมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ แบ่งเป็นแบบตามราชวงศ์ดังนี้

1. ยุคอุมายยะ(ค.ศ.661-750) ในกรุงดามัสกัส
 2. ยุคอับบาซียะ(ค.ศ.750-1259) ในนครแบกแดด,สามัรรอ
 3. ยุคซัลญุกียะ(ค.ศ.11-13) ในอิหร่าน,อิรัก,ซีเรีย
 4. ยุคอูษมานียะ/ออตโตมานเติร์ก(ค.ศ.1299-1922) ในแอฟริกาเหนือ, คาบสมุทรอาหรับ, คาบสมุทรบอลข่าน (อาลี เสือสมิง334)(ไม่มียุคซัลญุกียะ ในการจัดราชวงศ์ .วิศรุต เลาะวิที.2557)
- ยุคโบราณ (Old Age) ยุคก่อนการประกาศเป็นศาสดามูฮัมมัด(ช.บ.)(ดลมนรจณ์ บากา. 2548:39)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ยุคกลาง (Medieval Age) ยุคการประกาศเป็นศาสนาอิสลาม(ช.บ.)-ยึดอาณาจักร Byzantine
- ยุคใหม่ (New Age) อิสลามยึดอาณาจักร Byzantine-ราชวงศ์ออตโตมานีเยฮ์ (Ottoman Empire) คศ.1924
- ยุคปัจจุบัน (Near Age) การล่มสลาย- ปัจจุบัน

การแบ่งตามหนังสือประวัติศาสตร์อิสลาม

- ยุคบรรดาศาสดา
- ยุคศาสดามุฮัมมัด(ช.บ.)
- ยุคคอลลีฟะฮ์ ทั้ง 4 คศ.632-661
- ยุคราชวงศ์อุมัยยะฮ์ (The Umayyad Dynasty) ฮ.ศ. 41-132 หรือ ค.ศ.661-750
- ยุคราชวงศ์อับบาซียะฮ์ (Abbasids Dynasty) ฮ.ศ. 132 -923 หรือ ค.ศ.749-1517
- ยุคราชวงศ์ออตโตมานีเยฮ์ (Ottoman Dynasty) ฮ.ศ. 680 -1342 หรือ ค.ศ.1281-1924
(ดลมนรจณ์ บากา.2548)

นอกนั้นมีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบท้องถิ่นอีก แบบสเปนของพวกมัวร์(อาหรับ)ในนครเกรนาดา ที่ถือเป็นสุดยอดของงานศิลปะและสถาปัตยกรรมในเอนดาลูเซีย จนมีอิทธิพลแผ่ไปถึงฝั่งแอฟริกาเหนือและฝั่งแอฟริกาตะวันตก(อาลี เสือสมิง.2556)

สถาปัตยกรรมอิสลามแบ่งประเภทตามการใช้งานดังนี้(อาลี เสือสมิง.2556)

1. สถาปัตยกรรมผังเมืองและนคร ได้แก่ งานวางผังเมืองใหม่
2. สถาปัตยกรรมปราสาท พระราชวัง และเคหะสถาน
3. สถาปัตยกรรมที่เป็นศาสนสถาน
4. สถาปัตยกรรมประเภทโรงเรียน
5. สถาปัตยกรรมแบบริวาย(สถานที่ปฏิบัติธรรมร่วมกับบ้อมปราการ)
6. สถาปัตยกรรมแบบค็อนกอฮฺ(สถานปฏิบัติธรรม)
7. สถาปัตยกรรมแบบญะรีห์(หลุมฝังศพ)
8. สถาปัตยกรรมทางทหาร

- บ้อมปราการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

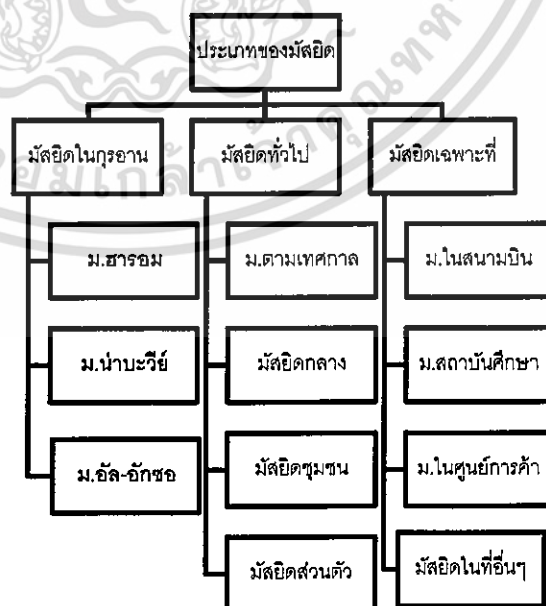
- กำแพงเมือง
- ประตูเมือง

9. สถาปัตยกรรมด้านสาธารณูปโภค

- อัล-อะกาลาด(ที่พักของพ่อค้า-คนเดินทาง)
- ตลาด
- อัลบีมารีส ตานาต(สถานพยาบาล)
- เส้นทางคมนาคม&ทางสัญจร
- อาคารที่เกี่ยวข้องน้ำ

สถาปัตยกรรมอิสลามเมืองศรีประกอบหลักเป็นไปตามประโยชน์ใช้สอยดังกล่าว แล้วก็มีองค์ประกอบย่อยซึ่งขาดไม่ได้คือพื้นที่สำหรับละหมาดและปฏิบัติธรรม องค์ประกอบของศาสนสถาน

ศาสนสถาน ซึ่งหมายถึงอาคารที่ใช้ปฏิบัติศาสนกิจหรือศาสนพิธี มัสยิดที่ประกอบศาสนกิจที่เป็นการละหมาด(นมาซ) กระทำที่บ้านคนเดียวได้ 1 ความดี กระทำที่บ้านมากกว่า 1 คนได้ 27 ความดี กระทำที่มัสยิดคนเดียวได้ 25 ความดี กระทำที่มัสยิดบัยตุลมักดิส(อัล-อักซอ) ได้ 500 ความดี กระทำที่มัสยิดนบาวี(มัสยิดนบีนบี)ได้ 1000 ความดี กระทำที่มัสยิดอัล-ฮารอม ได้ 100,000 ความดี(ชาฮุดดิน.2551) ต่อไปจะเรียกว่า มัสยิด ได้แบ่งเป็นประเภทต่างๆ

ภาพที่ 2.2 แผนภูมิแสดงมัสยิด ประเภทต่างๆ

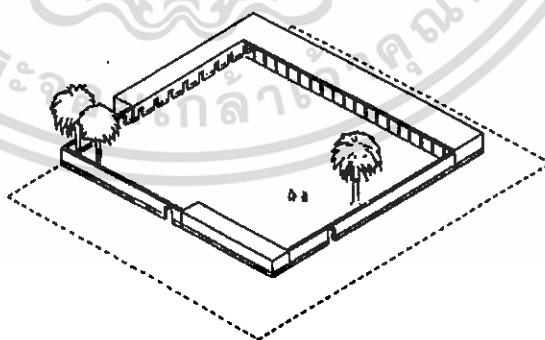
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเภท

1. มัสยิดที่มีลักษณะเฉพาะ เป็นส่วนหนึ่งของอาคารต่างๆ เช่น อยู่ในอาคารสนามบิน ในห้างสรรพสินค้า ในมหาวิทยาลัย เป็นต้น
2. มัสยิดทั่วไป (อาดิศร์ อิดริส รัชชมนณี.2543)
 1. มัสยิดที่ใช้ในเทศกาลสำคัญ
 2. มัสยิดกลาง
 3. มัสยิดชุมชน
 4. มัสยิดส่วนตัว
3. มัสยิดสำคัญที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานและอัล-ฮาดิษ มี 3 แห่ง สำหรับมัสยิดที่อยู่ในขอบเขตงานวิจัยนี้คือ มัสยิดฮารอม

มัสยิดของท่านศาสดา(อาดิศร์ อิดริส รัชชมนณี.2543)

การที่ท่านศาสดาอพยพสู่นครมะดีนะฮ์ในปีพ.ศ.1165 (ค.ศ.622) นอกจากจะเป็นการเริ่มต้นฮิจเราะฮ์ศักราช(ฮ.ศ.) ของศาสนาอิสลามแล้วนั้น ยังเป็นจุดเริ่มของสถาปัตยกรรมมัสยิดอีกด้วย(Hillenbrand,Robert,1994:39)

ภาพที่ 2.3 แสดงมัสยิดของท่านศาสดา (MARTIN FRISHMAN AND HASAN UDDIN KHAN.1994)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากหลักการของศาสนาอิสลามที่มองเรื่องทางโลกและทางศาสนาเป็นหนึ่งเดียวกัน ในลักษณะของภาพรวม มัสยิดที่มะดีนะฮ์จึงเป็นทั้งสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจตลอดจนเป็นที่จัดกิจกรรมต่างๆของชุมชน มัสยิดหลังนั้นมีลักษณะเป็นอาคารสาธารณะขนาดใหญ่ที่มีบทบาททางสังคมและทางศาสนาอย่างกว้างขวาง จากบันทึกของนักประวัติศาสตร์หลายท่านมีความเห็นตรงกันว่า “มัสยิดท่านศาสดามีลักษณะเหมือนอาคารทั่วไปในดินแดนอาหรับ สร้างด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านและวัสดุท้องถิ่น มีโครงสร้างที่เรียบง่าย ใช้เสาที่ทำจากต้นอินทผลัม รับหลังคาที่ทำจากกิ่งอินทผลัมและโคลน กำแพงทำจากอิฐและโคลน มีการวางผังในลักษณะห่อหุ้ม (Introvert) โดยวางพื้นที่ใช้สอยส่วนต่างๆ อันได้แก่ บ้านของครอบครัวท่าน บ้านพักของผู้ศรัทธาที่มีฐานะยากจนที่ติดตามท่านมาจากนครมักกะฮ์ และโถงละหมาด ใต้ล้อมรอบ ลานกลาง ซึ่งลานนี้เป็น common space ที่รองรับกิจกรรมหลากหลายที่ครอบคลุมทั้งทางด้านศาสนา และชีวิตประจำวัน ได้โดยไม่รบกวนกัน โดยเฉพาะใช้เป็นที่ละหมาดในเทศกาลสำคัญที่มีคนมาใช้มากเป็นพิเศษ ด้านทิศใต้เป็นพื้นที่ที่มีหลังคาคลุม (zulla) ที่ได้ต่อเติมในภายหลังเพื่อปกป้องผู้ทำละหมาด ให้พ้นจากแสงแดด และอากาศที่ร้อนแรงในทะเลทราย (Hillenbrand, Robert, 1994:39-40; Cresswell, KAC, 1989:4-5; Bloom, Jonathan, 1997 : 23-24) ในส่วนของบ้านท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) มิได้หรูหราไปกว่ามัสยิดเลย แต่ดูมิดชิดกว่า เพื่อให้มีความเป็นส่วนตัว(หุซัยน์ ฮัยกัลปี. 2540) การวางผังบริเวณของอาคารมัสยิด กำหนดทิศกิบลัตและบริเวณพื้นที่ด้านนั้นให้มีหลังคาปิด มีกำแพงปิดทึบ ไม่มีประตูทางเข้า เพื่อกำหนดทิศ(มิห์รอบ) และได้ทำมิมบร ลักษณะเป็นพื้นที่ยกระดับให้สูงกว่าพื้นที่ใช้ละหมาด เพื่อให้เห็นท่าน นบีมุฮัมมัด(ช.ล.) เมื่อขึ้นกล่าวคุตบะฮ์ หรือประชุม ประกาศแจ้งข่าวสารต่างๆ เป็นแนวทางของการวางผังมัสยิดต่อๆมา และต้องมีพื้นที่โล่ง (open-space) เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ จะใช้กับการรวมคนเพื่อละหมาดวันศุกร์(Friday mosque) และกิจกรรมอื่นๆ(John.D.Hoag:1977)

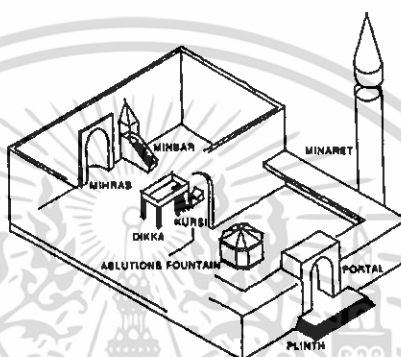
มัสยิดในยุคแรก(อาดิศร์ อิดริส รักษมณี.2543)

ในยุคแรกของการสร้างมัสยิด เมื่อมีการเปลี่ยนศาสนามายอมรับนับถือศาสนาอิสลามในแต่ ละท้องถิ่นนั้น ชาวบ้านได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงวัดและวิหารบูชาไฟให้เป็นมัสยิด เอกลักษณะ ีต่างๆจึงถูกถ่ายทอดสู่มัสยิดดังกล่าว ส่วนมัสยิดที่สร้างขึ้นใหม่นั้นได้สร้างขึ้นโดยมีมัสยิดของท่าน ศาสดาเป็นต้นแบบเมื่อเวลาผ่านไป กิจกรรมต่างๆมีรูปแบบที่ซับซ้อนขึ้น การออกแบบมัสยิด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในช่วงต่อมาได้พัฒนาโดยมีรากฐานมาจากการวางผังของท่านศาสดาผสมผสานกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีอยู่เดิม space ของมัสยิดโดยทั่วไปยังคงเป็นระบบเปิด ที่มีความเชื่อมโยงในแต่ละส่วนตลอดจนสัมพันธ์กับ public space ของชุมชนเป็นอย่างดี โดยมีขอบเขตที่ไม่ตายตัวที่สามารถปรับให้สอดคล้องกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นได้

องค์ประกอบของศาสนสถานหรือมัสยิด มีดังนี้ (อาดิศร์ อิดริส รักษมณี.2543)

ภาพที่ 2.4 แสดงองค์ประกอบของศาสนสถานหรือมัสยิด
(MARTIN FRISHMAN AND HASAN UDDIN KHAN.1994)

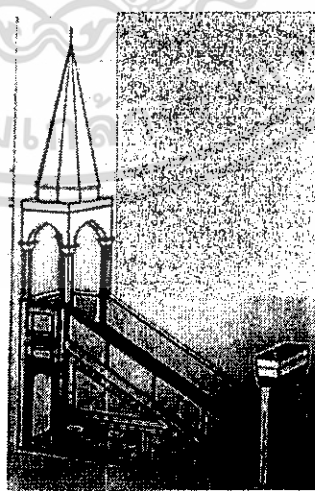
1. โถงละหมาด(Prayer hall) จะเรียงแถวหันหน้าไปทิศทางเดียวกัน โดยมีตำแหน่งบอกทิศที่เรียกว่า มินห์รอบ(Mihrab) อยู่ด้านหน้านั้นหมายถึงทิศกิบลัต(gibla) ซึ่งเป็นทิศทางมุ่งสู่มหานครมักกะฮ์ มีผู้นำละหมาดมีตำแหน่งเป็นอิหม่าม เป็นผู้นำละหมาดยืนด้านหน้าคนเดียว ผู้ตาม(มะมูม)จะยืนเรียงแถวตามหลังผู้นำจนเต็มแถว แล้วขึ้นแถวใหม่ มีระยะห่างระหว่างแถว 1.20 เมตร การละหมาดใช้พื้นที่ 0.72 ตารางเมตร(1.20เมตร.X0.60เมตร.)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 2.5 แสดงมืหรอบ(Mihrab) เป็นตำแหน่งบอกทิศ

2. มืหรอบ(Mihrab) เป็นตำแหน่งบอกทิศ อยู่ชิดผนังด้านหนึ่ง ตกแต่งประดับประดาสวยงาม เพื่อเน้นให้รู้ทิศทางกิบลัต(gibla) ในประเทศไทย ยึดถือทิศตะวันตกเป็นทิศกิบลัต อาคารมัสยิดจึงใช้ผนังด้านทิศตะวันตกเป็นตัวกำหนด มืหรอบ จะทำเป็นซุ้มโค้งหรืออย่างไรก็ให้เด่นชัดกว่าผนังด้านอื่นๆ เพื่อความเข้าใจเรื่องทิศกิบลัต เพื่อกำหนดทิศทางการยืนละหมาด
3. มิมบร(Minbar) แทนเทศน์ธรรมาศน์ มีลักษณะเป็นแท่นยกพื้นให้สูงเพื่อให้มองเห็นในระยะไกล ต่อมาพัฒนาเป็นแท่นแล้วทำบันไดขึ้นหลายชั้น โดยอิหม่าม คอเต็บ หรือผู้มีความรู้ขึ้นไปเทศน์(คุตบะฮ์) จะวางไว้ใกล้กับตำแหน่งบอกทิศ(มืหรอบ)

ภาพที่ 2.6 .แสดงมิมบร(Minbar) แทนเทศน์ธรรมาศน์ (Robinson,francis.1992)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4. มักซุรอ(Maqsura) เป็นฉากไม้หรือโลหะทำเป็นลวดลายใช้กันพื้นพื้นหน้ามิมบ์หรือบโดยเฉพาเพื่อป้องกันอิหม่ามซึ่งมักจะเป็นผู้ปกครองให้ปลอดภัยจากการลอบสังหาร
5. หอกระจายเสียง(Dikka) ส่งเสียงให้สัญญาณต่อจากอิหม่าม เพื่อให้คนที่อยู่ด้านหลังสามารถได้ยินสัญญาณและละหมาดพร้อมกันทั้งหมด เป็นร้านเล็กๆ สูงประมาณ 1 ชั้น อาจอยู่บริเวณหน้าแท่นมิมบ์ หรือกลางโถงละหมาด
6. ลานอเนกประสงค์(Multipurpose area) ที่รองรับคนเข้าออกจากโถงละหมาดทั้งในปกติและวันสำคัญ นอกจากนี้ยังใช้จัดกิจกรรมทางสังคมที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนาอีกด้วย
7. ที่อาบน้ำละหมาด(Ablution Area) ก่อนการละหมาด อิสลามกำหนดให้มีการอาบน้ำละหมาดซึ่งเป็นการทำความสะอาดด้วยการเช็ดถูส่วนต่างๆของร่างกาย เช่น มือ ใบหน้า แขน ขา เป็นต้น โดยอาจทำมาจากสถานที่อื่นแล้วเดินทางมามัสยิดหรือจะทำที่มัสยิดก็ได้(อาติศร์ อติริส รัชมนณี.2543:21 อ้างถึง อัลอิคลาห์สมาคม,2540:109) ผู้ที่อาบน้ำละหมาดแล้วจะเดินผ่านเขตมัสยิดที่สะอาดโดยไม่ต้องสวมรองเท้าเข้าสู่โถงละหมาดได้โดยตรง พื้นที่ส่วนนี้อาบน้ำละหมาดได้หลายคนพร้อมกัน
8. หออะซาน(Minaret) หออะซานเป็นสถานที่สำหรับผู้ประกาศเวลาละหมาด(มอซซิม) ขึ้นไปประกาศ(อะซาน) ให้ได้ยินไปไกลที่สุดเพื่อเรียกให้ผู้คนมาทำละหมาดร่วมกันที่มัสยิด เป็นหอสูงที่มีลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่นจึงเป็น จุดสังเกต(landmark) ของมัสยิดที่ชัดเจน
9. ชู่มประตูทางเข้า(Portal) กำหนดขอบเขตของมัสยิดเพื่อแยกภายในที่สงบออกจากสิ่งรบกวนภายนอก

มัสยิดที่มีอยู่ในประเทศไทย จะมีองค์ประกอบเหมือนกับมัสยิดทั่วไปที่มีอยู่ในแต่ละประเทศ เป็นมัสยิดที่ถูกสร้างขึ้นภายหลัง แต่ก็ไม่ได้แตกต่างอะไรกับมัสยิดที่ถูกสร้างในยุคประวัติศาสตร์หรือถูกสร้างขึ้นหลังจากยุคสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัด(ช.ล.)ไปแล้ว

สถาปนิกที่ถือว่าเป็นปรมาจารย์ในด้านสถาปัตยกรรมแบบตุรกีและจักรวรรดิอิสลามที่รุ่งโรจน์ในอดีต คือ สินาน มิอุมาร์(Mimar Sinan)ค.ศ.1489-1599 มีอายุยืน 110 ปี ตลอดชีวิตของเขาได้สร้างผลงานมากมาย (351-352:20) เป็นสถาปนิกที่มีความเป็นอัจฉริยะ มีลักษณะเฉพาะตัวที่เรียกว่า "อุษมานียะ" ในช่วงที่ออกโตมานเติร์กเรืองอำนาจ ประมาณศตวรรษที่ 16 เทียบเคียงได้ว่าเป็นบุคคลร่วมสมัย ใกล้กับ Michel englo สันนิษฐานว่าเกิดในกรีก แล้วเข้ารับอิสลาม ถวาย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวรับใช้ สุลต่าน (Sultan) ผลงานแต่ละหลังแสดงถึงความยิ่งใหญ่ ถือว่าเป็นตัวแทนของจักรวรรดิอิสลาม ประกาศความยิ่งใหญ่ไปทั่วอาณาจักร โดยเฉพาะงานที่เป็นโดม อย่างมากมายไปทั่วอาณาจักรตลอดระยะเวลา 50 ปี สร้างผลงานเกือบ 300 หลัง (ดูตารางที่ 2.1,2.2 ประเภทผลงาน)

ตารางที่ 2.1 ประเภทผลงานของซึนนาน 1 (อาลี เสือสมิง .2556)

ลักษณะผลงาน	จำนวน
มัสยิด	63
ที่ละหมาด	49
โรงเรียนสอนศาสนา	52
ปราสาท	27
สถานปฏิบัติธรรมของศูฟี	31
โดมครอบสุสาน	18
ที่พักกองคาราวาน	18
สะพาน	7

แต่ละหลังมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่เต็มไปด้วยพลังและแสดงถึงความเป็นอิสลามที่ยิ่งใหญ่ที่รับใช้จักรพรรดิสุไลมานี (Sulaimaniye) อาคารที่สร้างชื่อเสียงให้ซึนนาน ถือเป็นสุดยอดทางสถาปัตยกรรมและเป็นอาคารที่งดงามที่สุดคือ

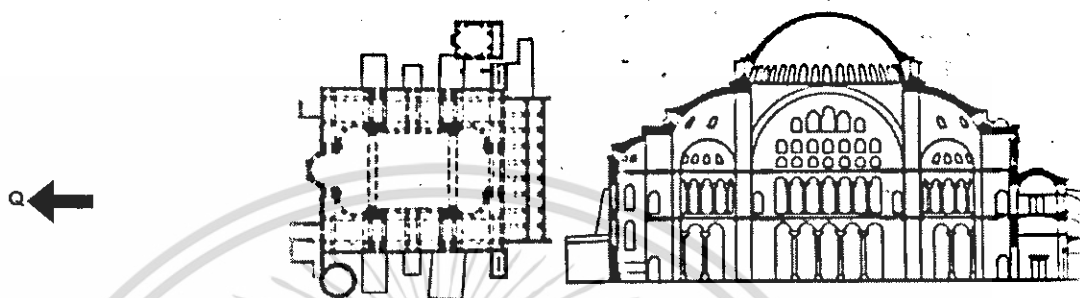
ตารางที่ 2.2 ประเภทผลงานของซึนนาน 2

ชื่อโครงการ/อาคาร	สถานที่เมือง	ปีที่สร้าง(ค.ศ.)
The Shezade	Istanbul	1544-1548
The Sulaimaniye	Istanbul	1550-1557
The Selimiye	Edirne	1569-1575
Hagia Sophia	Istanbul	-

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนของอาคารมัสยิดที่เป็นผลงานของสถาปนิกซินาน มิวมาร

Hagia Sophia

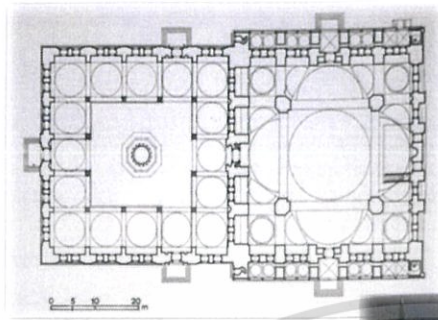

ภาพที่ 2.7 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายในของ Hagia Sophia

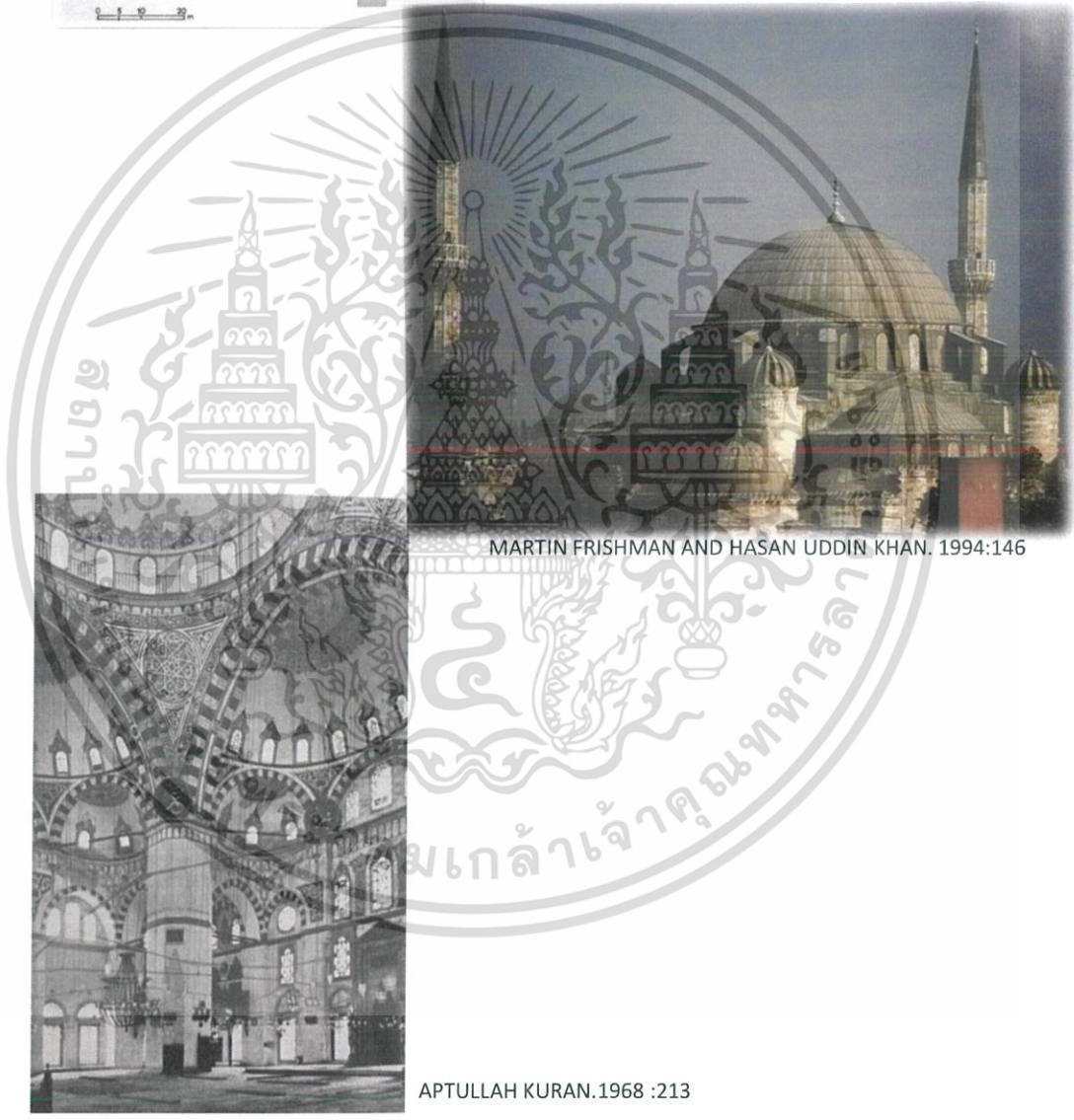
(Robinson, Francis. 1992, APTULLAH KURAN. 1968)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

The Shezade mosque

The Shezade mosque

MARTIN FRISHMAN AND HASAN UDDIN KHAN. 1994:146

APTULLAH KURAN.1968 :213

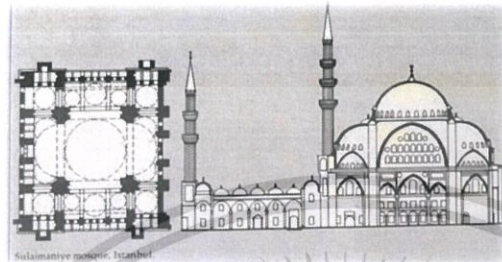
ภาพที่ 2.8 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายในของ The Shezade mosque

(MartinFris AndHasan Uddin Khan.1994, APTULLAH KURAN. 1968)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

The Sulaimaniye mosque

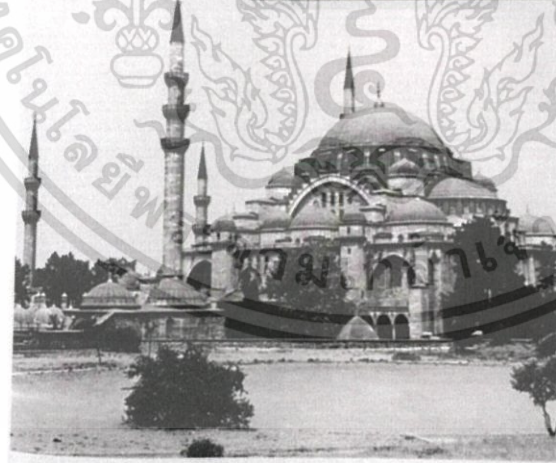
Q ←

Robinson, Francis. 1992 :86

Robinson, Francis. 1992 :86

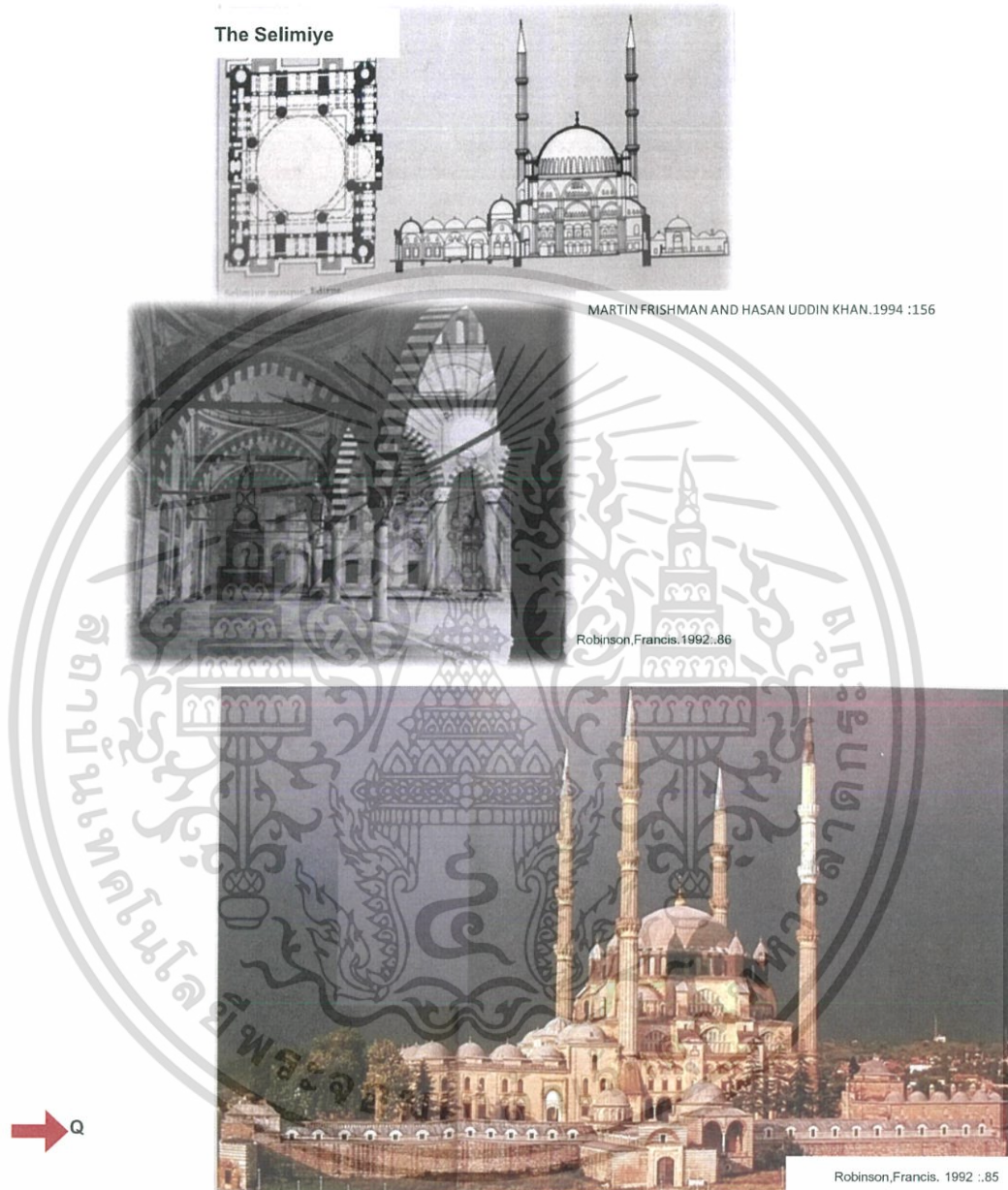
Hoag, John D. 1977:331

ภาพที่ 2.9 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ The Sulaimaniye mosque

(Robinson, Francis. 1992, Hoag, John. 1977)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

The Selimiye mosque

ภาพที่ 2.10 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ The Selimiye mosque

(Martin Frish And Hasan Uddin Khan. 1994, Robinson, Francis. 1992)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิดในต่างประเทศ

Islamic Center, Washington,DC, USA

ภาพที่ 2.11 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ Islamic Center,
Washington,DC, US

(RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN.1997)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิด The Islamic Culture Center of New York, USA

The Islamic Culture Center of New York, USA

RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN. *The Contemporary MOSQUE*.
LONDON. THAMES AND HUDSON. 1997 p.248

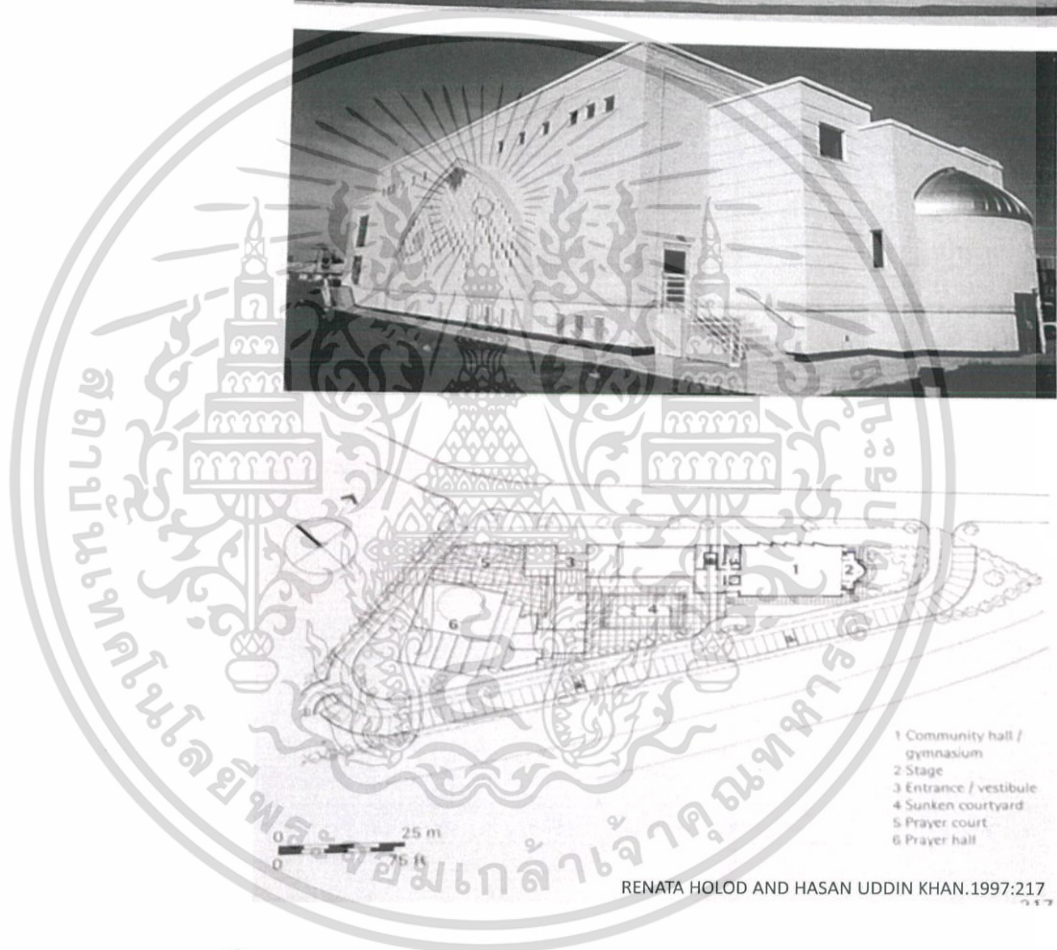
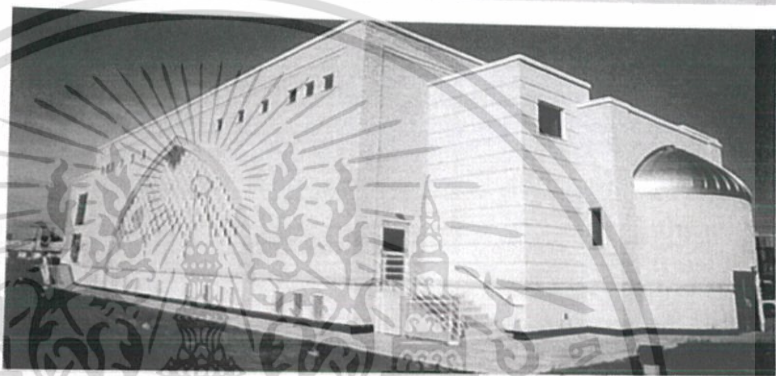
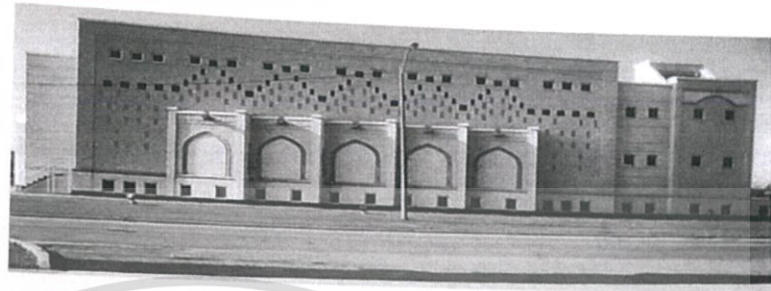

ภาพที่ 2.12 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายในของ The Islamic Culture Center of
New York, USA

(RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN. 1997)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิด CanadaTaric Islamic Center, Toronto, Canada

ภาพที่ 2.13 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ Taric Islamic Center, Toronto,

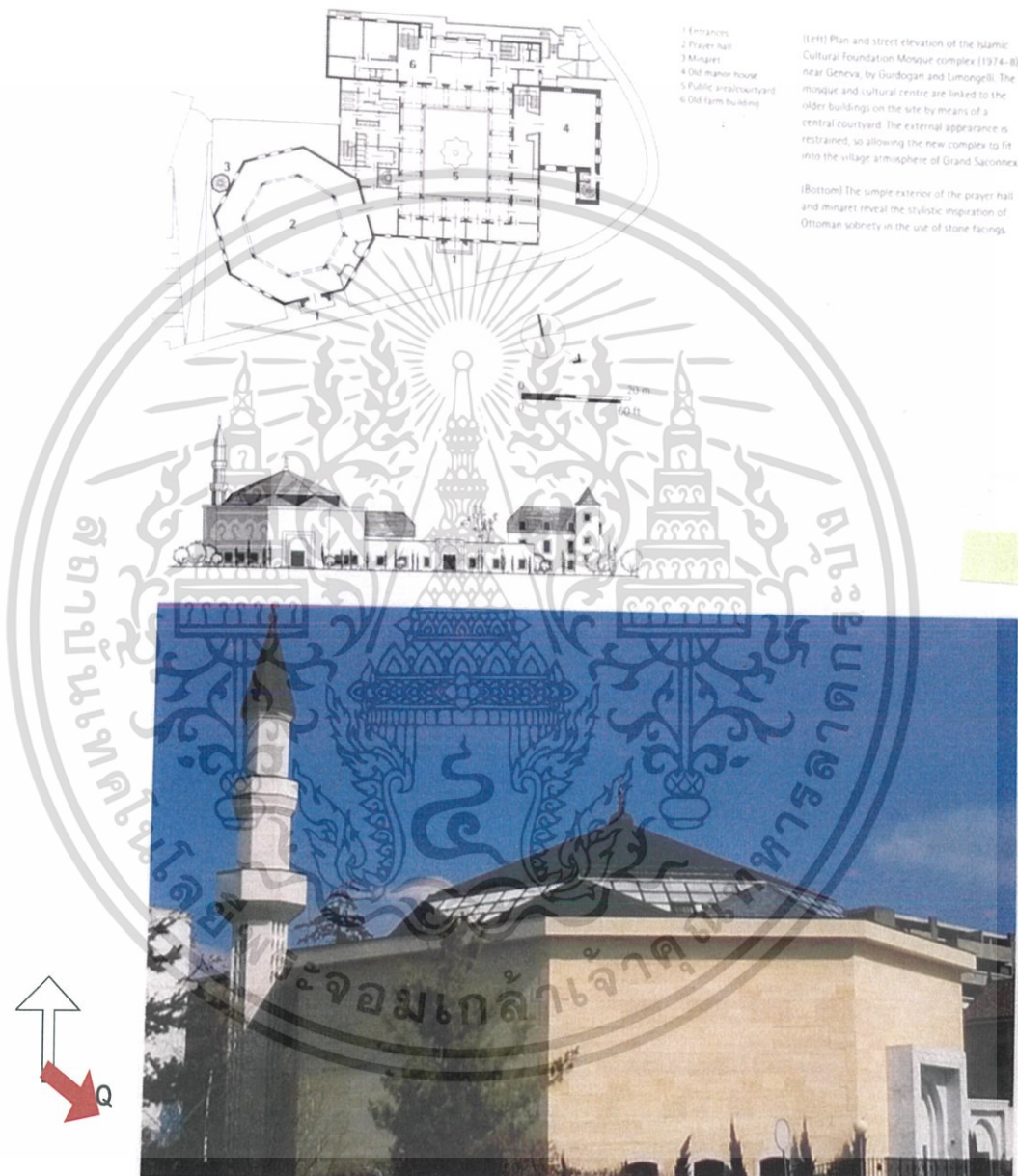
Canada

(RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN.1997)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิดในประเทศSwitzerland

Islamic Culture Foundation Mosque, Patit Saconnex(Geneva), Switzerland

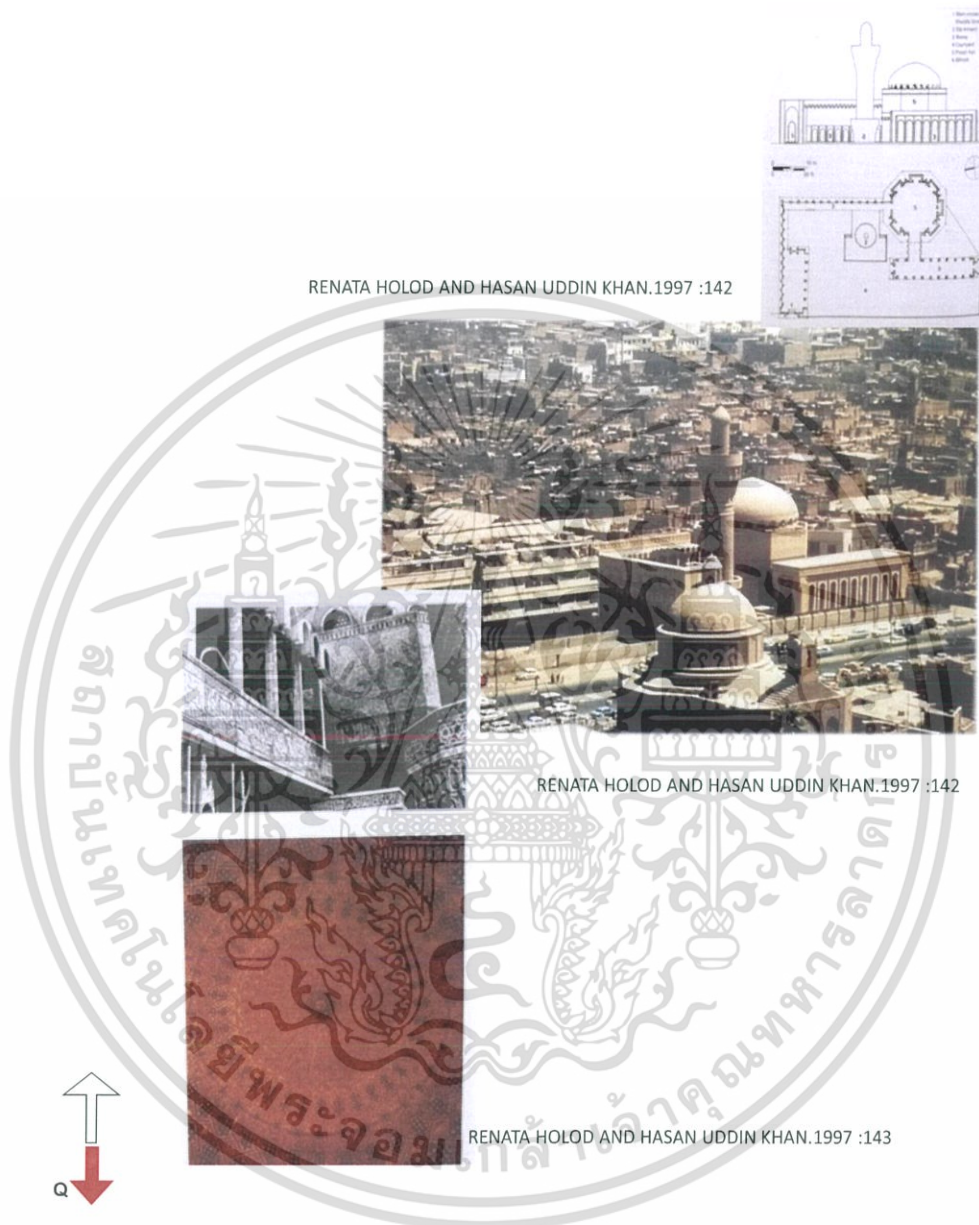
ภาพที่ 2.14 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ Islamic Culture Foundation

Mosque, Patit Saconnex (Geneva), Switzerland

(RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN, 1997)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิด KHULAFQA MOSQUE ,BAGHDAD, IRAQ

ภาพที่ 2.15 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอก-ในของ Khulafa Mosque, Baghdad, Iraq

(RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN.1997)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิด The Seafront Mosque s,Jeddah,Saudi Arabia

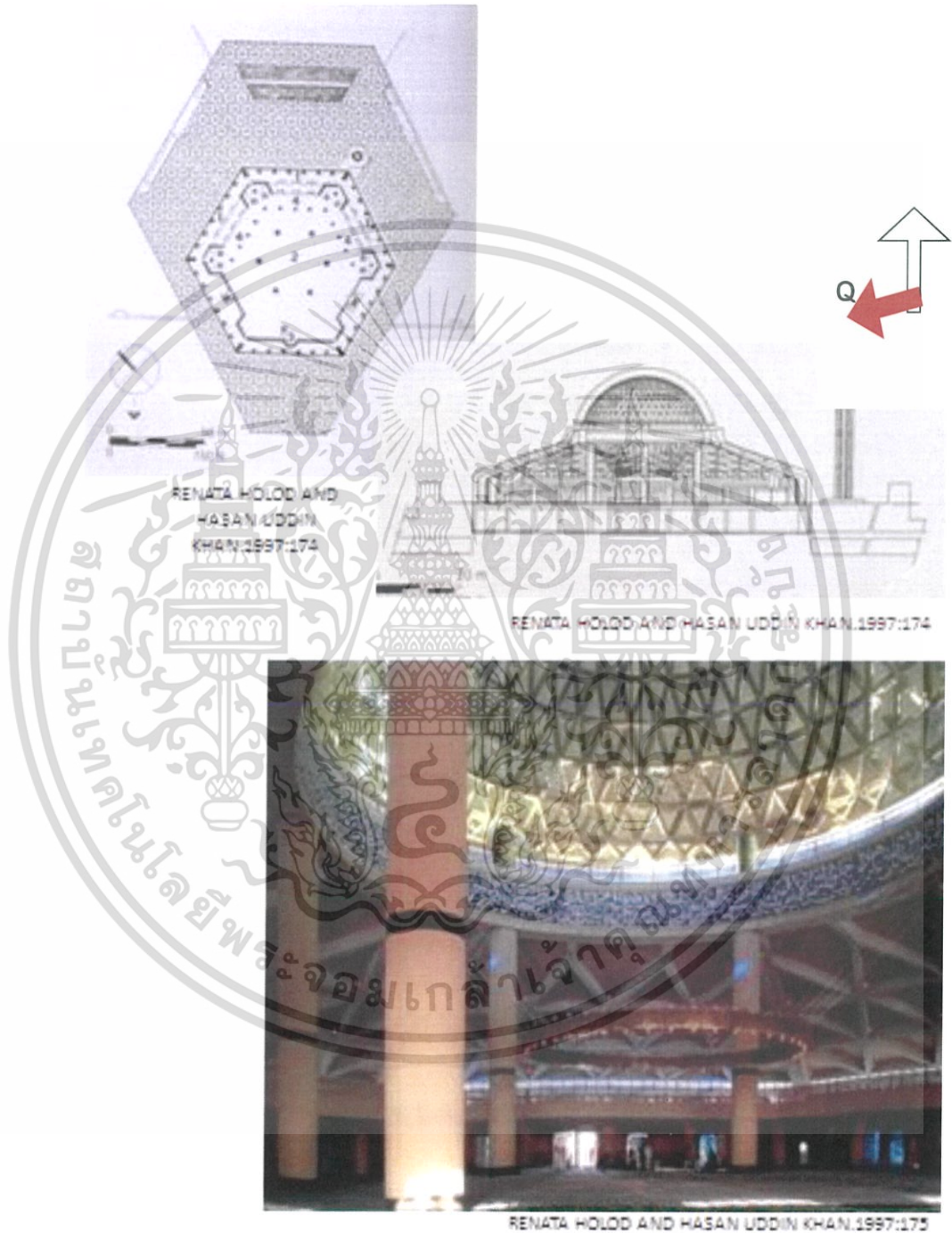

ภาพที่ 2.16 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอก-ในของ The Seafront
Mosques,Jeddah,Saudi Arabia

(RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN.1997)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิด King Khaled International Airport Mosque, Riyadh,
Saudi Arabia

ภาพที่ 2.17 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายในของ King Khaled International Airport Mosque, Riyadh, Saudi Arabia

(RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN, 1997)
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิดในประเทศ Morocco

RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN.1997:55

RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN.1997:56

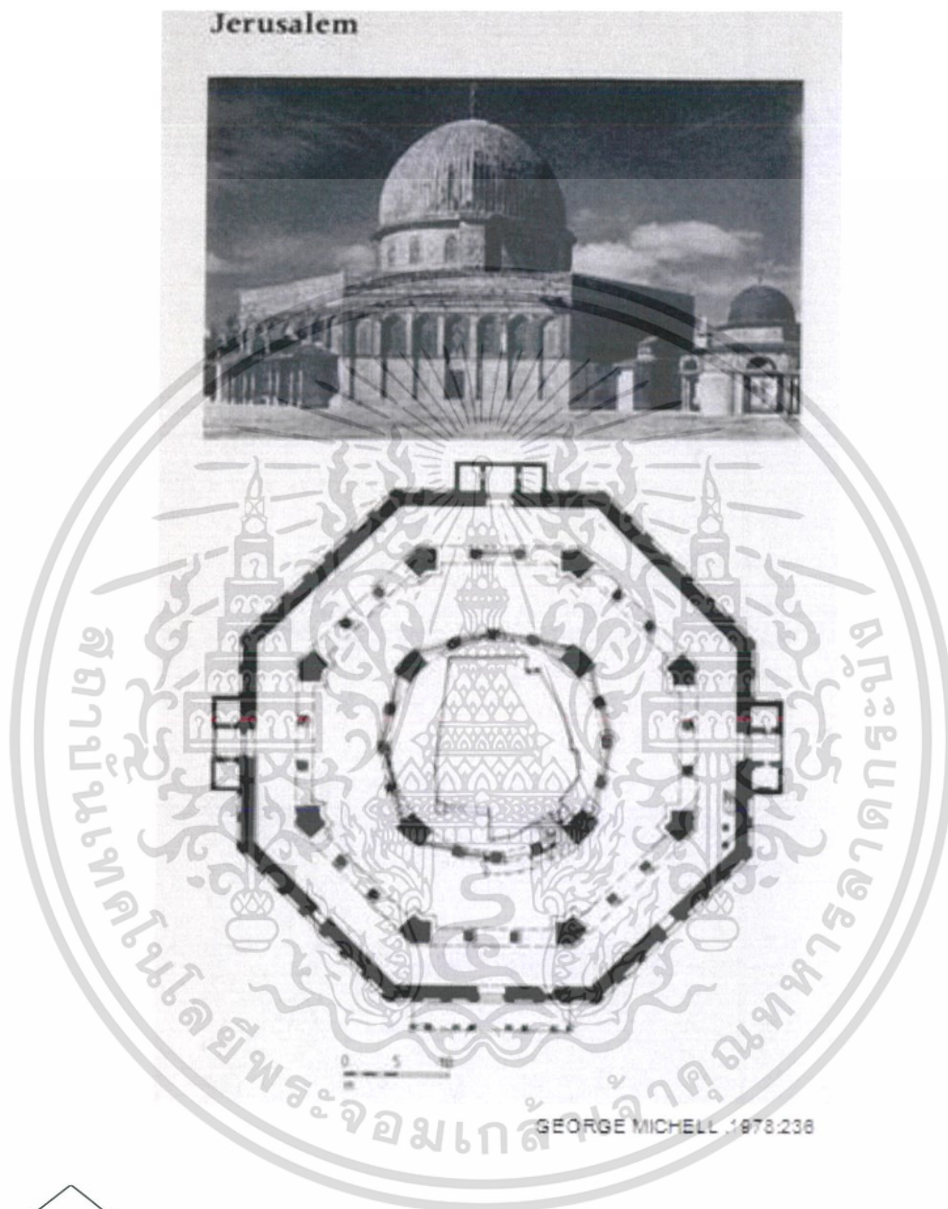
ภาพที่ 2.18 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ Mosque of Hassan II, Casablanca, Morocco

(RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN.1997)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิดในประเทศอิสราเอล

มัสยิดอัล-อักซอ / โดมแห่งภูเขา (DOME OF ROCK).JERUSALEM

ภาพที่ 2.19 แสดงแปลน และบรรยากาศภายนอกของมัสยิดอัล-อักซอ / โดมแห่งภูเขา

(DOME OF ROCK).JERUSALEM (GEORGE MICHELL.1978)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิดในประเทศบังคลาเทศ

Islamic Center for Technical and vocational Training and Research, Dhaka, Bangladesh

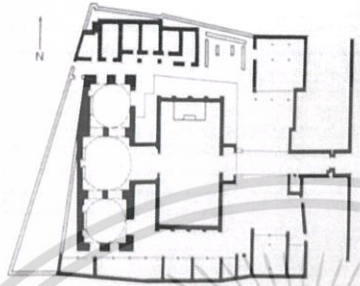
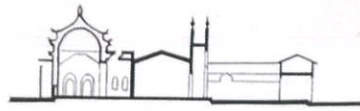

ภาพที่ 2.20 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอกของ Islamic Center for Technical and vocational Training and Research, Dhaka, Bangladesh

(RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN, 1997)

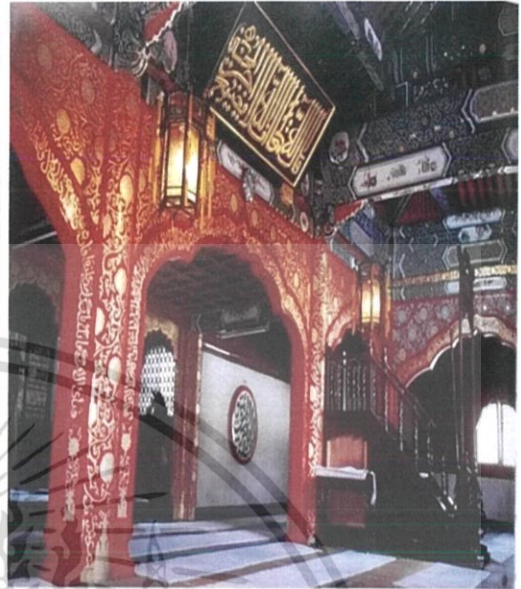
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิดในจีน

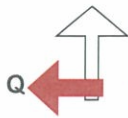

Section and plan of Zhen-Jiao Si, Hangzhou, probably founded in the first half of the twelfth century.

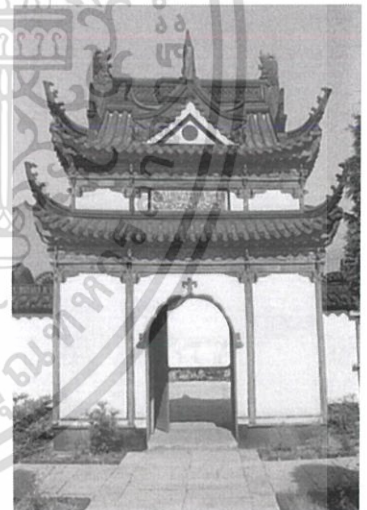
MARTIN FRISHMAN AND HASAN UDDIN KHAN.1994:216

MARTIN FRISHMAN AND HASAN UDDIN KHAN.1994:217

MARTIN FRISHMAN AND HASAN UDDIN KHAN.1994:216

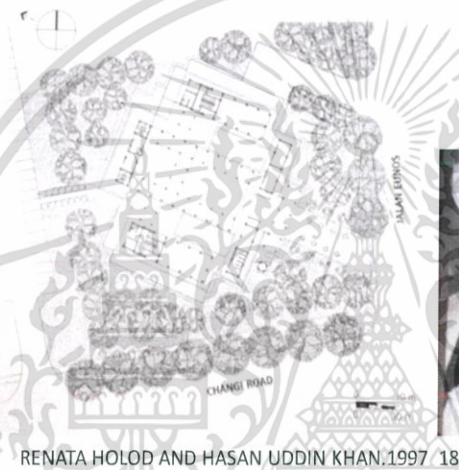
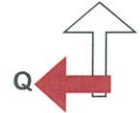
MARTIN FRISHMAN AND HASAN UDDIN KHAN.1994:217

ภาพที่ 2.21 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอก-ในของมัสยิดในจีน

(MARTIN FRISHMAN AND HASAN UDDIN KHAN.1994)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิดใน Singapore

RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN.1997 18

RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN.1997 18

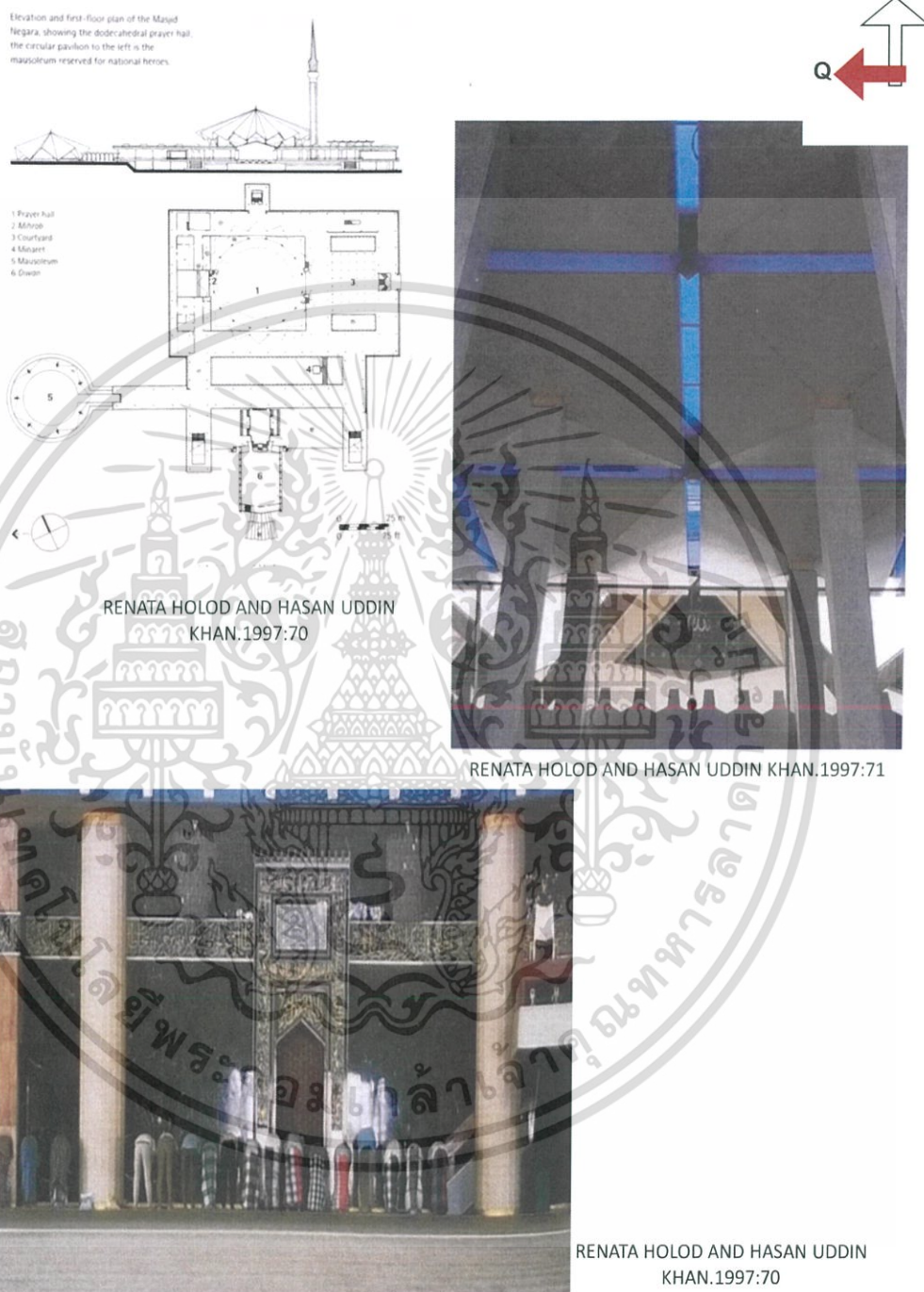
ภาพที่ 2.22 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอก-ในของ Housing and Development

Board Mosques, Singapore

(RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN.1997)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิดใน Malaysia

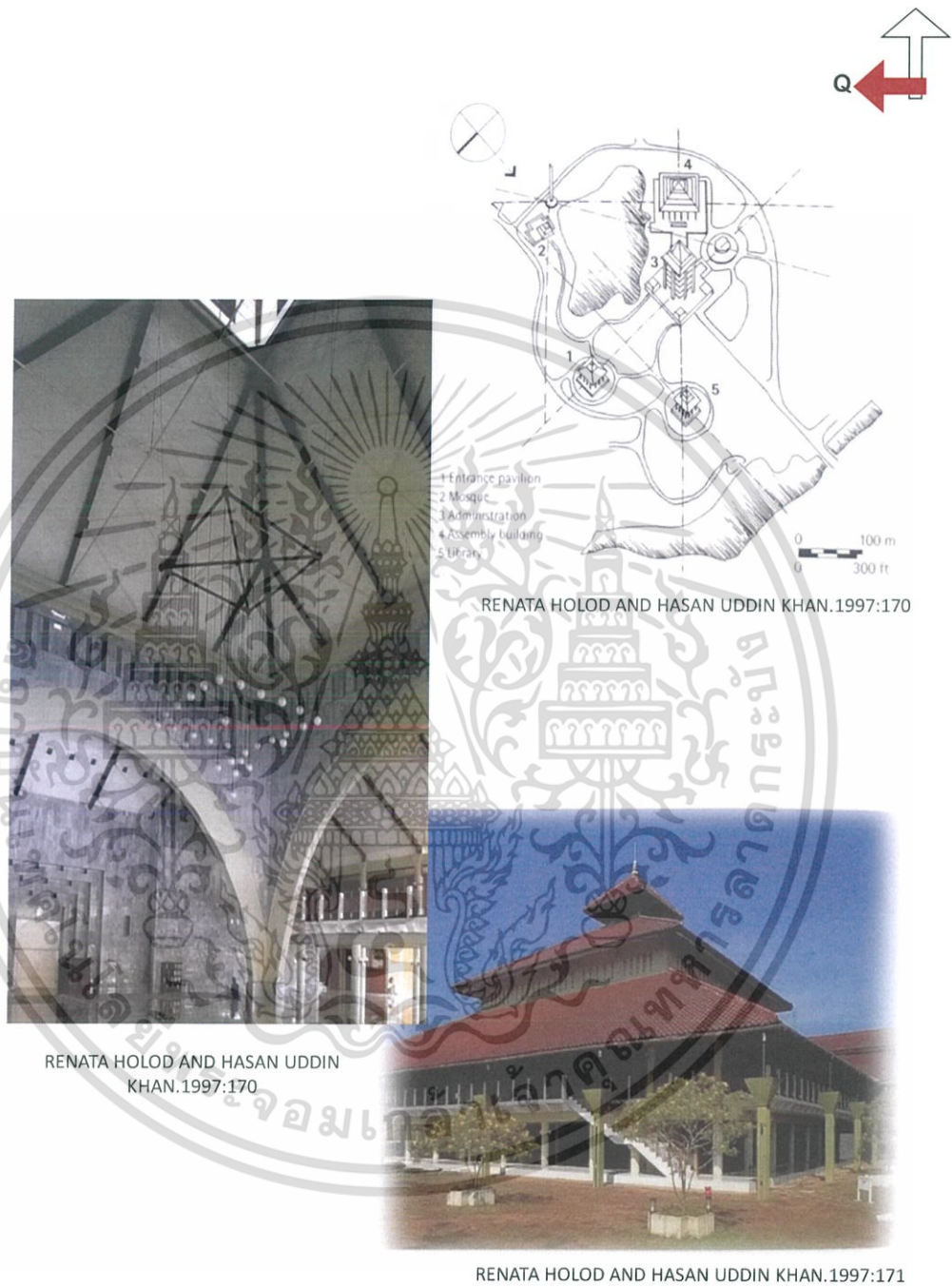

ภาพที่ 2.23 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายในของ Masjid Negara, Kuala Lumpur, Malaysia

(RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN.1997)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิดในประเทศ Indonesia

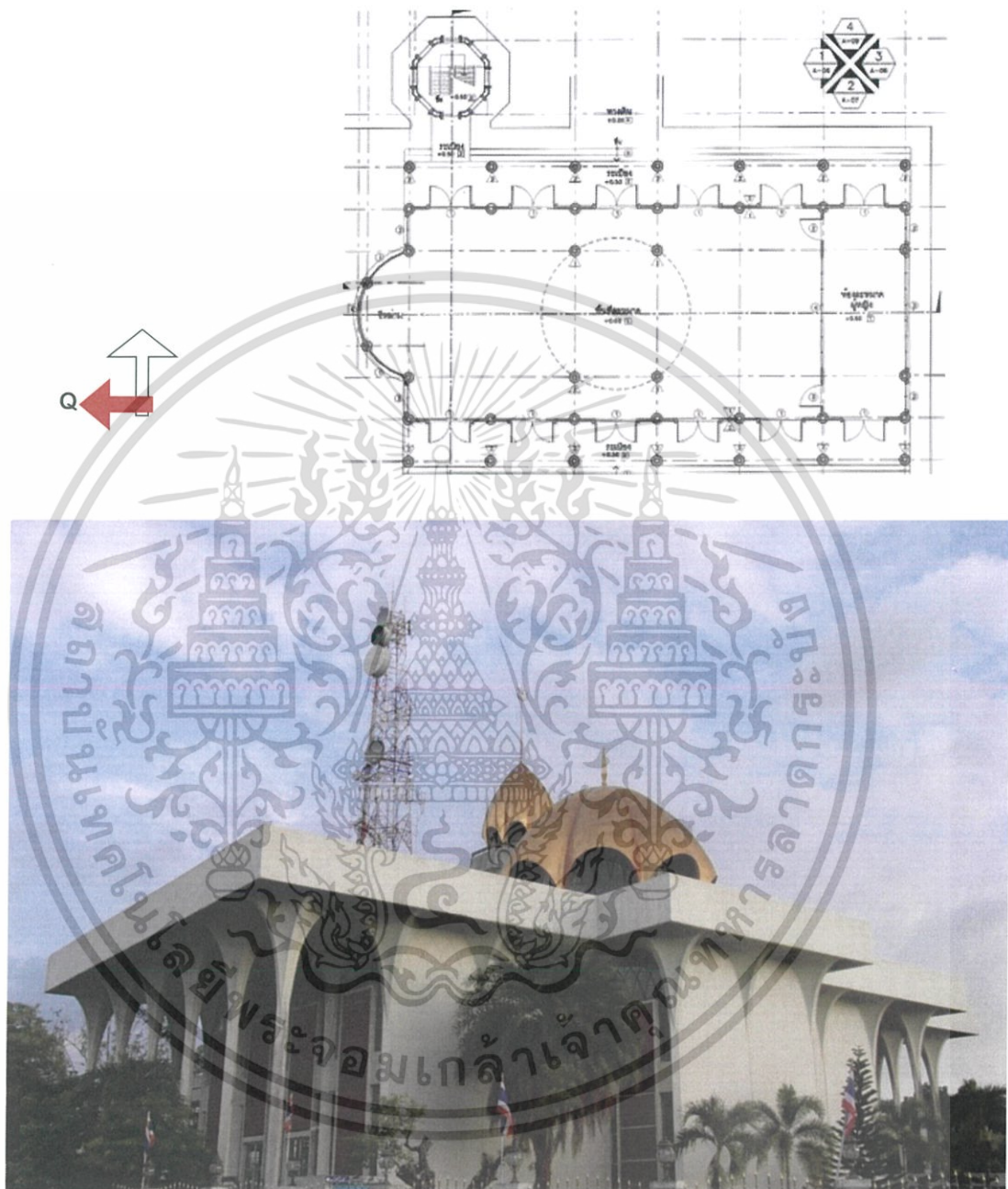
ภาพที่ 2.24 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอก-ในของ University of Indonesia

Mosque, Depok, Jakarta ,Indonesia

(RENATA HOLOD AND HASAN UDDIN KHAN.1997)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิดในประเทศไทย แบบมาตรฐาน กรมโยธาธิการ

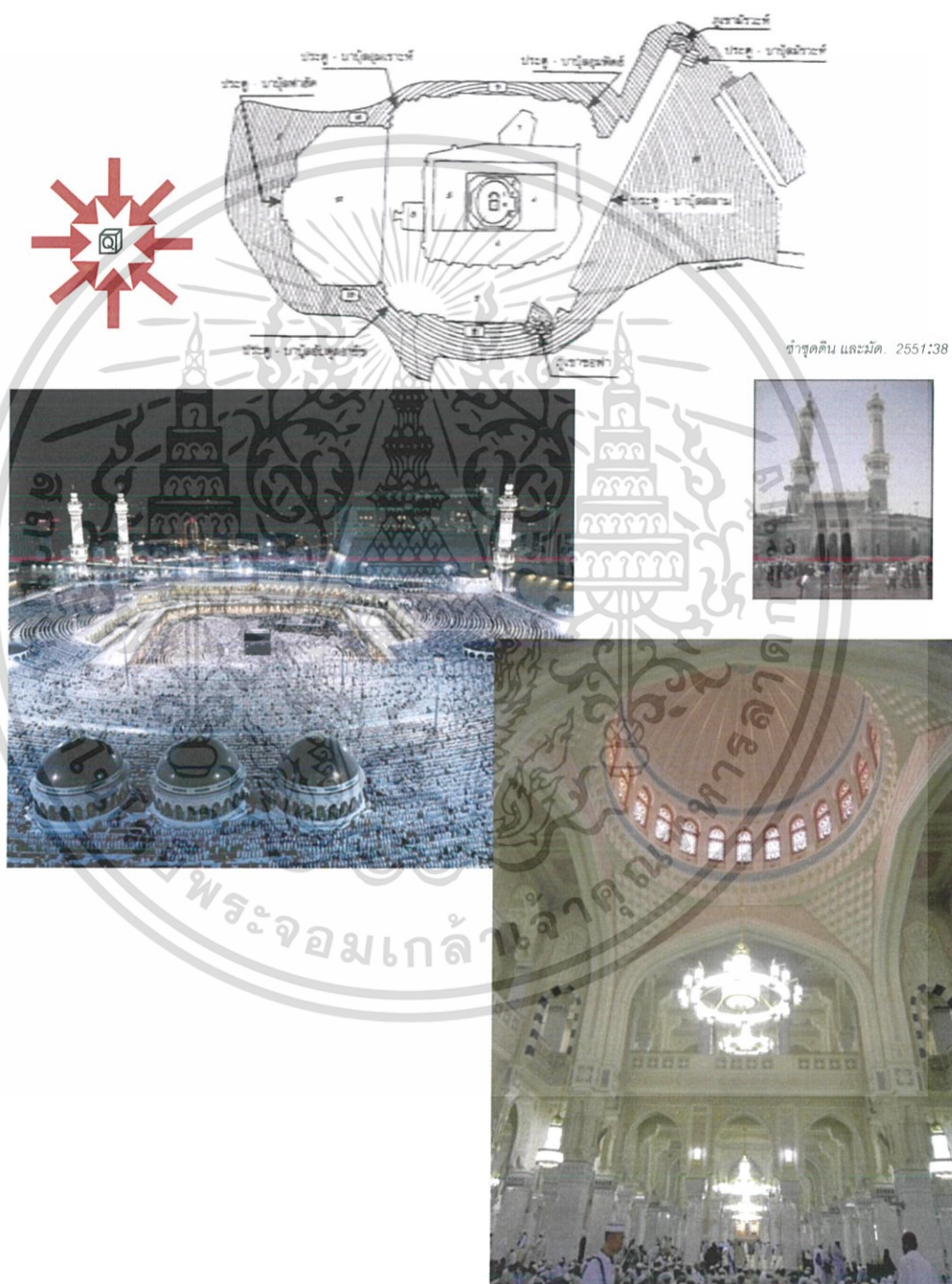

ภาพที่ 2.25 แสดงแปลน และบรรยากาศภายนอกของอาคารมัสยิดในประเทศไทย

แบบมาตรฐาน กรมโยธาธิการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวอย่างแปลนอาคารมัสยิดฮารอม ซาอูดิอาระเบีย

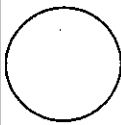
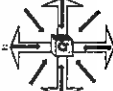

ภาพที่ 2.26 แสดงแปลน รูปตัด และบรรยากาศภายนอก-ในของอาคารมัสยิดฮารอม

ซาอูดิอาระเบีย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2.3 แสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบมัตยิด

ที่ตั้ง	โถงระฆาต(Prayer hall)	มืหรือบ(บอกทิศ)	นิมิต(แทน เทพ)	นักษัตร(แมงกาน อีหม่าม)	ติกา(หอ กระจายเสียง)	ลานอเนก ประสงค์	ที่อาบ้ำ ละหมาด	หอ ะฮาน	ซุ้มประตู	หมาย เหตุ
มัตยิด ไทย			มี	-	-	มี	มี	มี	มี	
มัตยิด มาเลเซีย			มี	-	-	มี	มี	มี	มี	
มัตยิด อีรัก			มี	-	-	มี	มี	มี	มี	
มัตยิด อเมริกา			มี	-	-	มี	มี	มี	มี	
มัตยิด สวิตเซอร์แลนด์			มี	-	-	มี	มี	มี	มี	
มัตยิด ยารวม			มี/ เคลื่อนย้าย	-	-	มี	มี	มี	มี	

มัสยิดฮารอม มีองค์ประกอบที่แตกต่างจากนี้คือ มีบัยตุลลอฮ์ หรือวิหารกะฮะฮ์ ที่ยึดเป็นหลักและศูนย์กลางของการกำหนดทิศทางละหมาด การละหมาดที่นี้จึงเป็นวงรัศมีโดยรอบวิหารกะฮะฮ์สำหรับประเทศไทย กำหนดเป็นทิศตะวันตก หรือเรียกว่า ทิศกิบลัต (Qibla)

มัสยิด อัล-ฮารอม

มัสยิดอัลฮารอม เป็นที่ตั้งของบัยตุลลอฮ์หรืออัลกะบะฮ์ ปัจจุบันเนื้อที่มัสยิดได้ขยายให้กว้างออกไป และส่วนหนึ่งทำเป็นอาคาร 2 ชั้น มีตาดฟ้ากว้างขวาง เพื่อรองรับจำนวนผู้ประกอบพิธีฮัจญ์ที่มาจากทั่วโลก (วิริยา ชันธสิทธิ์. 2554)

ประวัติการขยายพื้นที่ของมัสยิดฮารอม

1. มัสยิดฮารอมที่ถูกสร้างในสมัยของกุเรช ก่อนจากฮิจเราะห์ศักราช 18 ปี โดยมีเนื้อที่รอบกะบะฮ์ 1,605 ตารางเมตร
2. การขยายอาคารมัสยิดครั้งแรกในสมัยของคอลีฟะฮ์อุมัยรบินอัลคอตต็อบ (รอฎียัลลอฮูอันฮู) ในปีฮิจเราะห์ศักราชที่ 17 (ค.ศ.693) อีก 945 ตารางเมตร สร้างกำแพงเตี้ยๆ ล้อมรอบเขตของฮารอม
3. การขยายอาคารมัสยิดฮารอม ครั้งที่ 2 ในสมัยของคอลีฟะฮ์อุมัยร บินอัฟฟาน (รอฎียัลลอฮูอันฮู) ในปีฮิจเราะห์ศักราชที่ 26 (ค.ศ.648) อีก 1,705 ตารางเมตร ได้สร้างระเบียงที่มีเสาโค้งขึ้นในส่วนของกำแพงที่ล้อมรอบอีกด้วย
4. การขยายอาคารมัสยิด ครั้งที่ 3 ในสมัยของอับดุลลอฮ์ บินซุเบร (รอฎียัลลอฮูอันฮูมา) ในปีฮิจเราะห์ศักราชที่ 65 (ค.ศ.685) อีก 5,830 ตารางเมตร
5. การขยายอาคารมัสยิด ครั้งที่ 4 ในสมัยของนাবีเยาะฮ์ อัลมัจรูร ในปีฮิจเราะห์ศักราชที่ 138 (ค.ศ.756) อีก 5,445 ตารางเมตร
6. การขยายอาคารมัสยิด ครั้งที่ 5 ในสมัยของคอลีฟะฮ์ มุฮัมหมัดอัลมะหะดี อัลอับบาซีฮ์ ในปีฮิจเราะห์ศักราชที่ 161 (ค.ศ.778) อีก 12,100 ตารางเมตร
7. การขยายอาคารมัสยิด ครั้งที่ 6 ในสมัยของอัลมะวะตาฎิ อัลอับบาซีฮ์ ในปีฮิจเราะห์ศักราชที่ 238 (ค.ศ.897) อีก 2,300 ตารางเมตร
8. การขยายอาคารมัสยิด ครั้งที่ 7 ในสมัยของซุลตอนซุลติม อัลอุมมาเนีย ในปีฮิจเราะห์ศักราชที่ 979 (ค.ศ.1571) อีก 1,586 ตารางเมตร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

9. การขยายอาคารมัสยิด ครั้งที่ 8 ในสมัยของชาอูดี ในปีฮิจเราะห์ศักราชที่ 1375 (ค.ศ.1956) อีก 142,200 ตารางเมตร
10. การขยายอาคารมัสยิดภายใต้โครงการของกษัตริย์ฟาอัด บินอับดุลอาซีซ โดยรวมถึงการต่อเติมชั้นใต้ดิน ชั้นที่1 ชั้นที่2 และดาดฟ้า ในปีฮิจเราะห์ศักราชที่ 1406 (ค.ศ.1986) อีก 118,000 ตารางเมตร
11. การขยายลานกว้างรอบตัวอาคารมัสยิดใต้โครงการของกษัตริย์ฟาอัด บินอับดุลอาซีซ ในปีฮิจเราะห์ศักราชที่ 1410 (ค.ศ.1990) อีก 59,000 ตารางเมตร (ข้าชุดดิน และมัต.2551:38-39)

พื้นที่ของมัสยิดฮารอมที่มีไว้รองรับคนละหมาดโดยรวมถึงชั้นใต้ดิน ชั้นที่หนึ่ง ชั้นที่สอง ดาดฟ้า และลานรอบอาคารมัสยิด มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 356,000 ตารางเมตร รองรับผู้ละหมาดได้ประมาณ 773,300 คน สำหรับช่วงเทศกาล อาทิ เวลาประกอบพิธีฮัจย์ และ 10 คีนสุดท้ายของเดือนรอมฎอน จะรองรับผู้ละหมาดได้จำนวนล้านกว่าคน

หมายเหตุ ลานดอวาฟ รอบกะบะหะมีพื้นที่ 3,058 ตารางเมตร รองรับผู้ดอวาฟได้ประมาณ 8,500 คน สำหรับช่วงเทศกาลรองรับได้ประมาณ 14,000 คน (ข้าชุดดิน และมัต. 2551:39)

ตารางที่ 2.4 แสดงการขยายพื้นที่มัสยิดฮารอม

ครั้งที่	ยุคสมัย	ฮ.ศ.	พื้นที่ที่ขยาย	หมายเหตุ
1	ถูกสร้างในสมัยของกูเรช	ก่อนฮิจเราะฮ์ 18 ปี	1605	-
2	คอลีฟะฮ์อุมัร อิบนุค็อบฏอบ	17	945	การขยายอาคารมัสยิดครั้งแรก
3	คอลีฟะฮ์อุสมาน บินอัฟฟาน	26	1705	ครั้งที่ 2
4	สมัยของอับดุลลอฮ์ บินซุเบร	65	5830	ครั้งที่ 3
5	สมัยของนাবีเยาะหฺร์ อัลมัรซุร	138	5445	ครั้งที่ 4
6	คอลีฟะฮ์ มุฮัมมัดอัลมะหฺดี อัลอับบาซี	161	12100	ครั้งที่ 5
7	สมัยของอัลมะวะตาฏิ อัลอับบาซี	238	2300	ครั้งที่ 6

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับใช้ภายในเท่านั้น ไม่อนุญาตให้เผยแพร่โดยไม่ได้รับอนุญาต
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2.4 (ต่อ)

ครั้งที่	ยุคสมัย	ช.ศ.	พื้นที่ที่ขยาย	หมายเหตุ
8	สมัยของซุลตอนซุเล็ม อัลอุสมาเนีย	979	1586	ครั้งที่ 7
9	สมัยของชาอูดี	1375	142200	ครั้งที่ 8
10	โครงการของกษัตริย์ฟาฮัด บินอับดุลอาซีซ ครั้งที่ 1	1406	118000	-
11	โครงการของกษัตริย์ฟาฮัด บินอับดุลอาซีซ ครั้งที่ 2	1410	59000	-

บัยตุลลอฮ์

บัยตุลลอฮ์ แปลว่า บ้านของอัลลอฮ์ (ช.บ.) เป็นบ้าน (อาคาร) หลังแรกที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงใช้ให้ศาสดาอิบรอฮีม (อ.) และศาสดาอิสมาอีล (อ.) สร้างขึ้น เพื่อเป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) และเป็นสถานที่ที่ปลอดภัยสำหรับมนุษยชาติ บัยตุลลอฮ์ เป็นชื่อที่รู้จักกันโดยทั่วไป เนื่องจากชาวมุสลิมทั่วโลกทุกคนจะต้องหันหน้าไปยังบัยตุลลอฮ์ในขณะทำการละหมาด (วิรยา ชันธสิทธิ์, 2554:59)

มะกะอมอิบรอฮีม

มะกะอมอิบรอฮีม หมายถึง แหนหินที่ท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.) ใช้เป็นที่ยืนเพื่อก่อสร้างบัยตุลลอฮ์ ท่านได้ยื่นบนแหนหินนี้ จึงวอนขอพรต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) เพื่อให้รับภาระงานของท่าน หลังจากที่ท่านและบุตรชายที่ชื่ออิสมาอีลได้ร่วมกันสร้างบัยตุลลอฮ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว (วิรยา ชันธสิทธิ์, 2554:59)

มัสญิดฮารอมเป็นสถานที่ซึ่งครอบคลุมทั้งกะฮ์บะฮ์ ลานตอวาฟ และอาคารที่ใช้เพื่อทำการละหมาด รวมถึงส่วนที่สร้างขยายทั้งหมดนับตั้งแต่สมัยของ คอลีฟะฮ์อุมัร อิบนุค็อฎฏอบ จนถึงสมัยของกษัตริย์ฟาฮัด บินอับดุลอาซีซ ดังที่ปรากฏเห็นในปัจจุบัน (มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี, 2546:115)

ความประเสริฐของ มัสญิดฮารอม

อนูซุร เล่าว่าเขาเคยถามท่านเราะซูลฯว่า "ใช้ท่านเราะซูลฯสิ่งใดที่ถูกสร้างแรกสุดบนหน้าแผ่นดินนี้?" ท่านเราะซูลฯตอบว่า "มัสญิดฮารอม" "หลังจากนั้นมัสยิดหลังใด" ฉันทถามต่อ ท่านเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตอบว่า "มัดญิดอัลอักซอ" "ระยะเวลาการสร้างทั้งสองห่างกันกี่ปี?" ฉันทถามอีกครั้ง ท่านเราะซูลฯตอบว่า"40ปี" (มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี.2546:115)

อิบนุก็อยยิม กล่าวว่าการสร้างมัดญิดอัลอักซอ ข้างต้นหมายถึงการสร้างโดย นบียะฮ์ยิบ อิบนุ อีสฮาก ซึ่งต่อมาได้รับการปฏิสังขรณ์โดยนบีสุลัยมาน(มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี. 2546:11)

ท่านญาบิรุ เล่าว่า ท่านเราะซูลฯเคยกล่าวว่า "การละหมาดที่มัดญิดของฉัน(มัดญิดที่มะดีนะฮ์)หนึ่งครั้งประเสริฐกว่าการละหมาดที่มัดญิดอื่น 1,000 ครั้ง ยกเว้นมัดญิดฮารอม ซึ่งการละหมาดในนั้นหนึ่งครั้งดีกว่าละหมาดที่มัดญิดอื่น 100,000ครั้ง" ดังนั้นการละหมาดที่มัดญิดฮารอมเทียบได้กับการละหมาดที่มัดญิดอื่นประมาณ 55 ปี 6 เดือน 22 วัน (มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี.2546:116)

การกำหนดแถว (ศอฟ) ละหมาดรอบกะษบะฮ์

เดิมที่ประชาชนจะละหมาดพร้อมกับอิมาม ซึ่งยืนอยู่ด้านหลังของมะกะอมอิบรอฮีม เมื่อพื้นที่เริ่มคับแคบลงทำให้ คอชิด อิบนุ อับดุลลอฮ์อัลญะรี ผู้ปกครองมักกะฮ์ (เสียชีวิต ฮ.ศ. 120) ต้องการกำหนดแถวให้กับผู้ละหมาด โดยได้รับความเห็นชอบจากบรรดาผู้รู้ ตะบียีนและสล่าฟ อัศศอลิฮ์ การกำหนดแถวดังกล่าวจึงเกิดขึ้น

อิบนุญะรีจิบเล่าว่า เขาเคยถามท่านอะฏออุว่า"ถ้าหากว่าที่มัดญิดฮารอมมีคนจำนวนน้อย ท่านขอที่จะให้พวกเขาละหมาดด้านหลังมะกะอมอิบรอฮีม หรือจะให้ทำเป็นแถวเดี่ยวเวียนรอบกะษบะฮ์" ท่านอะฏออุตอบว่า "แถวเดี่ยวเวียนรอบกะษบะฮ์แล้วเพิ่มต่อไป" "และพวกเจ้าจะเห็นมลาอิกะฮ์ แซ่ซ้องสดุดีด้วยการสรรเสริญพระเจ้าของพวกเขา" (อัซซุมัร 39:75) ผู้ที่ละหมาดภายในมัดญิดฮารอมจะต้องหันหน้าไปทางกะษบะฮ์ ดังรายงานจาก อับดุลลอฮ์ อิบนุญะรีว่า ระหว่างตะวันออกและตะวันตกเป็นกิบลัต ยกเว้นที่กะษบะฮ์ ส่วนรายงานของ อิบนุ อะบี สุษัยนุ กล่าวว่ "กะษบะฮ์คือ กิบลัตของผู้ที่อยู่ในมัดญิด และมัดญิด(ฮารอม) คือกิบลัตของผู้ที่อยู่ในแผ่นดินฮารอม....." (มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี.2546:116)

ภายหลังภายในมัดญิดฮารอมของราชวงศ์สะอูดในครั้งแรกการมองเห็นกะษบะฮ์และการจัดแถวสำหรับผู้ละหมาดบางส่วนนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ลำบาก เนื่องจากหลังคามัดญิด ทางเดินสะแอะและบริเวณโดยรอบได้คับบังไว้ จึงทำให้รัฐบาลภายใต้การปกครองกษัตริย์ฟาฮัด ได้กำหนดเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เส้นรอบกะฮ์บะฮ์ ทั้งบนตัวอาคารมัสญิดและลานตอวาฟ เพื่อสะดวกแก่การจัดแถวในการละหมาด

รายละเอียดการขยายและการบูรณะมัสญิดฮารอมครั้งสำคัญ

1. ยุคของเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรม

มัสญิดฮารอมแต่เดิมนั้นเป็นมัสญิดขนาดเล็ก ที่ไม่มีกำแพง นอกจากนั้นยังล้อมรอบไปด้วยบ้านเรือนซึ่งผู้คนสามารถเข้าออกมัสญิดได้โดยรอบ เมื่อมัสญิดเริ่มคับแคบ อุมร์ อิบนุค็อบฏอบจึงซื้อบ้านของประชาชนบางส่วนแล้วทุบรื้อออก รวมทั้งบ้านของผู้ปฏิเสธไม่ยอมขายด้วย โดยนำเงินที่ต้องการจะซื้อไปเก็บไว้ที่บัยตุลมาล (คลังสมบัติของรัฐอิสลาม) เพื่อพวกเขาจะได้เอาไปในภายหลัง จากนั้นท่านได้สั่งให้มีการทำกำแพงขนาดใหญ่ล้อมรอบกะฮ์บะฮ์และอุมร์กล่าวว่า "ท่านเป็นผู้มาเยือนกะฮ์บะฮ์ และนี่คือลานของมัน กะฮ์บะฮ์จะไม่ไปเยี่ยมเยือนท่าน" เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในปีฮ.ศ. 17 ขณะที่ท่านอุมร์มาทำอุมเราะฮ์ โดยท่านได้พักอาศัยอยู่ที่นี้เป็นเวลา 12 วัน

ต่อมาในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบนุอัฟฟาน จำนวนของมุสลิมได้เพิ่มมากขึ้น ท่านจึงทำการขยายมัสญิด โดยซื้อบ้านบางส่วนของผู้ที่อาศัยอยู่รอบๆมัสญิด แต่มีบางคนปฏิเสธที่จะขายบ้านของพวกเขา ท่านอุมมานจึงสั่งให้รื้อทำลาย พวกเขาจึงพากันตะโกนร้องใส่เคาะลีฟะฮ์อุมมาน ท่านจึงเรียกพวกเขา แล้วกล่าวว่า "เหตุผลประการเดียวที่พวกท่านกล้าท้าทายฉันและปฏิบัติต่อฉันเช่นนี้ นั่นคือ เพราะความอดทนของฉันที่มีต่อพวกท่านนั่นเอง อุมร์ปฏิบัติเช่นนี้กับพวกท่าน แต่ไม่มีใครกล้าว่ากล่าวเขา แต่เมื่อฉันทำเช่นเดียวกับอุมร์ พวกท่านกลับต่อว่าฉัน" แล้วท่านจึงให้กักตัวพวกเขา จนกระทั่งอับดุลลอฮ์บิณคอลิด บิณอุสัยดุดได้มาเจรจากับท่านในเรื่องดังกล่าว ท่านอุมมานจึงปล่อยตัวพวกเขาไป การขยายมัสญิดฮารอมของท่านอุมมานกระทำขึ้นในปี ฮ.ศ. 27 (มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนนี. 2546: 119)

2. การขยายโดยอับดุลลอฮ์ อิบนุซุเบร

อับดุลลอฮ์ อิบนุซุเบรได้ขยายมัสญิดด้านตะวันออก ซึ่งอยู่ในทิศที่ไปยังซีเรียและเยเมน การขยายในครั้งนี้ได้รวมเอาบางส่วนที่เป็นบ้านของ อัลอัชเราะเก็ ซึ่งเป็นปู่ของท่าน อัลอัชเราะเก็

ผู้ประพันธ์หนังสือ อัครบาร - มัถกะธ อับดุลลอฮ์ อิบนูซเบรซื่อไปในราคากว่า 10,000ดinars (มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี.2546:120)

3. การขยายมัสญิดของเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะอัฟร อัลมันศูร

ต่อมา อับดุลอะอัฟร อัลมันศูร เคาะลีฟะฮ์คนที่สองแห่งวงศ์อับบาสิยะฮ์ ได้ขยายมัสญิดทางด้านตะวันตกและด้านซีเรีย การขยายครั้งนี้เริ่มต้นในเดือน มุฮัรรัม ฮ.ศ.137 แล้วเสร็จในเดือน ชุลฮิจญะฮ์ ฮ.ศ.140 ทำให้พื้นที่มัสญิดมีขนาดเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัว(มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี. 2546:120)

4. การขยายเพิ่มเติมโดยอัลมะฮ์ดี

อัลมะฮ์ดี บุตรของอับดุลอะอัฟร อัลมันศูร ได้ขยายเพิ่มเติมทางด้านเยเมนซึ่งเป็นเนินสูงรวมทั้งด้านตะวันตกที่บิดาของเขาได้หยุดขยายไป ท่านได้ขยายและเพิ่มเติมสองครั้ง ครั้งแรกในปีฮ.ศ.141 โดยได้สร้างระเบียงที่มีเสากลมสองแห่ง ส่วนการขยายในครั้งที่สองเกิดขึ้นในปีฮ.ศ. 167 จากการที่ท่านได้ออกคำสั่งเมื่อครั้งที่ได้เดินทางไปทำฮัจญ์ครั้งที่สองในปีฮ.ศ.164 แต่การขยายครั้งนี้เสร็จสิ้นในสมัยการปกครองของ มุซา อัลฮะดีบุตรชายของท่านเนื่องจากอัลมะฮ์ดีได้เสียชีวิตก่อนที่การก่อสร้างจะแล้วเสร็จ

การบูรณะและขยายในครั้งนี้ล้นค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมากเนื่องจากท่านได้เปลี่ยนเสาค้ำที่ชำรุดออกไป โดยใช้เสาหินใหม่จากซีเรียและที่ต่างๆ ซึ่งเป็นสินค้าที่นำขึ้นฝั่งที่ญิดดะฮ์ แล้วขนส่งมายังมัถกะฮ์โดยบรรทุกเกวียน นอกจากนี้ท่านได้เพิ่มเติมสิ่งอื่นๆในการบูรณะในครั้งนี้อีกด้วย (มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี.2546:120)

การรวมदार อัน-นัควะฮ์เป็นส่วนหนึ่งของมัสญิด

ในสมัยต่อมาได้มีการรวม दार อัน-นัควะฮ์เข้ากับมัสญิดฮารอม ผู้ที่อยู่เบื้องหลังแนวความคิดนี้ได้ส่งสารไปยังคณะผู้บริหารของเคาะลีฟะฮ์วงศ์อับบาสิดี คืออัลมุอตะดีด อุบัยดุลลอฮ์ บินสุลัยมาน บินวะฮะบบ โดยแนะนำว่าควรจะมีการรวมदार อัน-นัควะฮ์ ที่ยังเหลืออยู่บางส่วนเข้ากับอาคารมัสญิด พร้อมทั้งย้ำว่านี่คือการทำงานที่มีความประเสริฐ ซึ่งเป็นโอกาสที่ไม่เคยเกิดขึ้นนับตั้งแต่เคาะลีฟะฮ์อัลมะฮ์ดี หนึ่งจากนั้นผู้ที่อยู่เบื้องหลังความคิดนี้ได้ขอร้องให้กอฎี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณ์ใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ของมักกะฮ์ คือ มุฮัมมัด บินอะฮ์มัด อัลมุก็อดตะมี และผู้ปกครองเมืองมักกะฮ์ คือฮัจญ์ บินฮัจญ์ (ทาสที่ถูกปล่อยให้เป็นอิสระของอัลมูตะตะดีด) ให้ส่งสารไปยังเคาะลีฟะฮ์อัลมูตะตะดีดในเรื่องของดาร์ อัน-นัควะฮ์ ดังนั้น พวกเขาจึงส่งสารไปยังเคาะลีฟะฮ์อัลมูตะตะดีด เมื่อได้รับสารดังกล่าว ท่านเคาะลีฟะฮ์จึงออกคำสั่งว่าให้รวมเอา ดาร์อัน-นัควะฮ์เป็นส่วนหนึ่งของมัสญิดฮารอม และท่านได้ออกค่าใช้จ่ายเพื่อการนี้ด้วยทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก ดังนั้นดาร์อัน-นัควะฮ์จึงถูกรื้อออก แล้วขยายมัสญิดฮารอมทับรอยเดิมอันเป็นที่ตั้งของดาร์ อัน-นัควะฮ์ และสร้างอาคารหลังคาที่มีระเบียบ ประกอบด้วยไม้สักและตกแต่งด้วยทองคำพร้อมทั้งสร้างประตูไว้ 12 แห่ง รอบกำแพง ประตูแต่ละแห่งติดกับถนน อีกทั้งยังมีการเพิ่ม มินาเรต และระเบียบโดยรอบ การก่อสร้างในครั้งนี้เสร็จสิ้นในปี ฮ.ศ.284 ใช้เวลาก่อสร้างรวม3ปี(มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี. 2546:121)

ประตูอิบรอฮีม การเพิ่มประตูอิบรอฮีมเกิดขึ้นในสมัยการปกครองของมุกตะดีรุบิลลาฮ์ อัลอับบาสิ ในปีฮ.ศ.306 ประตูอิบรอฮีมตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของมัสญิดฮารอม การสร้างประตูอิบรอฮีมในครั้งนี้เป็นการรวมประตูสองแห่งเข้าด้วยกันคือประตูข้างตัดเย็บกับประตู บนู ญมะฮ์ ดานที่อยู่ระหว่างทั้งสองประตูถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของมัสญิด ประตูขนาดใหญ่ที่สร้างใหม่ในครั้งนี้มีชื่อว่า บานู อิบรอฮีม (ประตูอิบรอฮีม)

การปฏิสังขรณ์มัสญิดฮารอมในครั้งนี้เป็นการปฏิสังขรณ์ครั้งสุดท้ายของเคาะลีฟะฮ์ในวงศ์อับบาสิยะฮ์ ซึ่งการปฏิสังขรณ์ในครั้งนี้เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของสุลต่านสะลิมในปี ฮ.ศ.947 (มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี.2546:122)

การบูรณะของสุลต่านสะลิม

ปีฮ.ศ.802 ได้เกิดไฟไหม้ภายในมัสญิดฮารอม ในสมัยของสุลต่านบารุกกี (สุลต่านแห่งอียิปต์) ท่านจึงมีรับสั่งให้มีการบูรณะโดยเปลี่ยนหลังคาเสียใหม่ ซึ่งแต่เดิมเป็นหลังคาที่ทำจากไม้และไม้สัก การซ่อมแซมในครั้งนี้ต้องทำไปอย่างเชื่องช้า เนื่องจากโครงสร้างไม้ดังกล่าวค่อนข้างอ่อนตัวลงอย่างช้าๆ เมื่อเรื่องดังกล่าวถูกรายงานไปยังสุลต่านสะลิม จึงมีคำสั่งให้รื้อของเก่าแล้วสร้างใหม่ โดยสร้างเป็นหลังคาโดมแทนหลังคาที่ทำจากไม้ การบูรณะซ่อมแซมในครั้งนี้เริ่มขึ้นในปีฮ.ศ.979 แต่แล้วเสร็จในสมัยการปกครองของบุตรชายท่านคือ สุลต่านมูริออตที่ 3 ในปีฮ.ศ.984

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การบูรณะในครั้งนี้เป็นการบูรณะส่วนที่มีอยู่เดิมให้ดีขึ้น โดยมีได้มีการต่อเติมหรือขยายมัสญิดแต่อย่างใด(มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี.2546:123)

การบูรณะและการขยายมัสญิดฮารอมในสมัยการปกครองของราชวงศ์สะอูด

พื้นที่ของมัสญิดฮารอมมีขนาดเท่าเดิม นับมาตั้งแต่ในสมัยการปกครองของ อัลมุกตะดีร์เป็นเวลา 1,069 ปี โดยที่ไม่มีการขยายเพิ่มพื้นที่ใดๆ แต่การก่อสร้างบ้านเรือนและอาคารต่างๆ รอบมัสญิดมีขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนทำให้บ้านเรือนและสิ่งปลูกสร้างดังกล่าวขยายเข้ามาใกล้กับมัสญิดมากยิ่งขึ้น รวมทั้งยังเข้าไปในเขตมัสอา(ลานสำหรับการทำสะอเอ) ทำให้อาคารเหล่านั้นกีดขวางระหว่างมัสอากับมัสยิด เหลือเพียงถนนแคบๆที่ล้อมรอบไปด้วยบ้านเรือนและร้านค้า

เมื่อจำนวนผู้มาทำฮัจย์และอุมเราะฮ์เพิ่มขึ้นอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน อันเนื่องมาจากการคมนาคมขนส่งที่ก้าวหน้าขึ้น โดยมีทั้งรถยนต์สมัยใหม่ เครื่องบิน และเรือโดยสาร ทำให้มัสยิดคับแคบเกินกว่าที่จะรับกับจำนวนผู้คนที่มากมาย ยิ่งเวลาผ่านไปยิ่งทำให้เกิดความแออัดยัดเยียด ชาวเมืองมักกะฮ์ตลอดจนผู้เดินทางมาแสวงบุญต่างรู้สึกตึงเครียดกับสถานการณ์ดังกล่าว แต่เป็นเรื่องแปลกที่ไม่มีผู้ปกครองมุสลิมคนใดคิดที่จะขยายเพิ่มเติมแม้แต่น้อย นับเป็นเวลามากกว่าหนึ่งพันปี เริ่มต้นการขยาย

ชาวดีในการขยายมัสยิดฮารอมได้เกิดขึ้น เมื่อมีการประกาศว่าการขยายมัสญิดนบีที่มะดีนะฮ์ ซึ่งเริ่มขึ้นในปีส.ศ.1370 ได้เสร็จสมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว ในโอกาสดังกล่าวจึงได้มีการประกาศอย่างเป็นทางการว่า ได้มีคำสั่งให้นำอุปกรณ์และวัสดุก่อสร้างทั้งหมดที่เหลือใช้ในการขยายมัสญิดนบี ขนย้ายไปยังมักกะฮ์และจะเริ่มทำการขยายมัสญิดฮารอมในทันที การประกาศในครั้งนี้ออกกระจายเสียงในวันที่ 5 เดือนมุฮัรรัม ฮ.ศ.1375 (มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี. 2546:124)

การขยาย มัสญิดฮารอม ในครั้งแรก

กษัตริย์อับดุลอาซิซ บินอับดุลเราะฮ์มาน อาล สะอูด มีความกระตือรือร้นในกิจการเกี่ยวกับมัสญิดศักดิ์สิทธิ์ทั้งสองแห่ง(มัสญิดฮารอมและมัสญิดนบี)อย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้จึงมีคำสั่งว่ามัสญิดฮารอมควรได้รับการซ่อมแซม และให้มีการปูหินอ่อนบนทางเท้า ซ่อมแซมและทาสีประตู

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กับระเบียบเสียใหม่ กษัตริย์อับดุลอาซิซนับเป็นบุคคลแรกที่ปูทางเดินที่มัสอา(สถานที่สะอา)พร้อมทั้งมีการเปลี่ยนหลังคาใหม่

การขยายมัสญิดฮารอมครั้งนี้ ภายใต้การปกครองของราชวงศ์สะอูด โดยกษัตริย์อับดุลอาซิซ เริ่มต้นโดยการรื้อบ้านที่อยู่รอบข้างของมัสอาแล้วสร้างอาคารใหม่ที่มีสองชั้นซึ่งชั้นแรกได้แบ่งออกเป็นสองด้าน เพื่อแยกระหว่างผู้เดินไปยังมัจวะฮ์กับผู้เดินไปยังซอฟา ชั้นล่างนี้มีประตูทางเข้า 16 แห่ง ส่วนชั้นสองมีทางเข้าสองแห่งอยู่ที่เศาะฟาและมัจวะฮ์ที่ละแห่ง แล้วได้รื้อถอนอาคารที่อยู่ด้านทิศใต้ และสร้างระเบียบทางเข้าสองชั้น ทั้งยังสร้างชั้นใต้ดินในส่วนของขยายเวียนที่มัสอา จากนั้นจึงขยายที่ทางทิศตะวันตกและทางทิศเหนือในลักษณะเดียวกันกับการขยายด้านทิศใต้ นอกจากนั้นยังได้สร้างประตูเพิ่มเติม ทำให้มีประตูเพิ่มขึ้นรวมทั้งสิ้น 51 แห่ง ทั้งประตูขนาดเล็กและขนาดใหญ่ และได้สร้างเสามินาเรตใหม่ แทนที่เสากเก่า ซึ่งถูกรื้อถอนจากการขยายมัสญิด

ขนาดพื้นที่ที่ขยายในครั้งนี้คือ 153,000 ตารางเมตร ทำให้มัสญิดมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 180,850 ตารางเมตร ซึ่งแต่เดิมมีพื้นที่เพียง 27,850 ตารางเมตร

การขยายครั้งใหม่ทำให้มัสญิดดูสวยงาม เนื่องจากใช้หินอ่อนประดับกำแพงและตกแต่งลวดลายบริเวณหลังคาและเสาด้วยหินลวดลายต่างๆ ทำให้มัสญิดกลายเป็นงานศิลปะและสถาปัตยกรรมที่งดงาม (มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี.2546:126)

การขยายมัสญิดของกษัตริย์ฟาฮัด บินอับดุลอาซิซ อาล สะอูด (ส.ศ.1409/ค.ศ.1988)

ผู้อารักขามัสญิดทั้งสองแห่ง (มัสญิดฮารอม และมัสญิดนบี) กษัตริย์ฟาฮัด บินอับดุลอาซิซ ให้ความสนใจต่อ ศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้เป็นอย่างยิ่ง และได้ใช้เงินเพื่อการนี้เป็นจำนวนมาก โดยโครงการที่ดำเนินในครั้งนี้มีจุดประสงค์สำคัญสองประการคือ

1. เพื่อบูรณะและยกระดับ
2. เพื่อเพิ่มพื้นที่ของมัสญิด

เพื่อเพิ่มขนาดพื้นที่ จึงได้ทำการขยายมัสญิดด้านตะวันตก ซึ่งทำการขยายเพิ่มตั้งแต่ประตูกษัตริย์อับดุลอาซิซจนถึงประตูอุมเราะฮ์ รวมทั้งเพิ่มชั้นบนสองชั้นและสร้างชั้นใต้ดิน กษัตริย์ฟาฮัดยังได้เพิ่มหลังคาที่ชั้นบนซึ่งประชาชนสามารถขึ้นไปละหมาดข้างบนนั้นได้ด้วย หลังคาชั้นบนนี้สามารถจุคนละหมาดได้ประมาณ 80,000 คน การเพิ่มในครั้งนี้ทำให้ดูเหมือนว่ามี 3 ชั้น เมื่อเทียบเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กับอาคารก่อนการขยายซึ่งมีอยู่เพียง 2 ชั้น และได้มีการติดตั้งบันไดเลื่อน 3 แห่ง การขยายในครั้งนี้ยังรวมถึงประตูใหญ่อีกหนึ่งแห่ง ประตูขนาดเล็ก 14 แห่ง พร้อมทั้งทางเข้าชั้นใต้ดิน ทำให้มัสญิดฮารอมมีประตูทางเข้าหลัก 4 แห่ง และทางเข้าขนาดเล็ก 54 แห่ง ทางเข้าชั้นใต้ดินและขึ้นไปยังชั้นสอง 6 แห่ง รวมทั้งบันไดเลื่อน อีกทั้งมีการเพิ่มเสามินาเรตใหม่สองต้นจากเดิมที่มีอยู่ 7 ต้น

การขยายในครั้งนี้ครอบคลุมพื้นที่ 76,000 ตารางเมตร ซึ่งขยายออกเป็นสามเท่าก่อนการขยายของรัฐบาลซาอุดี อาระเบีย ในครั้งแรก พื้นที่ใหม่ที่เพิ่มขึ้นสำหรับการละหมาดนั้นอยู่ด้านตะวันออกของมัสญิดตรงด้านหน้าของมัสอา ซึ่งเรียกกันในชื่ออัล-เศาะหะฮ์ อัล-ซัรกียะฮ์ (ลานตะวันออก) ตั้งอยู่บนดินเขา อมิกูเบล ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 40,000 ตารางเมตร ซึ่งได้เตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับผู้ที่มาละหมาดต้องใช้อย่างครบครัน การขยายพื้นที่ด้านใต้และด้านตะวันตกในครั้งนี้ยังได้ปูหินอ่อนสีขาว เพื่อสร้างความพอใจให้แก่ผู้มาทำอิบาเดาะห์จำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงของการทำฮัจย์ (มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนนี.2546:127)

ในปี ค.ศ.1436 งานก่อสร้างเพื่อขยายมัสญิดอัลฮารอมในมหานครมักกะห์ก็คืบหน้าไปแล้วประมาณ 73% แม้จะมีผู้เข้ามาปฏิบัติอิบาเดาะห์อย่างต่อเนื่อง โดยคาดว่า การดำเนินการจะแล้วเสร็จก่อนเดือนรอมฎอนที่จะถึงนี้

Sultan bin Aati Al-Qurashi ผู้อำนวยการโครงการขยายมัสญิดอัลฮารอม เปิดเผยว่า งานก่อสร้างเพื่อขยายอาคารมัสญิดฮารอมแล้วเสร็จไปแล้วกว่า 73% โครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ที่ได้เริ่มขึ้นตามคำสั่งของกษัตริย์อับดุลลาห์ (รอฮิมาฮุลลอฮุ) ในช่วงปลายสมัยของท่าน ในการขยายมัสญิดในระยะที่ 3 และในระยะสุดท้าย Al-Qurashi เปิดเผยว่าการก่อสร้างดำเนินการไปอย่างเรียบร้อยภายใต้การประสานงานกับ เชค Abdulrahman Al-Sudias หัวหน้าอิหม่ามประจำมัสญิดอัลฮารอมมักกะฮ์

Al-Qurashi กล่าวว่าโครงการที่อยู่ในขั้นตอนที่สาม โดยได้แบ่งระยะการก่อสร้างออกเป็น 3 ปี เริ่มตั้งแต่ 29 พฤศจิกายน 2012 รวมไปถึงการขยายในส่วนของประตู Al-Safa ถึง Al-Fatah และในส่วนที่สองจากประตู Al-Fatah ถึงประตู Al-Umrah และช่วงที่ 3 จากประตู King Fahd ถึงประตู Al-Safa (<http://i-newsmedia.net/?p=4989>)

การรวมผู้ละหมาด

การรวมผู้ละหมาดภายในมัสญิดฮารอม โดยมีอิหม่ามเพียงคนเดียวเป็นสิ่งสำคัญไม่น้อยไปกว่า การขยายและการบูรณะมัสญิดฮารอม อันที่จริงแล้วนับว่าสำคัญมากกว่า ในอดีตก่อนที่จะมีเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การรวมผู้ละหมาดภายใต้อิمامเพียงคนเดียว ประชาชนเคยละหมาดตามหลังอิمامของแต่ละสำนักฟิกฮ์(มัซฮับ) ที่ตนดำเนินตาม ซึ่งมีอยู่ 4 สถานีในมัสญิดฮารอม คือสถานีของอิمامมาลิก สถานีของอิمامชาฟีอี สถานีของอิمامอะฮ์หมัด อิบน์ฮัมบัล และสถานีของอิمامอับฮะนีฟะฮ์ แต่ละสถานีจะมีอิمامของตนนำละหมาดโดยเฉพาะ ส่วนการอะซานนั้นจะมีเพียงครั้งเดียว แล้วแต่ละสถานีก็จะละหมาดในเวลาที่แตกต่างกัน การละหมาดครั้งแรกจะเริ่มที่สถานีของอิمامอะฮ์หมัด เมื่อเสร็จแล้วก็จะตามมาด้วยสถานีของอิمامชาฟีอี จากนั้นเป็นสถานีของอิمامมาลิก และสุดท้ายที่สถานีของอิمامอับฮะนีฟะฮ์ การจัดรูปแบบดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์

สถานการณ์อันแปลกประหลาดเช่นนี้ดำเนินไปจนกระทั่งถึงสมัยของกษัตริย์อับดุลอาซิซ บินอับดุลเราะฮ์มาน ราชวงศ์สะอูดีย์ ซึ่งมีความกระตือรือร้นเป็นอย่างยิ่ง ที่จะกำจัดการแบบเชิงลบดังกล่าวออกจากวิถีชีวิตของมุสลิม และเพื่อฟื้นฟูแนวทางของศาสนทูตและคนดีในรุ่นแรก (ศลาฟอัศ-ศอลิฮ์)จึงมีรับสั่งให้มุสลิมละหมาดรวมกันภายใต้การนำของ อิمامเพียงคนเดียว(มุฮัมมัด อิลยาส อับดุลฆอนี.2546:128)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อาดิศร์ อิศริส รัชมนณี.2543. ทำการศึกษามัสญิดในกรุงเทพ ผ่านทางรูปทรงที่ว่างและการวางผัง โดยศึกษาลักษณะการวางผังสร้างรูปทรง และการจัดที่ว่างของมัสญิดในกรุงเทพ เพื่อหาคำตอบว่าปัจจัยใดที่มีอิทธิพลต่อการสร้าง มัสญิดในกรุงเทพ

สรุป โครงการขยายพื้นที่อาคารศาสนสถาน มัสญิดฮารอม กำหนดไว้ 3 ปี เริ่มปีชศ.2012 งานก่อสร้างได้ดำเนินไปตลอด ทำให้ผู้ประกอบการพิธีฮัจย์ รู้สึกว่ามีการก่อสร้างตลอดระยะเวลา ตลอดวัน 24 ชั่วโมงนั้น ต้องทำความเข้าใจ ลักษณะการดำเนินการงานของฝ่ายช่างนั้นแยกได้ 3 ลักษณะงาน อย่างแรก คืองานก่อสร้างขยายพื้นที่มัสญิดจริง อย่างต่อมาเป็นงานซ่อมแซมอาคาร-งานระบบ และสุดท้ายคือ งานบำรุงรักษา ถ้ามีการสังเกตที่การแต่งกายจะแตกต่างกันตามลักษณะงานที่ทำ การก่อสร้างขยายพื้นที่กระทบกับผู้ประกอบพิธีฮัจย์ ที่ต้องตอววาฟรอบบัยตุลลอฮ์ ในส่วนที่ติดกับลานตอวาฟ เพราะมีผู้ประกอบการพิธีฮัจย์ ได้ทำตอวาฟตลอดเวลา ไม่มีเวลาพัก 24 ชั่วโมง ทุกวัน ทุกเดือน ฝ่ายช่างก็จะหาช่วงเวลาที่ยกเข้าใช้น้อยที่สุดเพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบ และก็ทำได้ทำทางตอวาฟชั่วคราว 2 ชั้นลักษณะเป็นวงแหวนโครงสร้าง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เหล็ก (ประกอบเร็ว ร็อบเร็ว) ครอบบับตุลลอส เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ประกอบพิธีฮัจย์ที่เป็นคนพิการ คนชรา คนป่วยและคนไม่แข็งแรง(universal design) เพื่อลดระยะทางที่ต่ออาฟ มีฉนั้นผู้ประกอบพิธีฮัจย์จะต้องเดินเพิ่มระยะทางอีกเป็นกิโลเมตรต่อการต่ออาฟ 7 รอบ บุคคลดังกล่าวไม่ได้รับความสะดวกแน่นอน แต่ขณะนี้ได้รื้อถอนทางวงแหวนออกเรียบร้อยแล้ว มัสยิดฮารอมมีพื้นที่เพิ่มมากขึ้น มีประตูเพิ่มขึ้น มีบันไดเลื่อนเพิ่มขึ้นเพื่อรองรับผู้ประกอบพิธีฮัจย์ที่เพิ่มขึ้นตลอดทุกปีนั่นเอง

2.5 ข้อกำหนดของพิธีฮัจย์ หลักการ หลักปฏิบัติและขั้นตอนต่างๆ

“อาคารแรกที่ถูกตั้งขึ้นเพื่อมวลมนุษยชาติคือ อาคาร ณ บักกะฮ์(มักกะฮ์) เป็นทั้งสิริมงคล และทางนำแก่ชาวโลก ในนั้นมีสัญญาณที่ชัดเจน ได้แก่มะกะอม(เทียน)ของอิบรอฮีม ผู้ใดเข้าไปที่นั่น เขาปลอดภัยและเป็นสิทธิของอัลลอฮ์ที่กำหนดให้มนุษย์ต้องไปประกอบพิธีฮัจย์ เฉพาะผู้ที่สามารถเดินทางไปได้ และผู้ใดทรยศ แน่แท้ อัลลอฮ์ไม่พึงต้องอาศัยชาวโลก”

(อัลกุรอาน 3:96-7 สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ. 2541: 130)

ความเป็นมาของการประกอบพิธีฮัจย์

การประกอบพิธีฮัจย์ เป็นข้อปฏิบัติประการสุดท้ายในห้าประการของหลักปฏิบัติในศาสนาอิสลาม ที่กำหนดให้มุสลิมทุกคนที่มีความสามารถ กล่าวคือ มีทรัพย์สินเพียงพอสำหรับใช้จ่ายในการเดินทางทั้งไปและกลับ และไม่เป็นภาระให้แก่ครอบครัวที่อยู่เบื้องหลัง มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์ มีโอกาสในการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ครั้งหนึ่งในชีวิต ทั้งนี้เพื่อแสดงถึงความจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้าเพียงองค์เดียวคืออัลลอฮ์(ช.บ.)

ฮัจย์ ตามหลักภาษา หมายถึง การมุ่งไป หรือการตั้งใจไปยังจุดมุ่งหมาย

ฮัจย์ ตามหลักศาสนา หมายถึง การมุ่งไปสู่บัยตุลลอส เพื่อทำการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์(ช.บ.) ตามระเบียบแบบแผน ที่ได้กำหนดไว้

การประกอบพิธีฮัจย์ถือเป็นเสาหลักอันหนึ่งของศาสนาอิสลาม ที่ฝึกกำลังของประชาชาติมุสลิมจากทั่วทุกมุมโลกให้มาหลอมรวมกัน ณ สถานที่แห่งเดียวกันได้ และประวัติศาสตร์ของฮัจย์นี้ มีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.) ผู้มีความศรัทธาต่ออัลลอฮ์(ช.บ.)อย่าง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

มันคง ทั้งๆที่บิดาของท่าน เป็นผู้ขงาเจียด(สิ่งเคารพต่างๆ เช่นภาพ รูปปั้น ก้อนหิน จอมปลวก ฯลฯ) ท่านได้แต่งงานกับนางซาเราะห์ แต่นางไม่สามารถให้กำเนิดบุตรได้ นางซาเราะห์ จึงอนุญาตให้ท่านแต่งงานกับนางฮาญูร์ (สาวใช้) เพื่อนางจะได้มีผู้สืบทอดทายาท แต่เมื่อนางฮาญูร์กำเนิดบุตรชื่ออิสมาอิล พระองค์อัลลอฮ์ได้บัญชาให้ท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.)นำบุตรพร้อม กับภรรยา เดินทางไปยังนครมักกะฮ์ ซึ่งในขณะนั้นนครมักกะฮ์มีสภาพเป็นทะเลทราย ที่มีแต่ ความแห้งแล้งทฤกันดาร ไม่มีน้ำและอาหาร เมื่อท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.)จะเดินทางกลับ นางฮาญูร์ได้ถามท่านว่า นำบุตรมาที่มักกะฮ์ด้วยเหตุใด ท่านศาสดาก็ตอบภรรยาว่าเป็นพระประสงค์ ของพระองค์อัลลอฮ์(ช.บ.) นางฮาญูร์เชื่อฟังและปฏิบัติตามโดยดี เพราะเชื่อว่า เมื่อเป็นพระ ประสงค์ของอัลลอฮ์(ช.บ.)แล้ว พระองค์จะทรงเมตตาหรือไม่ก็สุดแท้แต่พระองค์

ต่อมาเมื่อท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.)จากไป นางฮาญูร์พร้อมอิสมาอิลขาดเสบียงอาหารและน้ำ เมื่อบุตรร้องด้วยความหิวโหย ผู้เป็นมารดาจึงวิ่งหาน้ำไปมาระหว่างเนินเขาเศาะฟาและมัรวะฮ์ จน กระทั่งนางกลับมาหาอิสมาอิลอีกครั้ง นางก็พบว่าบนผืนทราย ที่ปลายเท้าของอิสมาอิลมีน้ำผุด ขึ้นมา นางจึงเอามือป้องน้ำไว้ และร้องด้วยความดีใจว่า "ซั่ม ซั่ม" (น้ำอันอุดมสมบูรณ์) ดาน้ำแห่งนี้ จึงได้ชื่อว่า "ซั่ม ซั่ม" นับแต่นั้นเป็นต้นมา(บรรจง บินกาซัน, 2553:95) ด้วยเหตุนี้การวิ่งระหว่าง เนินเขาทั้งสองของนางฮาญูร์ จึงเป็นที่มาของขั้นตอนหนึ่งในการประกอบพิธีฮัจญ์ที่เรียกว่า "สะอ" คือการเดินทางอย่างรีบเร่งไปมาระหว่างเนินเขาเศาะฟากับเนินเขามัรวะฮ์ และบ่อน้ำซั่ม ซั่ม นี้ยังคงใช้ เลี้ยงชาวเมืองมักกะฮ์จนถึงทุกวันนี้

ต่อมาท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.)ได้เดินทางกลับไปยังนครมักกะฮ์ ซึ่งขณะนั้นอิสมาอิลได้ เติบโตขึ้น พระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงทดสอบความศรัทธาของท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.)อีกครั้ง โดยใน ความฝันของท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.) พระองค์อัลลอฮ์(ช.บ.)ทรงใช้ให้น้ำอิสมาอิลไปทำการเชือด พลี ถวายแด่พระองค์ ท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.)แม้ว่าจะรักบุตรของท่านเพียงใดก็ตาม ท่านก็ พร้อมจะปฏิบัติตาม ท่านได้เล่าความฝันของท่านแก่อิสมาอิล อิสมาอิลเป็นบุตรที่ดี ได้บอก ให้บิดาปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์อัลลอฮ์(ช.บ.) แต่ในระหว่างทาง ท่านได้ถูกชัยฎอน(มารร้าย) ขัดขวางมิให้ท่านนำบุตรของท่านไปทำการเชือดพลี ณ. มินา ท่านได้ขับไล่ชัยฎอนด้วยการขว้าง ก้อนหิน ท่านสามารถเอาชนะชัยฎอนได้และท่านก็พานบุตรเดินทางต่อไป (รายงานโดย อิหม่าม อะหมัด อ้างจาก อิสมาอิล บุตรกะซีร์ อัลกุรซี อัดดีมัทกี, 1965 เล่ม 4:5) และในที่สุด พระองค์อัลลอฮ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าการณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(ช.บ.) ได้ทรงเห็นถึงความศรัทธาอันแรงกล้าของศาสดาอิบรอฮีม(อ.) พระองค์ทรงเมตตาให้ทำการเชือดสัตว์เป็นพลีแทน ดังปรากฏหลักฐานในคัมภีร์อัลกุรอาน มีความหมายว่า

“ต่อมาเมื่อลูกของเขาได้เติบโตขึ้น ได้เดินไปกับเขา เขาก็กล่าวว่า “ไอ้ลูกรัก! แท้จริงฉันเห็นในความฝันของฉันว่า ฉันทำการเชือดเจ้า เจ้าจงพิจารณาเถิดว่า เจ้าเห็นเป็นอย่างไร?” เขาตอบบิดาว่า “ไอ้บิดาที่รัก! ท่านจงทำตามที่ได้รับบัญชาเถิด แล้วท่านจะได้ประจักษ์ว่าฉันเป็นผู้หนึ่งจากบรรดาผู้รอดพ้น อินชาอัลลอฮ์” แล้วทั้งสองก็มอบตน(ต่อคำบัญชาท่านั้น) และศาสดาอิบรอฮีมได้จับตัวของบุตรให้ตะแคงแนบหน้ากับพื้น(เพื่อทำการเชือด) และเรา(อัลลอฮ์)ได้เรียกเขาว่า “อิบรอฮีมเอ๋ย! เจ้าได้ทำตามความฝันอย่างแท้จริงแล้ว เช่นนั้น! เราทำการตอบสนองแก่บรรดาผู้ประพฤติคุณความดี แท้จริงสิ่งนี้เป็นการทดสอบที่แน่ชัดที่สุด และเราได้นำสัตว์เชือดตัวใหญ่มาไถ่ตัวเขาไว้ และเราได้คง(เกียรติประวัติ) แก่เขาไว้ในมวลมนุษยรุ่นหลังๆ” (อัลกุรอาน 37:102-108 สماعมนักเรียนเก่าอาหรับ. 2541: 1135-1136)

การเชือดสัตว์เป็นพลีนี้ ถือเป็นกรปฏิบัติส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีฮัจญ์ และจากเรื่องราวของท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.) ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าท่านได้ปฏิบัติตามคำสั่งของอัลลอฮ์ (ช.บ.) การเชือดสัตว์เป็นพลีหรือในภาษาอาหรับเรียกว่า “กุรบาน” นั้นก็เพื่อความรักและการมอบตนแม้กระทั่งชีวิตอันเป็นที่รัก ถือเป็นความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ซึ่งการเชือดสัตว์พลีนั้น เลือดของมันมิได้ถูกส่งเวทต่ออัลลอฮ์ แต่ความยำเกรง(ตักวา) เท่านั้นที่พระองค์ทรง ยอมรับ ส่วนเนื้อสัตว์เหล่านั้นก็จะต้องแจกจ่ายให้ทานแก่คนยากจนและผู้หิวโหย ซึ่งอยู่ในฐานะที่จะต้องได้รับการช่วยเหลือต่อไป

ท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.) ได้รับคำสั่งจากอัลลอฮ์(ช.บ.) ให้สร้างกะบะฮ์ และประกาศว่าที่นี้คือ ศูนย์รวมแห่งประชาชาติมุสลิม ดังปรากฏหลักฐานในคัมภีร์ อัลกุรอาน มีความหมายว่า

“และเมื่อครั้งที่อิบรอฮีม และอิสมาอีล ทำการยกรากฐานของบัยตุลลอฮ์ขึ้น(เขาทั้งสองได้วอนขอต่ออัลลอฮ์ว่า) ให้อ้องค์อภิบาลของเรา! ขอพระองค์ทรงโปรดรับคำวิงวอนจากเราด้วยเถิด แท้จริงพระองค์ทรงได้ยิน อีกทั้งทรงรอบรู้ยิ่ง” (อัลกุรอาน 2:127สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ.2541: 39)

“และเมื่อครั้งที่เราได้ทำให้บ้านหลังนั้น(คือกะบะฮ์) ให้เป็นที่แสงบุญ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวสำหรับมนุษย์ทั้งหลาย และเจ้าทั้งหลายจงเอาบางส่วนที่ยืนของนบีอิบรอฮีม เป็นสถานที่ละหมาด

เถิด และเราได้ทำสัญญาแก่อิบรอฮีมและอิสมาอีลว่า เจ้าทั้งสองจงชำระบ้านของข้าให้สะอาด เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สำหรับบรรดาผู้มาวรอบ(ตอวาฟ) บรรดาผู้นั่งสงบจิต(เฮียะติกาฟ)และบรรดาผู้โค้ง อีกรั้งกราบ (ท่าละหมาด)" (อัลกุรอาน 2:125 สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ. 2541: 38)

ด้วยเหตุนี้ เมื่อผู้ประกอบพิธีฮัจย์ได้ก้าวเท้าเข้าสู่มัสยิดฮารอมเขาจะต้องระลึกอยู่เสมอว่าเขา กำลังมุ่งไปสู่สถานที่ ที่บรรพบุรุษของเขา คือท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.) และท่านศาสดาอิสมาอิล (อ.)ได้ตั้งรกรากเผ่าพันธุ์ของท่าน ณ ดินแดนแห่งนี้มีผู้คนที่ศรัทธาในอัลลอฮ์(ช.บ.) ได้มาตามคำ เชิญชวนของศาสดาอิบรอฮีม(อ.)จากทั่วสารทิศต่างทยอยกันเดินทางมาอย่างต่อเนื่องทุกปีแต่ หลังจากท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.)และศาสดาอิสมาอิล(อ.)เสียชีวิต ประชาชาติได้ละทิ้งแนวทางคำ สอนของท่าน การปฏิบัติศาสนกิจ รอบวิหารกะบะฮ์จึงเปลี่ยนไปจากเดิม จนถึงขนาดที่ ชาวอาหรับ ได้เอาเทวรูปต่างๆ เช่น ลาด, มะนาต ฮุบัล นัศร์ ยะฆูต อุซซา อะซาด แม้กระทั่งสิ่งที่เป็น สัญลักษณ์แทนดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาวศุกร์ ดาวเสาร์ นอกจากนี้ยังนำภูตผีปีศาจ เทวดา นางไม้ วิญญาณ บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วมาเคารพสักการะควบคู่ไปกับพระองค์อัลลอฮ์(ช.บ.) และวนรอบวิหารกะบะฮ์ในสภาพเปลือยกาย พร้อมกับปรบมือหรือไม้กัฟิฟปาก เมื่อมาถึงสมัยของ ท่านศาสดามุฮัมมัด(ช.ล.) หลังจากที่ท่านยึดมักกะฮ์และทำลายเทวรูปบูชาต่างๆ ที่วางเรียงราย รอบวิหารกะบะฮ์จนหมดสิ้น ท่านก็ได้เดินทางมาประกอบพิธีฮัจย์ในปีสุดท้ายแห่งการมีชีวิตของท่าน และได้แสดงแบบอย่างการประกอบพิธีฮัจย์ที่ถูกต้องให้บรรดามุสลิมได้ประจักษ์ ทั้งนี้ เพื่อที่มุสลิมจะได้ประกอบพิธีฮัจย์ตามพระประสงค์ของพระองค์อัลลอฮ์(ช.บ.)ได้อย่างถูกต้อง (บรรจง บินกาซัน, 2542:98-99) ท่านสะอีด อิบน์ญะบْرِ กกล่าวว่า ท่านอิบนุอับบาส กล่าวว่า เมื่อ ท่านศาสดามุฮัมมัด(ช.ล.)ได้ทำอุมเราะฮ์(ฮัจย์เล็ก)ที่มักกะฮ์นั้น ท่านได้สั่งให้บรรดาสาวกของท่านเดินตัวตรงและคอดั่งในขณะเดินตอวาฟรอบ อัลกะบะฮ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความ ประทับใจในหมู่ผู้บูชารูปเคารพเหล่านั้น เพื่อจะได้ซาบซึ้งถึงพลังและความยิ่งใหญ่ของอิสลาม (รายงานโดยบุคอรี อังจาก ญะอ์ฟัร ศุบฮานี, 2528:21) ดังนั้นการประกอบพิธีฮัจย์ของมุสลิม จึงเป็นการทำตามแบบอย่างของท่านศาสดามุฮัมมัด(ช.ล.)นับแต่นั้นเป็นต้นมา

จุดมุ่งหมายของการประกอบพิธีฮัจย์

เพื่อมาปฏิบัติภารกิจทางศาสนาด้วยความยำเกรง(ตักวา)ต่อพระองค์อัลลอฮ์(ช.บ.) จุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่งของการเดินทางมาประกอบพิธีฮัจย์จึงเป็นการมาเพื่อสร้างจิต วิญญาณแห่งความเป็นมุสลิมให้สูงขึ้น เพิ่มพูนความศรัทธา(อีมาน) ของพวกเขาหลังจากที่เขาได้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผ่านการฝึกฝนในขั้นตอนต่างๆของการประกอบพิธีฮัจย์และสิ่งที่เป็นสุดยอดปรารถนาของผู้ประกอบพิธีฮัจย์ทุกคนก็คือ ฮัจย์มับูรร์ เป็นฮัจย์ที่พระองค์อัลลอฮ์(ช.บ.)ทรงรับ เป็นฮัจย์ที่บริสุทธิ์ ผุดผ่อง เป็นการปฏิบัติพร้อมด้วยกับร่างกายและจิตใจที่ยอมตนต่อพระองค์โดยแท้จริง

ประโยชน์ของการประกอบพิธีฮัจย์ ดังนี้ (อรุณ บุญชม,2526:92-3)

1. การประกอบพิธีฮัจย์ เป็นการประชุมใหญ่ประจำปีระดับโลก โดยปกติแล้วมุสลิมจะมีการพบปะอย่างน้อยวันละ5ครั้งในเวลาละหมาด และโดยเฉพาะวันศุกร์ จะเป็นการพบปะในระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน ฉะนั้น ในการประกอบพิธีฮัจย์ จึงถือเป็นการร่วมชุมนุมชาวมุสลิมจากทุกภูมิภาคของโลก
2. สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนิกกร่วมศาสนาเดียวกัน ความแตกต่างในด้านเชื้อชาติ ภาษา เผ่าพันธุ์ มิได้เป็นอุปสรรคแต่อย่างใด การพบปะกันขณะทำการวรอบกะบะฮ์(ตอวาฟ) ทุกคนวิงวอนขอพรต่อพระองค์อัลลอฮ์(ช.บ.) มุ่งไปในแนวทางเดียวกัน ถือแบบแผนปฏิบัติอย่างเดียวกัน นำมาซึ่งความรู้สึกของความเป็นพี่น้องอย่างแท้จริง
3. นำมุสลิมเข้าสู่จุดศูนย์กลางเดียวกัน นั่นคือ มakkah
4. ฮัจย์ คือการแสดงออกของความเสมอภาค และเท่าเทียมกันระหว่างมุสลิม ไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องฐานะ สีผิว เชื้อชาติ ทุกคนอยู่ในเครื่องแต่งกายแบบเดียวกัน มีเพียงผ้าขาวสองชิ้นพันกาย มุ่งกระทำกิจกรรมชนิดเดียวกัน เพื่อความมุ่งหวังที่จะได้ใกล้ชิดกับพระองค์อัลลอฮ์(ช.บ.) โดยไม่แยกคนจน คนรวย นายหรือบ่าว ทุกคนมีจิตสำนึกเดียวกัน คือ เป็นบ่าวของพระองค์อัลลอฮ์(ช.บ.)
5. ฮัจย์ เป็นสิ่งที่ทำให้มุสลิมได้รำลึกถึงบรรดานบี และศาสนทูตทั้งหลาย ทุกย่างก้าวที่ผู้ประกอบพิธีฮัจย์ได้สัมผัส ณ ดินแดนแห่งนี้ คือ ดินแดนที่เป็นประวัติศาสตร์ศาสนา เมื่อเขาได้เห็นบัยตุลลอฮ์ เขาจะนึกถึงท่านศาสดาอิบรอฮีม(อ.) ผู้เป็นแบบอย่างของผู้ศรัทธาต่อพระองค์อัลลอฮ์(ช.บ.)อย่างแท้จริง ที่เนินเขาเศาะฟาและมัรวะฮ์ เราได้รำลึกถึงพระนางฮาญัร ที่วิงวอนน้ำให้ลูกน้อยอิสมาอีล จนพระองค์อัลลอฮ์(ช.บ.)ประทานความเมตตาให้เกิดตาน้ำผุดขึ้น ที่มีนา เราจะนึกถึงศาสดาอิบรอฮีม(อ.) ที่ไม่ยอมตามคำชักนำของชัยฏอนมารร้ายและขว้างมันด้วยก้อนหินในขณะที่นำบุตรไปเชือดพลี ณ อะเราะอะฮ์ และนี่เืองที่ท่านศาสดามุฮัมมัด(ช.ล.)ได้ทำการวุฎูฟอยู่บนหลังอุฐของท่านพร้อมกับกล่าว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เทศนาสั่งสอนมุสลิมและกล่าวย้าหลักการในการดำเนินชีวิตร่วมกัน หลักภราดรภาพ และ เตือนไม่ให้หวนคั้นสุยุคแห่งความโง่เขลาทางมกาย เหมือนก่อนหน้าที่เข้ารับอิสลาม

6. คนยากจนได้รับปัจจัยต่างๆ เพียงพอที่จะดำเนินชีวิตไปได้ตลอดทั้งปี จากการบริจาคของผู้ที่มาร่วมพิธีฮัจย์ ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน เงินทอง เนื้อของสัตว์ที่ถูกเชือด แจกจ่ายเป็นอาหารสำหรับคนยากจน
7. ฮัจย์ เป็นการฝึกฝนร่างกายให้มีความอดทน เข้มแข็ง สามารถเผชิญกับความยากลำบาก ในสภาพภาคหน้าได้ ฝึกการรู้จักให้อภัย เสียสละ รู้จักมารยาทในการอยู่ร่วมกัน ตลอดทั้ง ฝึกจิตใจให้สะอาด ลด ละ เลิก สิ่งไม่ดีงามที่มีในจิตใจทั้งหลาย มีแต่ความยำเกรงต่อ พระองค์อัลลอฮ์(ช.บ.) เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น

การประกอบพิธีฮัจย์

รูกุน(องค์ประกอบสำคัญ)ของฮัจย์ มี6ประการ

1. เียะห์รอม คือ การตั้งเจตนาทำพิธีฮัจย์ โดยตั้งเจตนา(เหนียต)
2. วุกูฟ คือ การไปปรากฏตัว ณ ทุงอะเราะะฟะฮ์ ในช่วงเวลาตั้งแต่ตะวันตกของวันที่9 เดือนซุลฮิจยะฮ์ ที่เรียกว่า เชือด (เพราะมีการเชือดสัตว์ قربานมาก)
3. ตอวาฟ คือ การเวียนรอบบัยตุลลอฮ์ 7 รอบ เริ่มเข้าเวลาดอวาฟตั้งแต่พื้นเที่ยงคืนของวันที่ 10 เดือนซุลฮิจยะฮ์
4. สะแอ คือ การเดินระหว่างภูเขาเศาะฟากับภูเขามัรวะฮ์ 7 เที้ยว โดยเริ่มต้นจากภูเขาเศาะฟาไปถึงมัรวะฮ์ นับเป็น1เที้ยว และจากมัรวะฮ์ถึงเศาะฟา นับเป็นอีก1เที้ยว และเที้ยวที่ 7 นั้นต้องสิ้นสุดลงที่ภูเขามัรวะฮ์ สำหรับผู้ชายควรขึ้นไปที่ภูเขาศะฟาและมัรวะฮ์ สูงประมาณ 2 เมตร และควรวิ่งในช่วงระหว่างเสาเขี้ยว 2 ต้นที่เป็นเครื่องหมายข้างทางสะแอ
5. การเอาเส้นผมออกจากศีรษะ ด้วยวิธีโกน หรือตัด หรือถอน ที่ดีควรโกนหมดทั้งศีรษะ สำหรับท่านชาย ส่วนท่านหญิงนั้นการตัดผมออกดีกว่าการโกนศีรษะ
6. การเรียงเรียงสวณใหญ่ของรูกุน คือ ต้องเียะห์รอมก่อนกระทำรูกุนอื่นทั้งหมด ต้องวุกูฟก่อนตอวาฟที่เป็นรูกุน และก่อนการทำลายผมออกจากศีรษะ ต้องตอวาฟก่อนสะแอ ถ้ายังไม่ได้สะแอหลังตอวาฟแรกถึง(ตอวาฟกุดุม)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หมายเหตุ

การทิ้งอุกฤษฏ์ประการหนึ่งประการใดนั้น ทำให้พิธีฮัจย์ใช้ไม่ได้

วาฮิบฮัจย์ มี 5 ประการ

1. เเคียะฮ์รอม จากสถานที่และในเวลาที่กำหนด

สำหรับผู้ที่อาศัยอยู่ในนครมักกะฮ์ สถานที่ที่กำหนดไว้ คือ ตวันครมมักกะฮ์ สำหรับผู้ที่อาศัยอยู่ในนครมะดีนะฮ์ สถานที่ที่กำหนดไว้ คือ "ซุ้ลฮุ้ไลฟะฮ์" หรือที่เรียกในปัจจุบันว่า "อาบารอะลีย์" สำหรับผู้ที่มาจากซาม อียิปต์ โมร็อกโก สถานที่ที่กำหนด คือ "ยุ้ฟะฮ์" ผู้ที่มาทางเยเมน สถานที่ที่กำหนด คือ "ยะลาล่า" ผู้ที่มาทางอิยาซให้เเคียะฮ์รอมที่ "กอรนูดมะนาซีล" และสำหรับผู้ที่มาจากด้านตะวันออกให้เเคียะฮ์รอมที่ "ซาตุรอิรก์"

สำหรับผู้ที่มาทางด้านอื่นนอกจากที่ได้กำหนดไว้ นั้น ให้ถือว่าทางผ่าน ซึ่งตรงกันกับสถานที่ที่กำหนดไว้แล้วนั้น

ส่วนเวลาที่กำหนด คือ ตั้งแต่เข้าเดือนเซาวาล เดือนซุ้ลฮุ้กะดะฮ์ และอีก 10 วันของเดือนซุ้ลฮิจยะฮ์ (รวมเวลาโดยประมาณ 70 วัน)

2. การพักแรมคืนที่ "มุชตะลียะฮ์" ภายหลังเที่ยงคืนของวันที่ 10 ซึ่งเป็นวันเชือดสัตว์ทำกุรบาน
3. การพักแรมคืนที่ "มินา" คือ คืนของวันที่ 11, 12 และ 13 ที่เรียกว่าเป็น "ตัชริก" โดยต้องพักแรมในแต่ละคืนเกินกว่าครึ่งคืน
4. ตอวาฟอ้ลา (ตอวาฟวิดะฮ์) นอกจากผู้หญิงที่มีเลือดประจำเดือน และชาวมักกะฮ์ที่ยังไม่ประสงค์เดินทางออกจากมักกะฮ์ภายหลังพิธีฮัจย์ สำหรับผู้หญิงที่มีเลือดประจำเดือนไม่วาฮิบ ต้องตอวาฟอ้ลาและไม่ต้องเสียค่าปรับ
5. การขว้างหิน ลงในแอ่งของเสาหินตันที่มีชื่อเรียกว่า "ย้ารอตู้ลอะกออะฮ์" ภายหลังเที่ยงคืนของวันที่ 10 จำนวน 7 ก้อน และในแอ่งของเสาหินทั้ง 3 ตัน ภายหลังตะวันคล้อยในวันที่ 11, 12 และ 13 โดยขว้างทุกวัน แอ่งละ 7 ก้อน เรียงตามลำดับ ดังนี้ คือ "ย้ารอตู้ลอุลา" "ย้ารอตู้ลวุสตอ" และ "ย้ารอตู้ลอะกออะฮ์"

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หมายเหตุ

การทิ้งวชิบัตย์ประการหนึ่งประการใด ไม่ทำให้เสียพิธีชัฎฐี แต่จำเป็นต้องเสียค่าปรับ

สิ่งที่ควรปฏิบัติ(สุนัต)ในพิธีชัฎฐี

- อาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดเพื่อการเอี๊ยะฮัรอม เพื่อเข้านครมักกะฮ์และเพื่ออุฎฐ
- ใส่เครื่องหอมที่ร่างกายและเสื้อผ้า ก่อนการเอี๊ยะฮัรอม ส่วนการใส่เครื่องหอมหลังการเอี๊ยะฮัรอมแล้วเป็นข้อห้าม
- กล่าว "ตัลบียะฮ์" และควรกล่าวให้มาก หลังการเอี๊ยะฮัรอมแล้วเป็นต้นไป จนถึงการขว้างก้อนหินที่ ยำรอตุลอะกอบะฮ์ หลังเที่ยงคืนของวันที่ 10
- แรมคืนที่มินา ในคืนของวันที่ 9
- หยุดพักที่ "มัฆอะร็ลฮารอม"
- ควรขอดุอาและซิเกร มากๆ

ลำดับขั้นตอนของพิธีชัฎฐีเรียงตามรูกุนและวชิบัตย์

1. เริ่มต้นด้วยเอี๊ยะฮัรอม คือ ตั้งเจตนาเข้าสู่พิธีชัฎฐี(รูกุน) จากสถานที่ที่กำหนด(วชิบ)
2. ไปปรากฏตัว(อุฎฐ) ที่ทุ่งอะรอฟะฮ์ ภายหลังตะวันคล้อยของวันที่9 (รูกุน)
3. แรมคืนที่มุซตะลิมะฮ์ ภายหลังเที่ยงคืนของวันที่ 10
4. ขว้างก้อนหิน 7 ก้อน ที่แอ่งของเสาหิน "ยำรอตุลอะกอบะฮ์" ที่มินา ภายหลังเที่ยงคืนของวันที่10 เป็นต้นไป จนถึงตะวันตกของวันที่ 13 (วชิบ)
5. โกงหรือตัดผมที่ศิระะ(รูกุน)

เมื่อได้กระทำมาถึงขั้นตอนนี้ เรียกว่า "ตะฮัลลุลฮาวัล" แปลว่า การเปลื้องเอี๊ยะฮัรอมครั้งที่ 1 ศาสนายอมให้ปฏิบัติข้อห้ามทุกอย่างในขณะที่เอี๊ยะฮัรอม ยกเว้นการร่วมประเวณีอย่างเดียวนั่น
6. ตอวาฟ(รูกุน)
7. สะแอ(รูกุน)เมื่อได้ตอวาฟและสะแอรูกุนเรียบร้อยแล้ว เรียกว่า "ตะฮัลลุลฮานี" แปลว่า การเปลื้องเอี๊ยะฮัรอมครั้งที่ 2 เป็นการยกเลิกข้อห้ามทุกอย่างขณะเอี๊ยะฮัรอม รวมทั้งการร่วมประเวณี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

8. แรมคืนที่มีนา 3 คืน(วายิบ)
9. ขว้างก้อนหินที่แองของเสาหินทั้ง 3 ต้น ในวันที่ 11,12และ13 ต้นละ 7 ก้อน รวม 3 วัน(วายิบ) เริ่มเข้าเวลาของแต่ละวันตั้งแต่ตะวันตกล้อย และหมดเวลาของทุกวันเมื่อตะวันตกใน วันที่ 13
10. ตอวาฟอ่ำลา

เสร็จพิธีฮัจย์

หมายเหตุ ที่จะเรียกว่า ตะฮัลลูลเอาวัล นั้นคือ ได้กระทำ 2 จาก 3 ประการนี้ ได้แก่

1. ขว้างหินที่ ยำรอตุลอะกอบะฮ์
2. โคนหรือตัดผมที่ศีรษะ
3. ตอวาฟและสะแอ(ตอวาฟและสะแอนับเป็นอย่างเดียวกัน)

ถ้าทำครบทั้ง 3 ประการนี้ เรียกว่า ตะฮัลลูลฮานี

เงื่อนไขการตอวาฟ มี 6 ประการ

1. ต้องสะอาดจากสะดัสใหญ่และเล็ก และสะอาดจากสิ่งโสโครก(นะยิส)
2. ต้องปกปิดอวัยวะที่พึงสงวน
3. ต้องตั้งเจตนา(เหนียต) ทำการตอวาฟ ถ้าหากตอวาฟนั้นไม่เกี่ยวกับพิธีฮัจย์และอุมเราะฮ์ ถ้าหากเป็นตอวาฟที่เกี่ยวกับพิธีฮัจย์และอุมเราะฮ์ก็ไม่ต้องตั้งเจตนา(เหนียต) เพราะถือว่าการตั้งเจตนาขณะเอียะฮ์รอมนั้นได้คลุมถึงพิธีการทั้งหมดแล้ว
4. ต้องเริ่มต้นตอวาฟที่มุมหินดำ
5. ต้องให้บัยตุลลอฮ์อยู่ทางด้านซ้ายของผู้ตอวาฟและต้องตอวาฟภายในมัสยิด
6. ต้องตอวาฟครบ 7 รอบ โดยมีน้ำใจ

สิ่งที่ควรปฏิบัติขณะตอวาฟ

- ให้ผู้ตอวาฟเอามือลูบหินดำแล้วเอามารูบด้วยปาก จากนั้นให้เอาน้ำผากแนบกับหินดำ และควรเอามือลูบหินดำแล้วเอามารูบถูรอบ โดยเฉพาะรอบที่เป็นจำนวนคี่นั้นดีที่สุด ถ้าหากไม่สามารถลูบได้ให้ทำทำด้วยมือว่าได้ลูบแล้ว นำมือมารูบที่ปาก
- ให้วิ่งเหยาะๆใน 3 รอบแรกของการตอวาฟที่มีสะแอหลังจากตอวาฟ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ให้เข้าใกล้บัลลังก์ที่สามรถ และต้องระวังไม่ให้ส่วนของร่างกายล้ำเข้าไปในเชิงของบัลลังก์และหินโค้ง เพราะจะทำให้เสียการตอวาฟ
- ให้สะพานเฉียงในการตอวาฟที่มีสุนัต ให้วิ่งเหยาะๆโดยการเอาฝ่าเท้าสัมผัสให้ได้รักริ้วขวาและให้ปลายทั้ง 2 ช้างพาดทับกันอยู่บนไหล่ซ้าย
- ให้ละหมาดสุนัตหลังการตอวาฟ 2 รอกาอัต ในบริเวณข้างหลัง "มะกอมอิบรอฮีม" โดยตั้งเจตนา(เหนียต)ว่า "ข้าพเจ้าละหมาดสุนัตตอวาฟ 2 รอกาอัต เพื่ออัลลอฮ์ตะอาลา

การประกอบพิธีอุมเราะฮ์

- รุกนอุมเราะฮ์ มี 5 ประการ
 1. เอียะฮ์รอม คือ การตั้งเจตนาทำพิธีอุมเราะฮ์ โดยตั้งเจตนา(เหนียต)
 2. ตอวาฟ
 3. สะแอ
 4. ทำลายผมออกจากศีรษะ
 5. เรียบเรียงตามลำดับ
- วายิบอุมเราะฮ์ มีประการเดียว
 1. เอียะฮ์รอมจากสถานที่และเวลาที่กำหนดไว้ คือ นอกเขตแผ่นดินสะรอหม เช่น ที่ "ตันอีม" และ "ญูรอนะฮ์" ส่วนเวลาที่กำหนด คือ นอกจากเวลาที่กำหนดในพิธีฮัจญ์
- ลำดับขั้นตอนของพิธีอุมเราะฮ์เรียงเรียงตามรุกนและวายิบอุมเราะฮ์
 1. เริ่มต้นด้วยการเอียะฮ์รอม คือ ตั้งเจตนาเข้าสู่พิธีอุมเราะฮ์(รุกน) จากสถานที่ที่กำหนด(วายิบ)
 2. ตอวาฟ
 3. สะแอ
 4. เอาเส้นผมออกจากศีรษะ
 5. เสร็จพิธีอุมเราะฮ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หมายเหตุ

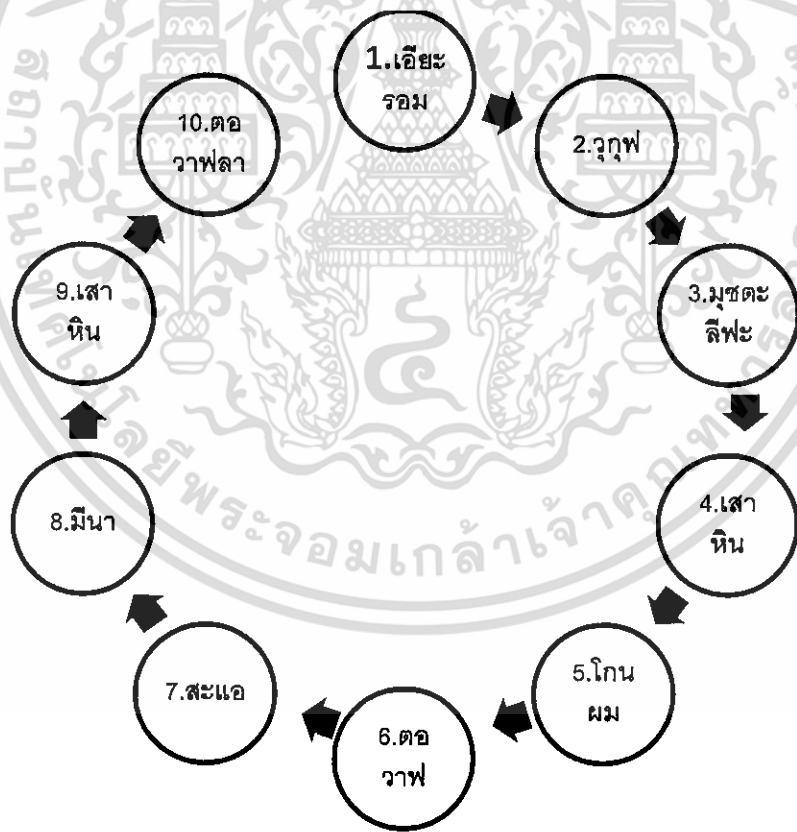
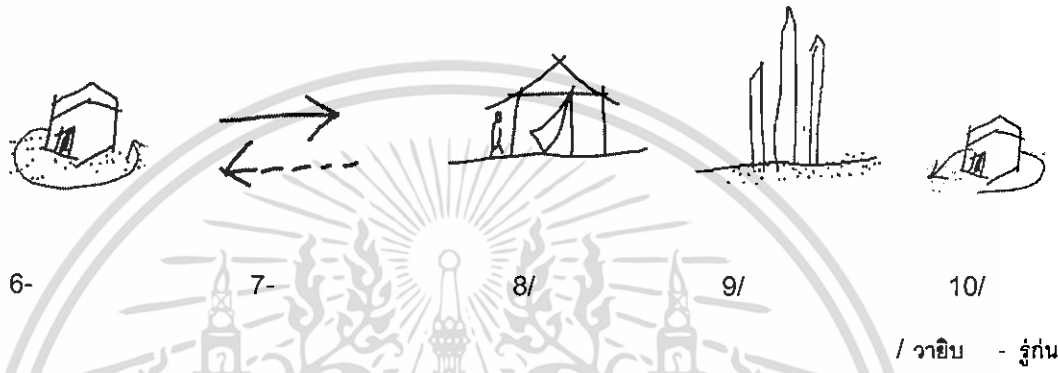
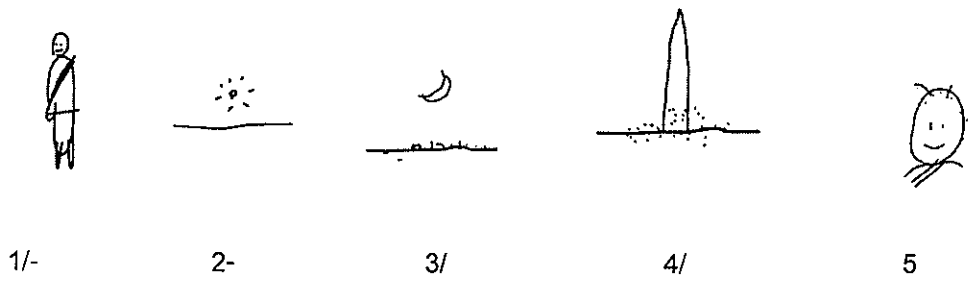
กำหนดเวลาสำหรับอุมาเราะฮ์นั้น คือ ตลอดปี แต่ถ้าทำในช่วงกำหนดเวลาของพิธีฮัจญ์ อาจเสียค่าปรับ(ตัม)(กรมศาสนา.2552)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิริยา ชันธสิทธิ์.2544 ศึกษาหลักคำสอนและหลักการปฏิบัติในเรื่องการประกอบพิธีฮัจญ์ ตามบัญญัติอิสลามและศึกษาเปรียบเทียบทรรศนะเกี่ยวกับการประกอบพิธีฮัจญ์ ของชาวไทยมุสลิมในประเทศไทย เป็นหน้าที่ตามบัญญัติอิสลาม ที่กำหนดแก่ชาวไทยมุสลิม ที่มีความสามารถทางร่างกาย กำลังทรัพย์ ให้ปฏิบัติครั้งหนึ่งในชีวิต

สรุปพิธีฮัจญ์

ความศรัทธาของศาดาคาที่ปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้า เริ่มต้นจากให้ไปอยู่ในดินแดนที่แห้งแล้ง แล้วทิ้งลูกกับภรรยาไว้ ไม่มีอาหาร ไม่มีน้ำ จากนั้นให้น้ำซึมซึม แล้วให้นำลูกชาย(นบีอิสมาอีล) ไปเชือด จนถึงการขบไล่ ขวางปาหินใส่มารร้ายที่มาขัดขวางการเชือดลูก จนเป็นที่มาของขั้นตอนต่างๆของการประกอบพิธีฮัจญ์ ณ ตำแหน่งที่ได้สร้างบ้านหลังแรก บ้านของพระเจ้าเรียกว่า "บัยตุลลอฮ์" นั้น มุสลิมทั่วโลกได้ปฏิบัติตาม เดินทางไปรวมตัวกันจากทั่วโลกปีละ1ครั้ง จำนวนมากถึง 3 ล้านคน (และจะขยายให้รองรับประชาชาติมุสลิมให้ได้ถึง 5-7 ล้านคน/ปี ในอนาคต) เป็นการประชุมประชาชาติมุสลิมในรอบปีที่แสดงถึงความศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างแรงกล้าและบริสุทธิ์ใจ

ภาพที่ 2.27 แสดงขั้นตอนของพิธีอ้อจ้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผลที่ได้รับคือฮัจย์มั้บรูร ที่พระเจ้าทรงตอบแทนให้กับมวลมุสลิมที่ไปแสวงบุญด้วยความบริสุทธิ์ ทุกคนจะประสบกับบททดสอบความศรัทธาที่แตกต่างกันไป สิ่งหนึ่งที่ช่วยเพิ่มให้การแสวงบุญมีความสมบูรณ์ ครบถ้วน คือ สถานที่ที่เป็นหัวใจของการแสวงบุญ ถือเป็นศูนย์กลางของโลก และจักรวาลนั้นคือ บัยตุลลอฮ์ ในมัสยิดฮารอม

มุสลิมในประเทศไทยใช้เวลา 28-75 วันขึ้นอยู่กับผู้ประกอบการกิจการฮัจย์จะจองเที่ยวบินไป-กลับ ได้ในช่วงเวลาใด ทั้งหมด 102 บริษัท จะต้องเดินทางไปถึงก่อนสนามบิน ที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย จะปิด คือวันที่ 2 เดือนซุลฮิจยะฮ์ ตรงกับวันที่ 20 กันยายน 2559 (วัน เดือน จะเปลี่ยนไปตามปฏิทินอาหรับ)

ค่าเฉลี่ยของจำนวนวันที่ฮัจยาดไทยคือ 40-45 วัน ซึ่งมากกว่าชาวต่างชาติ โดยเฉพาะประเทศที่อยู่ใกล้เคียง จะใช้เวลา 20 วัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

จากการศึกษาทฤษฎีต่างๆ สามารถนำมาใช้กำหนด กรอบในการวิเคราะห์ เพื่อต้องการที่จะออกแบบเครื่องมือ ที่สอดคล้องต่อทฤษฎีดังกล่าว ได้ทดสอบเครื่องมือ ด้วยการร่างแบบสอบถามจากวัตถุประสงค์และคำถามในการวิจัย เป็นโครงสร้างหลักของคำถามที่ต้องการหาแยกเป็นข้อๆ เพื่อให้ครอบคลุมตามความต้องการข้างต้นมากที่สุด จากนั้นจึงนำไปทดสอบเครื่องมือเพื่อเป็นการวิจัยนำร่อง (Pilot Study) ก่อน โดยใช้เครื่องมือดังนี้

1. สังเกตการณ์ ณ สถานที่ที่ต้องการทำวิจัย คือ มัสยิดฮารอม เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย
 - การใช้พื้นที่ของการปฏิบัติศาสนกิจ
 - การแบ่งพื้นที่ ชาย-หญิง
 - พฤติกรรมของมุสลิมที่ปฏิบัติศาสนกิจประจำวันกับพฤติกรรมของมุสลิมที่ปฏิบัติพิธีฮัจญ์ ในเวลาที่ถูกกำหนด และมีพื้นที่จำกัดกับจำนวนประชากรมากที่สุด
2. สัมภาษณ์ โดยทดสอบแบบสุ่มตัวอย่างในลักษณะการพูดคุย หาข้อมูลแบบกันเองกับ ผู้ประกอบพิธีฮัจญ์, ผู้ประกอบกิจการฮัจญ์ และเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานภาคสนามกับผู้ทรงคุณวุฒิ
3. แบบสอบถาม ทดสอบกับบุคคลทั่วไปเพื่อปรับ ประโยคที่จะสื่อความหมายกับคนทุกระดับและทุกภูมิภาคของประเทศ

จากนั้นนำเครื่องมือทั้ง 3 อย่าง ไปพัฒนาปรับปรุง แก้ไขให้ได้ตามวัตถุประสงค์งานวิจัยมากที่สุด โดยลำดับขั้นตอนดังนี้

- 3.1 วิจัยนำร่อง (Pilot Study) เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลที่หลากหลายและเพื่อทดสอบเครื่องมือ
- 3.2 การออกแบบการวิจัย (research methodology)
- 3.3 เครื่องมือในการวิจัย
- 3.4 การเลือกประชากร, กลุ่มตัวอย่าง, การรวบรวมข้อมูล
- 3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 วิจัยนำร่อง (Pilot Study)

เพื่อทดสอบเครื่องมือ (กล่าวแล้วข้างต้น)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.2 การออกแบบการวิจัย

- สังเกตการณ์ ในมัสยิดฮารอม แต่ละคนมีพฤติกรรมแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับบุคคล กลุ่ม อายุ เชื้อชาติ ความศรัทธา
- สัมภาษณ์ ใช้กลุ่มตัวอย่างของผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีฮัจญ์คือ
 - ผู้ประกอบพิธีฮัจญ์
 - ผู้ประกอบการกิจการฮัจญ์
 - เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้ทรงคุณวุฒิ
- แบบสอบถาม ใช้กลุ่มตัวอย่างของผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีฮัจญ์คือ
 - ผู้ประกอบพิธีฮัจญ์
 - ผู้ประกอบการกิจการฮัจญ์
 - เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้ทรงคุณวุฒิ

1.) การสำรวจและสังเกตการณ์ภายในมัสยิดฮารอม

ผู้ทำวิจัยได้ไปประกอบพิธีฮัจญ์ในปี พ.ศ. 2554 (ฮศ. 1432) เห็นสภาพภายในมัสยิดมีขนาดใหญ่มาก รูปแบบการออกแบบเป็นแบบอดีตมาตาม ลักษณะเดียวกับสถาปัตยกรรมโรมันยุครุ่งเรือง ผู้ที่ได้ออกแบบและปรับปรุงเป็นสถาปนิกสัญชาติโรมัน แล้วเปลี่ยนมารับนับถืออิสลามและถวายตัวรับใช้สุลต่าน ซาเล็มที่ 2 ฉะนั้นเราจะเห็นลักษณะโครงสร้างเป็นโค้งอาร์ค รับน้ำหนักทั้งหมดจากที่เคยผู้ประกอบพิธีฮัจญ์ได้เพิ่มเป็นพื้น หมีน แสนและหลักล้าน ในปัจจุบัน ทุกคนที่เข้ามาปฏิบัติศาสนกิจ ภายในมัสยิดฮารอม จะรู้สึกเหมือนกันว่าใหญ่โต กว้างขวางมากๆ และมีสภาพแวดล้อมที่เหมือนๆ กันหมด ตั้งแต่ทางเข้าพื้นที่ภายในมีเฉพาะวิหารกะหิบะฮ์หรือบัยตุลลอฮ์เท่านั้นที่แตกต่าง ด้วยรูปทรงคือเป็นทรงลูกบาศก์ซึ่งมีมุมและด้านที่แตกต่างทำให้สังเกตได้

ทางสัญจรที่ใช้ภายในอาคารมีทั้งบันไดธรรมดา (มีน้อย) บันไดเลื่อนและลิฟท์ เมื่อใช้อุปกรณ์อาคารดังกล่าวจากชั้นหนึ่งไปอีกชั้นหนึ่งจะไม่แตกต่าง แต่จะทำให้รู้สึกว้าวไรทิศทางแล้วก็จะค้นหาทิศทางเอง ซึ่งจะเริ่มรู้สึกว่าเหมือนๆ กัน นั้น เริ่มเหมือนกันไปเรื่อยๆ ถ้าไม่มีหลักในการจำและเดินแล้วก็จะทำให้หลงจริงๆ และเมื่อต้องการเข้าห้องน้ำต้องออกจากอาคารมัสยิดไปเลยเพื่อเข้าห้องน้ำ และอาบน้ำละหมาดใหม่ สถานการณ์เช่นนี้เป็นตัวชี้วัดระดับการหลงทางได้เป็นอย่างดี

ในปีพ.ศ. 2559 (ฮศ. 1438) ผู้วิจัยมีโอกาสไปประกอบพิธีฮัจญ์อีกครั้ง นับจากทำพิธีฮัจญ์ห่างกันประมาณ 5 ปี มัสยิดฮารอมได้เปลี่ยนแปลงปรับปรุงและขยายพื้นที่เพิ่มเติมอีกมาก ยิ่งทำ

ให้ผู้ประกอบพิธีฮัจย์เสี่ยงต่อการหลงทางมากขึ้นด้วย ด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะการก่อสร้างที่ปรับทิศทางเดินตลอดเวลา เขาไปเดินเส้นทางหนึ่งแต่พอขากลับทิศทางเดินถูกปรับต้องเดินอีกทิศทาง เป็นเรื่องที่ทำหายและเป็นบททดสอบของผู้ศรัทธาอย่างมาก

2.) การสัมภาษณ์ ใช้กลุ่มตัวอย่างที่แบ่งไว้ 3 กลุ่ม

1. ผู้ประกอบพิธีฮัจย์
2. ผู้ประกอบการกิจการฮัจย์
3. เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้ทรงคุณวุฒิ

การสัมภาษณ์จะใช้แบบมีโครงสร้างโดยเตรียมคำถามเป็นหัวข้อต่างๆ ที่จะใช้กำหนดแบบและลักษณะการสัมภาษณ์ ตามกลุ่มที่กำหนดจำนวนคน ถ้ามีหลายคนก็จะสัมภาษณ์รวมเป็นกลุ่มแบ่งเป็น

- เพศ (ชาย หญิง)
- อายุ (ต่ำกว่า 20, 21-60 ปี และ 61 ปีขึ้นไป)
- ระดับการศึกษา (ต่ำกว่า มัธยมศึกษา ปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี)
- รายได้ (ต่ำกว่า 10,000, 10,001-30,000, 30,001-60,000 , 60,000 ขึ้นไป)

มีโครงสร้างคำถามว่า

- การเดินทางไป – กลับ มัสยิดฮารอม (เดินทางด้วยเท้า-รถ.../กี่คน / ใช้เวลาเดินทางกี่นาที/ใช้เวลาอยู่ในมัสยิดฮารอมกี่นาที)
- การแก้ปัญหาเมื่อหลงทางในมัสยิดฮารอม (เริ่มรู้ว่าจะหลงจากเหตุใด / จำอะไรได้ขณะนั้น / วิธีการแก้ปัญหา)
- กิจกรรมต่างๆ ในมัสยิดฮารอม (ที่ไม่เกี่ยวกับอะมัล-อิบาดะฮ์ ท่านทำอะไรบ้าง เช่น นอน...)
- การใช้อุปกรณ์ประกอบอาคารในมัสยิดฮารอม (ลิฟท์ / บันไดเลื่อน)
- บ้าย/ สัญลักษณ์ / ที่สังเกตเห็นในมัสยิดฮารอม (ชื่อประตูทางเข้า / จุดเริ่มสะเอ / ช่องทางคนพิการ.....)

3.) แบบสอบถาม

แบบสอบถาม ใช้กลุ่มตัวอย่างของผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีฮัจย์ โดยแยกเป็น 3 กลุ่ม กำหนดโครงสร้างคำถามคล้ายกัน ดังที่กล่าวข้างต้น

- ผู้ประกอบพิธีฮัจย์ ใช้โครงสร้างคำถามครบถ้วน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยคำถามสุดท้าย จะถามเรื่องที่ได้รับการอบรมเกี่ยวข้องกับมัสยิดฮารอม รวม 33 ข้อ

- ผู้ประกอบการกิจการวิจัย ใช้โครงสร้างคำถามครบถ้วน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยคำถามสุดท้าย จะถามเรื่องที่ได้จัดการอบรมเกี่ยวข้องกับมัธยมศึกษา รวม 33 ข้อ
- เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้ทรงคุณวุฒิ ใช้โครงสร้างคำถามครบถ้วน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีคำถามปลายเปิดเพื่อเป็นการประมวลประสบการณ์ และมองปัญหาจากมุมมอง ได้อย่างครอบคลุม รวม 33 ข้อ

3.3 เครื่องมือวิจัย

กล่าวถึง ขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือแต่ละอัน มีกี่ข้อ โครงสร้างอย่างไร

- สังเกตการณ์
 - ผู้วิจัย ได้ทำการสังเกตการณ์ ภายในมัธยมศึกษา
- สัมภาษณ์
 - กำหนดแบบ
 - เพศ
 - ชาย
 - หญิง
 - อายุ
 - ต่ำกว่า 20 ปี
 - 21-60 ปี
 - 61 ปีขึ้นไป
 - ระดับการศึกษา
 - ต่ำกว่ามัธยมศึกษา
 - ปริญญาตรี ปวศ. อนุปริญญา
 - สูงกว่าปริญญาตรี
 - รายได้ต่อเดือน
 - ต่ำกว่า 10,000 บาท
 - 10,001 บาท -30,000 บาท
 - 30,001 บาท-60,000 บาท
 - 60,001 บาท ขึ้นไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากแบบดังกล่าวทำให้ได้จำนวนตัวอย่างที่ไปสัมภาษณ์ โครงสร้างคำถามในแบบสัมภาษณ์

1. การเดินทางไป – กลับ มัสยิดฮารอม (เดินทางด้วยเท้า-รถ.../กี่คน / ใช้เวลาเดินทาง.. นาที้/ใช้เวลาอยู่ในมัสยิดฮารอม.....นาที้)
2. การแก้ปัญหาเมื่อหลงทางในมัสยิดฮารอม (เริ่มรู้ว่หลงจากเหตุใด / จำอะไรได้ ขณะนั้น / วิธีการแก้ปัญหา)
3. กิจกรรมต่างๆ ในมัสยิดฮารอม (ที่ไม่เกี่ยวกับอะมัล-อิบาดะฮ์ ท่านทำอะไรบ้าง เช่น นอน...)
4. การใช้อุปกรณ์ประกอบอาคารในมัสยิดฮารอม (ลิฟท์ / บันไดเลื่อน)
5. ป้าย/ สัญลักษณ์ / ที่สังเกตเห็นในมัสยิดฮารอม (ชื่อประตูทางเข้า / จุดเริ่มสะเอ / ช่องทางคนพิการ.....)

แบบสอบถาม ใช้กลุ่มตัวอย่างของผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีฮัจย์ โดยแยกเป็น 3 กลุ่ม กำหนดโครงสร้างคำถามคล้ายกัน ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น

3.4 การเลือกประชากร, กลุ่มตัวอย่าง, การรวบรวมข้อมูล

ประชากร เนื่องจากจำนวนผู้เดินทาง ไปประกอบพิธีฮัจย์ที่ประเทศไทยได้รับโควต้า จำนวน 13,000 คน (ตามข้อตกลงของ OIC.) ต่อปี ทำให้จำนวนประชากร เป็นกลุ่มที่เคยไปประกอบพิธีฮัจย์มาแล้วทั่วประเทศ แยกตามภูมิภาคต่างๆ มีจำนวนมาก กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ฮัจยีและฮัจยะห์ (ผู้ที่ประกอบพิธีฮัจย์แล้วแบ่งสัดส่วนทั่วประเทศ)

ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้สูตรสำเร็จรูปของ ทาโร ยามาเน (Taro Yamane) เป็นตารางที่ใช้หาขนาดของกลุ่มตัวอย่างเพื่อประมาณค่าสัดส่วนของประชากร โดยคาดว่าสัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากรเท่ากับ 0.5 และระดับความเชื่อมั่น 95 % แล้วเลือกบรรทัดสุดท้ายที่ค่า ∞ ได้เท่ากับ 400 ชุด จึงใช้แบบสอบถาม 500 ชุด เมื่อความคาดเคลื่อนที่อาจเสียหายและแบบสอบถาม ได้คืนมาไม่ครบ แล้วจึงแบ่งสัดส่วนของผู้ประกอบพิธีฮัจย์ตามภูมิกาดังตารางที่

3.1

ตารางที่ 3.1 แสดงการแบ่งสัดส่วนของผู้ประกอบพิธีฮัจย์ตามภูมิภาค

พื้นที่ส่วนต่างๆ	กลุ่มตัวอย่าง100%	แบบสอบถามแจกไป	แบบสอบถามคืนกลับมา
ภาคเหนือ	14	70	60
ภาคอีสาน	4	20	18
ภาคตะวันออก	6	30	24
ภาคกลาง/ปริมณฑล	16	80	61
กรุงเทพมหานคร	30	150	135
ภาคใต้	30	150	135
รวม	100	500	433

เมื่อได้จำนวนชุดของแบบสอบถามที่จะเก็บข้อมูลแล้วกำหนดกลุ่มที่จะแบ่งให้ครอบคลุมโดยจัดทำตารางดังนี้

ตารางที่ 3.2 แสดงการกำหนดกลุ่มที่จะเก็บข้อมูล

พื้นที่ส่วนต่างๆ	จำนวน แบบสอบถาม	ผู้ประกอบ พิธีฮัจย์	ผู้ประกอบ กิจการฮัจย์	จนท./ ผู้ทรงคุณวุฒิ
ภาคเหนือ	70	60	5	5
ภาคอีสาน	20	18	1	1
ภาคตะวันออก	30	25	2	3
ภาคกลาง/ ปริมณฑล	80	70	5	6
กรุงเทพมหานคร	150	130	10	10
ภาคใต้	150	130	10	10
รวม	500	433	33	35

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การรวบรวมข้อมูล

การจัดการให้ได้รับข้อมูลจากทั่วประเทศตามภูมิภาคต่างๆใช้หลายวิธี เพื่อลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้ จากการกรอกแบบสอบถาม แบบทำเองโดยไม่ถึงมือกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการจริง เลือกใช้หลายวิธี ดังนี้

1. เก็บข้อมูลตัวอย่างที่สนามบินสุวรรณภูมิ ด้วยตัวผู้วิจัยเอง ทำให้ได้หลายภูมิภาคตามตารางบิน เช่น ผู้ประกอบการกิจการฮัจย์บริษัทตาน่ากรุ๊ป เดินทาง3เที่ยว เที่ยวที่1-2เป็นสุญญาตในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล และเที่ยวที่3จะเป็นสุญญาตเฉพาะภาคใต้ จะมีญาติพี่น้องที่ตามไปส่ง จะเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูล
2. เก็บข้อมูลตัวอย่างตามภูมิภาคและจังหวัดต่างๆของนักศึกษาในชมรมมุสลิม ที่ผู้วิจัยเป็นที่ปรึกษาและได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีเพราะนักศึกษามีความเข้าใจที่จะให้ได้ข้อมูล มีการเตรียมและฝึกให้เป็นผู้ช่วยเก็บข้อมูล ถึงแม้ยังไม่ได้ไปประกอบพิธีฮัจย์ก็ตาม
3. เก็บข้อมูลตัวอย่างโดยทางไปรษณีย์ได้รับความร่วมมือจากผู้ประกอบการกิจการฮัจย์จากบริษัทตาน่ากรุ๊ป รุสลันเซ็นเตอร์ เอสทีอาระเบีย นบางกอกฮัจย์ ซึ่งทำทำเนียบรุ่นที่มีที่อยู่ติดต่อได้โดยตรง เมื่อจัดส่งแล้วก็ใช้ข้อมูลที่มีหมายเลขโทรศัพท์เพื่อตามเก็บข้อมูลและให้สอบถามเพิ่มเติมอีก
4. บางรายที่มีอีเมลล์ก็ส่งให้ทางนี้เลยได้อีกหลายท่าน
5. เก็บข้อมูลตัวอย่างโดยลงพื้นที่ภาคสนามด้วยตัวผู้วิจัยเอง ดังนี้
 - ภาคใต้ลงพื้นที่ที่จังหวัดยะลา (อำเภอเมือง อำเภอกรงปินัง อำเภอรามัน)จังหวัดปัตตานี (อำเภอเมืองปัตตานี)
 - ภาคเหนือลงพื้นที่ที่จังหวัดเชียงใหม่ (อำเภอเมือง) จังหวัดเชียงราย (อำเภอแม่สาย)
 - ภาคอีสานลงพื้นที่ที่จังหวัดขอนแก่น (ตำบลพระลับ อำเภอเมือง)
 - กรุงเทพมหานครลงพื้นที่เขตต่างๆ

ทั้ง4พื้นที่ดังกล่าวข้างต้น จะมีผู้ช่วยวิจัยติดตามไปด้วยซึ่งเป็นคนในพื้นที่ อาจเป็นญาติ เป็นเพื่อนและลูกศิษย์ เมื่อติดตามไปทุกครั้งจะรู้วิธีเก็บข้อมูลจนเข้าใจบริบทที่ต้องการ ถ้ามีจำนวนที่ยังไม่ครบในพื้นที่ใดๆ ก็จะมีผู้ช่วยวิจัยรับไปดำเนินการต่อจนครบตามที่กำหนด อีก2พื้นที่ที่ไม่ได้กล่าวคือพื้นที่ ภาคกลาง-ปริมณฑล และภาคตะวันออก ใช้วิธีเก็บข้อมูลโดยส่งทางไปรษณีย์ ให้ญาติพี่น้องที่เคยไปประกอบพิธีฮัจย์แล้วเก็บข้อมูล และให้นักศึกษาชมรมมุสลิมช่วยเก็บ

การจัดการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้จึงมั่นใจว่าจะช่วยลดความเสี่ยงของข้อมูลเป็นอย่างมาก จนครบตามที่กำหนดนับรวมแล้วได้คืนมา 433 ชุด

รายชื่อผู้ประกอบการกิจการฮัจย์ที่ให้ความร่วมมือ

1. บริษัทตาน่า กรุ๊ป (อาจารย์ภักดี มะแอ)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. บริษัททรูสตัน เซ็นเตอร์ จำกัด (แซะฮ์อัับดุลลาเตป สุฆาวร)
 3. หจก.อิมบิว์ฟฟาน (นายอิสมาแอล สามะ)
 4. หจก.เอส.ที.อาร์เมียน กรุป(ผู้ช่วยแซะฮ์สมาน)
 5. หจก.ซารีฟ ๑๔๐๐(ไทยแลนด์)จำกัด
 6. หจก.เอช.เอ็ม.แอนด์ซัน (นายสมมิตร ฮะยีบู)
 7. หจก.ดีเจริญ ฮัจยี (นายสมชาย ดีเจริญ)
 8. หจก.บางกอก ฮัจยีแอนด์ทราเวล (นายเศรษฐา สกุดดี).
 9. หจก.ฮีดายะห์ทัวร์ (นายรอยาลี โละ)
 10. ผู้ช่วยแซะฮ์ ในบริษัทต่างๆ อีกหลายท่าน
- เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้ทรงคุณวุฒิ
1. ดร.นิรันดร์ พันทรกิจ อาจารย์ (ราชการ)
 2. ดร.วิศรุต เลาะวิถี กรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร ฝ่ายพัฒนา
บุคคลากร (ราชการ)
 3. คุณไพโรจน์ บริสุทธิ นายช่างโยธา (นอกราชการ)
 4. คุณอนุชา หะวะหนี่ ผู้อำนวยการกองส่งเสริมกิจการฮัจยี (กรมศาสนา)
 5. คุณวาสนา เพ็งสะและ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ (กรมศาสนา)
 6. คุณพีรพล อาแว นักวิชาการศาสนาชำนาญการ (กรมศาสนา)
 7. อ.อรุณ บุญชม ประธานกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร (ศาสนา)
 8. อ. การุณ บุญมั่น ผู้เชี่ยวชาญภาษาอาหรับ (ศาสนา)
 9. ดร.สุชาติ เศรษฐมาลินี ผู้ทรงคุณวุฒิภาคเหนือ
 10. นายมานิต ทองแสง กรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร ฝ่ายกิจกรรมสังคม
(ศาสนา)
 11. นายบัญญัติ เงินยวง กงศุลฮัจยี (ศาสนา)
 12. อ.มานัตร บ็อมขุนพรม กรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร ฝ่าย
ประชาสัมพันธ์ (ศาสนา)
 13. นายอวี วังศัญญเกิด รองประธานกรรมการอิสลามประจำ กรุงเทพมหานคร ฝ่ายนิติ
กรรม(ศาสนา)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

14. นายอรุณ บุญมาเลิศ รองประธานกรรมการอิสลามประจำ กรุงเทพมหานคร
(ศาสนา)

15. นายเวทย์ทะ สามะอาลี ประธานสภาวัฒนธรรม จังหวัดปัตตานี (ศาสนา)

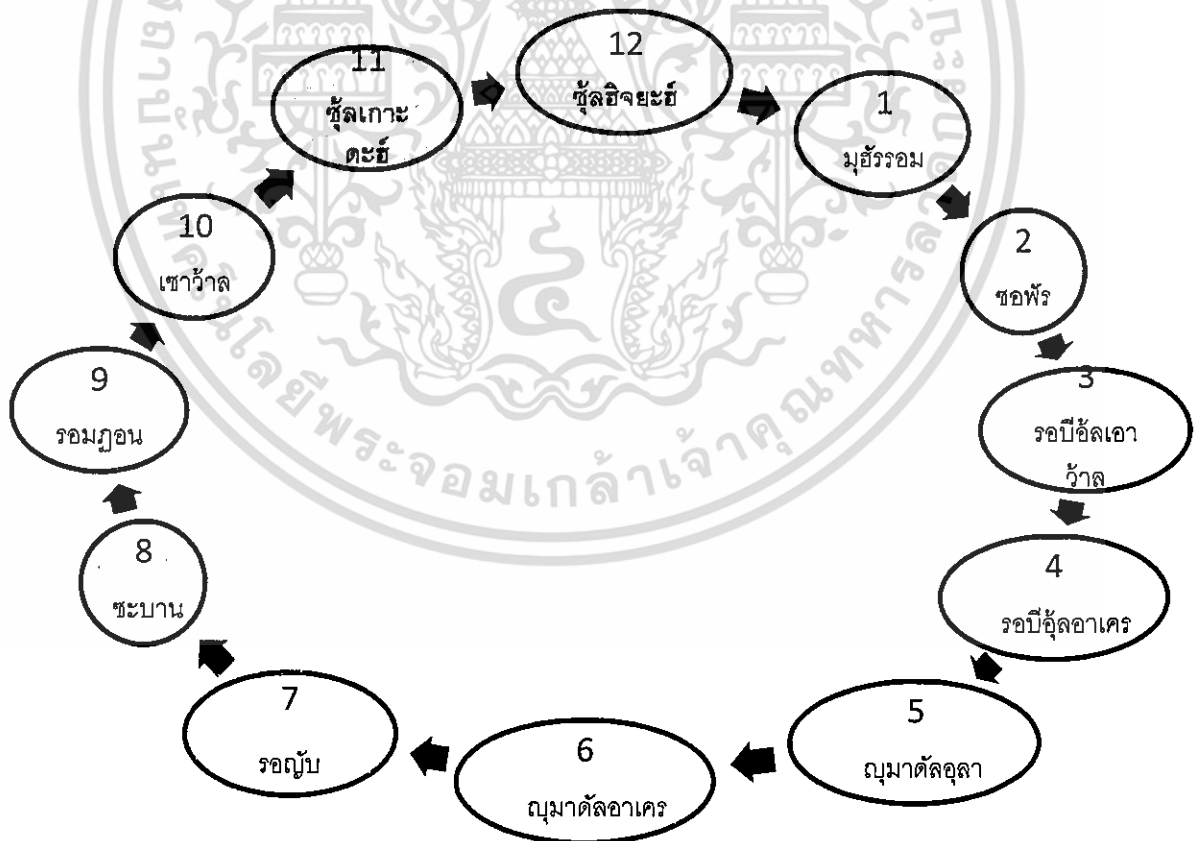
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ(Quantitative Methodology) ข้อมูลจากแบบสอบถามที่รวบรวมได้จะนำมาวิเคราะห์ทางสถิติด้วยวิธีการเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน โดยสถิติเชิงพรรณนาจะบรรยาย ลักษณะโดยรวมของข้อมูลเป็นค่าร้อยละ(%) ค่าเฉลี่ย ส่วนสถิติเชิงอนุมานนั้นจะเป็นการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร คุณภาพ ในลักษณะเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ปีที่ไปประกอบพิธีฮัจย์กับตัวแปรตามคือ ระดับของการหลงทาง โดยใช้สถิติวิเคราะห์แบบไค-สแควร์(Chi-Square)

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูลและการอภิปรายผล

ชาวไทยมุสลิมที่ไปแสวงบุญ แต่ละกลุ่มหรือแต่ละบริษัทจะใช้ช่วงเวลาแตกต่างกันไป สำหรับปีพ.ศ.2559 (ฮศ.1437)จะเปิดให้ผู้แสวงบุญชาวไทย เทียวที่ 1 ในวันที่ 4 สิงหาคม 2559 (อนุชา หาระหนี่.2559)ซึ่งตรงกับวันที่ 1 เดือนซุลเกาะดะฮ์ เป็นเดือนที่ 11 เริ่มเดินทาง จนถึงเดือนที่ 12 คือเดือนซุลฮิจยะฮ์ จึงเดินทางกลับ. การนับเดือนทางจันทรคติ มี 29-30 วัน มีชื่อเป็นภาษาอาหรับ)(รัชนี ไม้แก้ว.2545) โดยจะต้องเดินทางออกจากประเทศไทย ไปถึงปลายทางก่อน สนามบินของประเทศซาอุดีอาระเบีย จะปิดในเที่ยวสุดท้าย ซึ่งจะเป็นช่วงกำหนดของการทำพิธี คือวันที่ 9-13 เดือนซุลฮิจยะฮ์.เมื่อพิธีเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงกลับภูมิลำเนาได้ และจะต้องกลับประเทศไทย เทียวบินสุดท้ายภายในวันที่ 15มุฮัรรอหม ซึ่งเป็นเดือนที่ 1 ของศักราชใหม่(กอง ศาสนูปถัมภ์. 2557)

ภาพที่ 4.1 แสดงเดือนที่ 11 เริ่มเดินทางไปจนถึงเดือนที่ 12ทำพิธีฮัจญ์ และเดินทางกลับประเทศไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.1 แสดงระยะเวลาเป็นสัปดาห์ที่เริ่มเดินทางจนถึงท่าพิธีฮัจย์ และเดินทางกลับ

วัน	สพ.1	สพ.2	สพ.3	สพ.4	สพ.5	สพ.6	สพ.7	สพ.8
เดือน	ฮุ้ลเกาะดะฮ์	ฮุ้ลเกาะดะฮ์	ฮุ้ลเกาะดะฮ์	ฮุ้ลเกาะดะฮ์	ฮุ้ลฮัจยะฮ์	ฮุ้ลฮัจยะฮ์	ฮุ้ลฮัจยะฮ์	ฮุ้ลฮัจยะฮ์
กิจกรรม	เดินทาง	เดินทาง	เดินทาง	เดินทาง	พิธีฮัจย์	พิธีฮัจย์	กลับ	กลับ

หมายเหตุ มีระยะเวลาให้อีกประมาณ 15 วัน ของเดือนมูฮัรรม

ตารางที่ 4.2 กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถาม

กลุ่ม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ผู้ทรงคุณวุฒิ	15	3.5
ผู้ประกอบการ	21	4.8
บุคคลทั่วไป	397	91.7
รวม	433	100

จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดมีจำนวน 433 คน โดยแบ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 15 คน คิดเป็น ร้อยละ 3.5 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ผู้ประกอบการฮัจย์ จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 21 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด และ บุคคลทั่วไปที่เดินทางไปฮัจย์ จำนวน 397 คน คิดเป็นร้อยละ 91.7 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตารางที่ 4.3 ลักษณะการตอบแบบสอบถาม

ลักษณะการตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ทางจดหมาย	36	8.3
ให้นักศึกษาเป็นผู้ดำเนินการ	91	21
ผู้วิจัยเก็บภาคสนามด้วยตนเอง	253	58.4
ผู้วิจัยเก็บที่สนามบิน	53	12.2
รวม	433	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ลักษณะการตอบแบบสอบถาม จำนวนที่มากที่สุดคือ ได้จากการที่ผู้วิจัยเก็บภาคสนามด้วยตนเอง เป็นจำนวน 253 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 58.4 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด รองลงมาคือ ฝากให้นักศึกษาในชมรมมุสลิม สจล. เป็นผู้ไปดำเนินการ เป็นจำนวน 91 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 21 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตารางที่ 4.4 เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	240	55.4
หญิง	193	44.6
รวม	433	100

เพศของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนที่มากที่สุดคือ เพศชาย เป็นจำนวน 240 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 55.4 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด รองลงมาคือ เพศหญิง เป็นจำนวน 193 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 44.6 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตารางที่ 4.5 อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม

อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่าอายุ 20 ปี	3	0.7
ระหว่างอายุ 21-60 ปี	303	70
อายุ 60 ปีขึ้นไป	127	29.3
รวม	433	100

อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนที่มากที่สุดคือ ช่วงอายุระหว่าง 21 – 60 ปี เป็นจำนวน 303 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 70 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด รองลงมาคือ อายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นจำนวน 127 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 29.3 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดและอายุต่ำกว่า 20 ปีเป็นจำนวน 3 ตัวอย่างคิดเป็นร้อยละ 0.7 กลุ่มสุดท้ายนี้เป็นสัดส่วนที่น้อยเกินไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อาจเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น เป็นวัยเรียน – วัยทำงาน ค่าใช้จ่ายของการไปทำพิธีฮัจย์เป็นเรื่องที่ต้องคิดมาก และคิดว่าเรื่อง ฮัจย์ เป็นเรื่องของคนสูงอายุ

ตารางที่ 4.6 ภูมิลำเนาของผู้ตอบแบบสอบถาม

ภูมิลำเนาของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ภาคกลาง	61	14.1
ภาคเหนือ	60	13.9
ภาคอีสาน	18	4.2
ภาคตะวันออก	24	5.5
ภาคใต้	135	31.2
กรุงเทพ	135	31.2
รวม	433	100

ภูมิลำเนาของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนที่มากที่สุดคือ ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่ภาคใต้ และกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมากที่สุด คือจำนวน 135 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 31.2 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด รองลงมาคือผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่ภาคกลาง เป็นจำนวน 61 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 14.1 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตารางที่ 4.7 ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม

ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	163	37.6
ปริญญาตรี	208	48
สูงกว่าปริญญาตรี	62	14.3
รวม	433	100

ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนที่มากที่สุดคือ ผู้ที่มีระดับการศึกษาในระดับปริญญาตรี คือมีจำนวน 208 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 48 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รองลงมาคือผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษา เป็นจำนวน 163 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 37.6 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตารางที่ 4.8 ปีที่ทำฮัจย์ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปีที่ทำฮัจย์ของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
พ.ศ.2550	53	12.2
พ.ศ.2551	20	4.6
พ.ศ.2552	23	5.3
พ.ศ.2553	30	6.9
พ.ศ.2554	61	14.1
พ.ศ.2555	33	7.6
พ.ศ.2556	115	26.6
อื่นๆ	98	22.6
รวม	433	100

ปีที่ทำฮัจย์ของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนที่มากที่สุดคือ ปี พ.ศ.2556 คือมีจำนวน 115 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 26.6 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด รองลงมาคือ อยู่ในช่วงปี พ.ศ.อื่นๆ เป็นจำนวน 98 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 22.6 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด สอดคล้องกับตารางที่ 1 แสดงการเปลี่ยนแปลงของราคาขาย ต้นทุนการผลิตและตอบแทนที่เกษตรกรได้รับปี 2549-2555 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.2556)เมื่อขายผลผลิตการเกษตร โดยเฉพาะยางพาราจากภาคใต้ ได้ราคาสูง จำนวนผู้ประสงค์จะไปประกอบพิธีฮัจย์ ก็สูงตามไปด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.9 ระดับรายได้ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ระดับรายได้ของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 10,000 บาท / เดือน	102	23.6
10,001 – 30,000 บาท / เดือน	215	49.7
30,001 – 60,000 บาท / เดือน	88	20.3
มากกว่า 60,001 บาท / เดือน	28	6.5
รวม	433	100

ระดับรายได้ของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนที่มากที่สุดคือ ผู้ที่มีระดับรายได้ 10,001 – 30,000 บาท/เดือน คือมีจำนวน 215 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 49.7 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด รองลงมาคือ ผู้ที่มีระดับรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท/เดือน มีเป็นจำนวน 102 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 23.6 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตารางที่ 4.10 จำนวนของผู้ที่ร่วมเดินทางไปทำหัจญ์กับผู้ตอบแบบสอบถาม

จำนวนของผู้ที่ร่วมเดินทางไปทำหัจญ์กับผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
จำนวน 1 คน	86	19.9
จำนวน 2 คน	146	33.7
จำนวน 4 คน	76	17.6
จำนวนมากกว่า 4 คน	125	28.9
รวม	433	100

จำนวนของผู้ที่ร่วมเดินทางไปทำหัจญ์กับผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนที่มากที่สุดคือ มีผู้ร่วมเดินทางไปจำนวน 2 คน คือมีจำนวน 146 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 33.7 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด รองลงมาคือมีผู้ร่วมเดินทางไปจำนวนมากกว่า 4 คน มีเป็นจำนวน 125 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 28.9 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.11 จากที่พักในเมืองมัทกะฮ์ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเดินทางไปยังมัสยิดฮารอม
อย่างไร

ลักษณะการเดินทางของผู้แสวงบุญ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
การเดินทางเท้า	413	95.4
ด้วยรถรับจ้าง	20	4.6
รวม	433	100

จากที่พักในเมืองมัทกะฮ์ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเดินทางไปยังมัสยิดฮารอม ด้วย
วิธีการเดินเท้า เป็นจำนวนที่มากที่สุดคือ จำนวน 413 คน คิดเป็นร้อยละ 95.4 ของจำนวนผู้ตอบ
แบบสอบถามทั้งหมด

ตารางที่ 4.12 ผู้แสวงบุญเดินทางไปยังมัสยิดฮารอมเพื่อปฏิบัติศาสนกิจลักษณะใดบ้าง

ลักษณะของศาสนกิจ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ละหมาดฟิรดู	429	99.1
ตอวาฟ	390	90.1
สะแอ	355	82
ละหมาดสุนัต	348	80.4
ดุอา-ซิกเร-กูรอาน	343	79.2
;วัดอุประสงคอื่น	37	8.5

ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเดินทางไปยังมัสยิดฮารอมเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ ในหลาย
ลักษณะ โดยส่วนมากจะไปไปละหมาดฟิรดู รองลงมาคือ ตอวาฟ และ สะแอตามลำดับ

ตารางที่ 4.13 ผู้แสวงบุญเดินทางไปยังมัสยิดฮารอมกี่ครั้งต่อวัน

เพศ	จำนวนครั้งที่เดินทางไปมัสยิดฮารอมในหนึ่งวัน						รวม
	1 ครั้ง	2 ครั้ง	3 ครั้ง	4 ครั้ง	5 ครั้ง	อื่นๆ	
ชาย	8 (3.33%)	20 (8.33%)	71 (29.58%)	40 (16.67%)	81 (33.75%)	20 (8.33%)	240 (100%)
หญิง	8 (4.15%)	24 (12.44%)	54 (27.98%)	25 (12.95%)	76 (39.38%)	6 (3.11%)	193 (100%)
รวม	16 (3.7%)	44 (10.2%)	125 (28.9%)	65 (15%)	157 (36.3%)	26 (6%)	433 (100%)

ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเดินทางไปมัสยิดฮารอมในหนึ่งวันเป็นจำนวน 5 ครั้งต่อวัน เป็นจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.3 ของผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือ 3 ครั้งต่อวัน คิดเป็นร้อยละ 28.9 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.14 การเดินทางไปมัสยิดฮารอมมีผู้เดินทางร่วมด้วยกี่คน

จำนวนคนที่ ร่วมเดินทางไป มัสยิด	ลักษณะความถี่				รวม
	ไม่ใช่แบบที่ ปฏิบัติ	ทุกครั้ง	บ่อยครั้ง	2-3 ครั้ง	
1 คน	400	7	14	12	433
2 คน	323	43	43	24	433
3 คน	351	29	36	17	433
มากกว่า 3 คน	223	103	70	37	433

ลักษณะการเดินทางไปมัสยิดฮารอมของผู้ที่แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จะมีผู้ร่วมเดินทางไปมากกว่า 3 คน ในลักษณะ ทุกครั้ง และ บ่อยครั้ง ส่วนลักษณะการเดินทางไปมัสยิดฮารอม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รวมของผู้ที่แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ที่มีผู้ร่วมเดินทางเพียง 1 คน ในทุกครั้งจะมีลักษณะน้อยที่สุด

ตารางที่ 4.15 การเดินทางเข้ามัสยิดฮารอมครั้งแรก ผู้แสวงบุญเดินทางเข้าประตูใด

ประตูที่ผู้แสวงบุญเดินทางเข้ามัสยิดฮารอมครั้งแรก	จำนวน (คน)	ร้อยละ
บานุสลาม	194	44.8
บานุส อัล-ฟัต	13	3
บานุส อับดุล-อาซีด	11	2.5
บานุส ฟายัด	12	2.8
เดินตามแชนส์ / ผู้นำทาง	202	46.7
รวม	433	100

ลักษณะการเดินทางเข้ามัสยิดฮารอมของผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จะเดินตามแชนส์หรือผู้นำทาง จำนวนมากที่สุดคือ 202 คน คิดเป็นร้อยละ 46.7 ของผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือประตูบานุสลาม จำนวน 194 คน คิดเป็นร้อยละ 44.8 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.16 การเดินทางครั้งต่อๆ มา ผู้แสวงบุญเดินทางเข้ามัสยิดฮารอม ประตูใดบ่อยที่สุด

ประตูที่ผู้แสวงบุญเดินทางเข้ามัสยิดฮารอมบ่อยที่สุด	จำนวน (คน)	ร้อยละ
บานุสลาม	157	36.3
บานุส มะลา	12	2.8
บานุสอาบู-ฮาซิม	3	0.7
บานุส อัล-ฟัต	31	7.2
บานุส ฮายูน	1	0.2
บานุสอารอฟะฮ์	38	8.8
บานุส ซอฟาร์	20	4.6
บานุส อาลี	1	0.2

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.16 (ต่อ)

ประตูที่ผู้แสวงบุญเดินทางเข้ามัสยิดฮารอมบ่อยที่สุด	จำนวน (คน)	ร้อยละ
บานุส มีนา	2	0.5
บานุส บุคตะ-ฮา	3	0.7
บานุส มูรอด	5	1.2
บานุส อับดุล-ฮาซิด	17	3.9
บานุส ฟาฮัด	13	3.0
บานุส อัล-อุมเราะฮ์	2	0.5
บานุส บานู-ไชบะฮ์	1	0.2
บานุส นาบีล	1	0.2
บานุส อับบาต	3	0.7
บานุสอื่นๆ	123	28.4
รวม	433	100

ลักษณะการเดินทางเข้ามัสยิดฮารอมของผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในการเดินทางครั้งต่อมา จะเดินเข้าประตูบานุสลาม เป็นจำนวนมากที่สุดคือ 157 คน คิดเป็นร้อยละ 36.3 ของผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือบานุสอื่นๆ ที่ไม่ได้ระบุ จำนวน 123 คน คิดเป็นร้อยละ 28.4 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.17 เมื่อผู้แสวงบุญเข้ามาภายในมัสยิดฮารอม เลือกพื้นที่ที่จะละหมาดที่บริเวณใด

พื้นที่ที่จะละหมาด	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ใกล้บัยตุลลอฮ์	156	36
ใกล้ชั้นวางกุรอาน	41	9.5
แนวรางทอง	26	6
ใกล้พื้นที่กันชนชาย-หญิง	20	4.6
ร่มเงาอาคาร	50	11.5

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.17 (ต่อ)

พื้นที่ที่จะละหมาด	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ลานตอวาฟ	33	7.6
ใกล้ประตูทางเข้า-ออก	21	4.8
ทางสะอาด	33	7.6
ใกล้บ่อน้ำชำระ	5	1.2
อื่นๆ	47	10.9
รวม	433	100

ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเข้ามาภายในมัสยิดฮารอม มักจะเลือกพื้นที่ที่จะละหมาด บริเวณ ใกล้บันไดลลอฮ์ เป็นจำนวนมากที่สุด คือ 156 คน คิดเป็นร้อยละ 36 ของผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือ บริเวณร่มเงาอาคาร เป็นจำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 11.5 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.18 พื้นที่ที่ท่านเลือกนั่งในมัสยิดฮารอม ได้ตำแหน่งเดิม ป้อยแค่ไหน

ความถี่ในการเลือกตำแหน่งที่นั่งเดิม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่ตอบ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)	3	0.7
2 ครั้ง	68	15.7
3 ครั้ง	80	18.5
5 ครั้ง	72	16.6
6 ครั้ง	50	11.5
มากกว่า 6 ครั้ง	160	37.0
รวม	433	100

ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเข้ามาภายในมัสยิดฮารอม มักจะเลือกพื้นที่นั่งในมัสยิดฮารอมได้ตำแหน่งเดิม มากกว่า 6 ครั้ง เป็นจำนวนมากที่สุด คือ 160 คน คิดเป็นร้อยละ 37 ของ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือ 3 ครั้ง คิดเป็นจำนวน 80 คน เป็นร้อยละ 18.5 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.19 เหตุผลที่ทำให้ท่านไม่สามารถนั่งที่เดิมได้

เหตุผลที่ไม่สามารถเลือกนั่งที่เดิมได้	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่ตอบ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)	2	0.5
หาตำแหน่งเดิมไม่เจอ	33	7.7
อยากหาที่ใหม่	138	32.3
มีคนนั่งอยู่ก่อน	218	51.1
อยากเดินชมรอบๆ	36	8.4
รวม	433	100

ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเข้ามาภายในมัสยิดฮารอม มีเหตุผลที่ไม่สามารถเลือกที่นั่งที่เดิมได้ คือมีคนนั่งอยู่ก่อน เป็นจำนวนมากที่สุด คือ 218 คน คิดเป็นร้อยละ 51.1 ของผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือ อยากหาที่ใหม่ เป็นจำนวน 138 คน คิดเป็นร้อยละ 32.3 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.20 จากประตูทางเข้ามัสยิด ฮูลานตอวาฟ ท่านใช้วิธีการใด

จากประตูทางเข้ามัสยิด ฮูลานตอวาฟโดย	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เดินตามแห่หรือหัวหน้าที่ม	133	30.7
เดินตามความเคยชินจากครั้งแรก	182	42.0
เดินไปเรื่อยๆ เดี่ยวก็ถึงเอง	52	12.0
เดินตามป้ายที่ติดไว้	66	15.2
รวม	433	100

ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเข้ามาภายในมัสยิดฮารอม จากประตูมัสยิดจะเดินทางสู่ฮูลานตอวาฟด้วยวิธีการ เดินตามความเคยชิน เป็นจำนวนมากที่สุด คือ 182 คน คิดเป็นร้อยละ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

42.0 ของผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือ เดินทางแซะห์/หัวหน้าทีมเป็นจำนวน 133 คน คิดเป็นร้อยละ 30.7 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.21 ในมัสยิดฮารอม ท่านใช้สิ่งใดในการนำทางไปสู่เป้าหมายในการเลือกที่นั่งของท่าน

ในมัสยิดฮารอม ท่านใช้สิ่งใดในการนำทางไปสู่เป้าหมาย	จำนวน (คน) ที่เลือก	ร้อยละ
มุมกะบะฮ์เป็นหลัก	224	51.7
มะกอมอิบรอฮีมเป็นหลัก	107	24.7
รางทองเป็นหลัก	100	23.1
เสาบัง- หอนาฬิกาใหญ่ เป็นหลัก	75	17.3
ชื่อประตู / หมายเลข / และป้ายสัญลักษณ์เป็นหลัก	155	35.8

ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเข้ามาภายในมัสยิดฮารอม ใช้สิ่งใดในการนำทางไปสู่เป้าหมายในการเลือกที่นั่ง โดยผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้ มุมกะบะฮ์เป็นหลัก มีจำนวนมากที่สุดคือเป็นจำนวน 224 คน คิดเป็นร้อยละ 51.7 ของผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือ ชื่อประตู / หมายเลข / และป้ายสัญลักษณ์เป็นหลัก เป็นจำนวน 155 คน คิดเป็นร้อยละ 35.8 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.22 ในมัสยิดฮารอม ระหว่างนั่งรอหรือเวลาว่าง ระหว่างละหมาดดูริ- อัศริ หรือ, อัศริ-มักริบ. หรือมักริบ-อีซา , ท่านเลือกทำอะไรบ่อยที่สุด

กิจกรรมระหว่างนั่งรอละหมาด	จำนวน(คน)ที่เลือก	ร้อยละ
ละหมาดสุนัต อ่านกุรอาน ดุอา-ซิเกร	396	91.5
เดินสำรวจรอบๆ ซีนชมความงาม	19	4.4
ไปเข้าห้องน้ำ ไปอาบน้ำละหมาด	7	1.6
เดินออกจากมัสยิด (ชื่อของ / เดินเที่ยว / หาญาติ- เพื่อน)	11	2.5
รวม	433	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเข้ามาภายในมัสยิดฮารอม ระหว่างนั่งรอหรือเวลาว่าง ระหว่างละหมาดตุริ- อัลริ หรือ, อัลริ-มักริบ, หรือมักริบ-อีซา ,จะทำกิจกรรมละหมาดสุนัต อ่านกุรอาน ดุอา-ซิเกร มากที่สุด เป็นจำนวน 396 คน คิดเป็นร้อยละ 91.57 ของผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือ เดินสำรวจรอบๆ ซีนชมความงาม เป็นจำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 4.4 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.23 ในมัสยิดฮารอม ท่านเดินจากชั้นนี้ ไปสู่อีกชั้นได้สะดวก โดยวิธีใด

ในมัสยิดฮารอม ท่านเดินจากชั้นนี้ ไปสู่อีกชั้นได้สะดวก โดยวิธี	จำนวน (คน) ที่เลือก	ร้อยละ
ใช้บันไดเลื่อน	370	85.5
ไม่ใช้บันไดเลื่อนเพราะหลงทางและคนแน่น	49	11.3
ใช้ลิฟท์ เพราะทำให้สะดวกรวดเร็ว	8	1.8
ไม่ใช้ลิฟท์ เพราะหลงทางและรอนาน	6	1.4
รวม	433	100

ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเข้ามาภายในมัสยิดฮารอม เดินจากชั้นนี้ ไปสู่อีกชั้นได้สะดวก โดยวิธีใช้บันไดเลื่อน เป็นจำนวนมากที่สุด โดยมีจำนวน 370 คน คิดเป็นร้อยละ 85.5 ของผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือไม่ใช้บันไดเลื่อนเพราะหลงทางและคนแน่น โดยมีจำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 11.3 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.24 จากประสบการณ์เรื่องหลงทางของท่าน ในมัสยิดฮารอม เกิดเหตุการณ์ใด

จากประสบการณ์เรื่องหลงทางของท่าน ในมัสยิดฮารอม เกิดเหตุการณ์	จำนวน (คน) ที่เลือก	ร้อยละ
ไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม	103	23.8
บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1	89	20.6
วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ	144	33.33
อื่นๆ	153	35.3

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเข้ามาภายในมัสยิดฮารอม มีประสบการณ์หลงทาง แบบอื่น ๆ มากที่สุด เป็นจำนวน 153 คน คิดเป็นร้อยละ 35.3 และรองลงมาคือ วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ เป็นจำนวน 144 คน คิดเป็นร้อยละ 33.33

ตารางที่ 4.25 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องเพศกับไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม

	ไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
เพศ ชาย	61	179	240
หญิง	42	151	193
Total	103	330	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	.788 ^a	1	.375		
Continuity Correction ^b	.600	1	.439		
Likelihood Ratio	.792	1	.374		
Fisher's Exact Test				.427	.220
Linear-by-Linear Association	.786	1	.375		
N of Valid Cases	433				

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 45.91.

b. Computed only for a 2x2 table

เมื่อนำปัจจัยเรื่องเพศกับการหลงทางลักษณะไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 0.788 ค่า Sig = 0.375 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องเพศกับการหลงทางลักษณะไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม ไม่มีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.26 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องอายุกับไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม

อายุ * ไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม Crosstabulation

Count

		ไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม		Total
		เลือก	ไม่เลือก	
อายุ	ต่ำกว่า 20	2	1	3
	อายุ 20-60	66	237	303
	มากกว่า 60	35	92	127
Total		103	330	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4.711 ^a	2	.095
Likelihood Ratio	4.117	2	.128
Linear-by-Linear Association	.715	1	.398
N of Valid Cases	433		

a. 2 cells (33.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .71.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องอายุกับการหลงทางลักษณะไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 4.711 ค่า Sig = 0.095 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องอายุกับการหลงทางลักษณะไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม **ไม่มี** ความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.27 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องภูมิลำเนากับไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม

ภูมิลำเนา * ไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม Crosstabulation

Count

	ไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
ภูมิลำเนา ภาคกลาง	8	53	61
ภาคเหนือ	16	44	60
ภาคอีสาน	3	15	18
ภาคตะวันออก	6	18	24
ภาคใต้	35	100	135
กรุงเทพ	35	100	135
Total	103	330	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5.311 ^a	5	.379
Likelihood Ratio	5.865	5	.320
Linear-by-Linear Association	2.542	1	.111
N of Valid Cases	433		

a. 1 cells (8.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4.28.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องภูมิลำเนากับการหลงทางลักษณะไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 5.311 ค่า Sig = 0.379 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องภูมิลำเนากับการหลงทางลักษณะไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.28 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอ
ตำแหน่งเดิม

การศึกษา * ไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม Crosstabulation

Count	ไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
การศึกษา ต่ำกว่า มัธยมศึกษา	37	126	163
ปริญญาตรี	48	160	208
สูงกว่าปริญญาตรี	18	44	62
Total	103	330	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2- sided)
Pearson Chi-Square	1.105 ^a	2	.575
Likelihood Ratio	1.064	2	.587
Linear-by-Linear Association	.690	1	.406
N of Valid Cases	433		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 14.75.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับการหลงทางลักษณะไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอ
ตำแหน่งเดิม มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 1.105 ค่า Sig = 0.575
สรุปว่า ปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับการหลงทางลักษณะไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่ง
เดิม ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.29 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องปีที่ไปทำอัยย์กับไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม

ปีที่ทำอัยย์ * ไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม Crosstabulation

Count		ไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม		Total
		เลือก	ไม่เลือก	
ปีที่ทำอัยย์	2550	19	34	53
	2551	9	11	20
	2552	6	17	23
	2553	5	25	30
	2554	12	49	61
	2555	11	22	33
	2556	21	94	115
	อื่น	20	78	98
Total		103	330	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14.907 ^a	7	.037
Likelihood Ratio	13.969	7	.052
Linear-by-Linear Association	7.303	1	.007
N of Valid Cases	433		

a. 1 cells (6.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4.76.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องปีที่ไปทำอัยย์กับการหลงทางลักษณะไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 14.907 ค่า Sig = 0.037 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องปีที่ไปทำอัยย์กับการหลงทางลักษณะไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.30 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่
เจอตำแหน่งเดิม

รายได้ต่อเดือน * ไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่งเดิม Crosstabulation

Count

	ไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่เจอตำแหน่ง		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
รายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า 10,000 บาท	17	85	102
10,001 - 30,000	55	160	215
30,001 - 60,000	23	65	88
มากกว่า 60,001	8	20	28
Total	103	330	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2- sided)
Pearson Chi-Square	3.856 ^a	3	.277
Likelihood Ratio	4.066	3	.254
Linear-by-Linear Association	2.664	1	.103
N of Valid Cases	433		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6.66.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับการหลงทางลักษณะไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่
เจอตำแหน่งเดิม มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 3.856 ค่า Sig =
0.277 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับการหลงทางลักษณะไปห้องน้ำแล้วกลับมาไม่
เจอตำแหน่งเดิม **ไม่มีความสัมพันธ์กัน**อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.31 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องเพศกับบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง จากชั้นที่ 1 ไปอีกชั้นหนึ่ง

เพศ * บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง Crosstabulation

Count

		บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง		Total
		เลือก	ไม่เลือก	
เพศ	ชาย	49	191	240
	หญิง	40	153	193
Total		89	344	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	.006 ^a	1	.937		
Continuity Correction ^b	.000	1	1.000		
Likelihood Ratio	.006	1	.937		
Fisher's Exact Test				1.000	.515
Linear-by-Linear Association	.006	1	.937		
N of Valid Cases	433				

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 39.67.

b. Computed only for a 2x2 table

เมื่อนำปัจจัยเรื่องเพศกับการลงทางลักษณะบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1 ไปอีกชั้นหนึ่ง มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 0.006 ค่า Sig = 0.937 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องเพศกับการลงทางลักษณะการลงทางลักษณะบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1 ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.32 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องอายุกับ บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง จากชั้นที่1 ไปอีกชั้นหนึ่ง

อายุ * บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง Crosstabulation

Count

		บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง		Total
		เลือก	ไม่เลือก	
อายุ	ต่ำกว่า 20	0	3	3
	อายุ 20-60	61	242	303
	มากกว่า 60	28	99	127
Total		89	344	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	.983 ^a	2	.612
Likelihood Ratio	1.584	2	.453
Linear-by-Linear Association	.408	1	.523
N of Valid Cases	433		

a. 2 cells (33.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .62.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องอายุกับการหลงทาง ลักษณะบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง จากชั้นที่1 ไปอีกชั้นหนึ่ง มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 0.983 ค่า Sig = 0.612 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องอายุกับการหลงทางลักษณะบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่1 ไปอีกชั้นหนึ่ง ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.33 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องภูมิลำเนากับบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1 ไปอีกชั้นหนึ่ง

ภูมิลำเนา * บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง Crosstabulation

Count

	บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
ภูมิลำเนา ภาคกลาง	12	49	61
ภาคเหนือ	12	48	60
ภาคอีสาน	2	16	18
ภาคตะวันออก	5	19	24
ภาคใต้	39	96	135
กรุงเทพ	19	116	135
Total	89	344	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	10.239 ^a	5	.069
Likelihood Ratio	10.246	5	.069
Linear-by-Linear Association	.021	1	.884
N of Valid Cases	433		

a. 2 cells (16.7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3.70.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องภูมิลำเนากับการหลงทางลักษณะบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1 ไปอีกชั้นหนึ่ง มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 10.239 ค่า Sig = 0.69 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องภูมิลำเนากับการหลงทางลักษณะบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1 ไปอีกชั้นหนึ่ง **ไม่มีความสัมพันธ์กัน**อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.34 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1 ไปอีกชั้นหนึ่ง

การศึกษา * บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง Crosstabulation

Count

	บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
การศึกษา ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	41	122	163
ปริญญาตรี	38	170	208
สูงกว่าปริญญาตรี	10	52	62
Total	89	344	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3.520 ^a	2	.172
Likelihood Ratio	3.480	2	.176
Linear-by-Linear Association	3.180	1	.075
N of Valid Cases	433		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 12.74.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับการหลงทางลักษณะบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1 ไปอีกชั้นหนึ่ง มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 3.520 ค่า Sig = 0.172 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับการหลงทางลักษณะบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1 ไปอีกชั้นหนึ่ง **ไม่มีความสัมพันธ์กัน**อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.35 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องปีที่ไปทำฮัจย์กับบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่1 ไปอีกชั้นหนึ่ง

ปีที่ทำฮัจย์ * บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง Crosstabulation

Count

	บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
ปีที่ทำฮัจย์ 2550	7	46	53
2551	5	15	20
2552	7	16	23
2553	11	19	30
2554	12	49	61
2555	10	23	33
2556	22	93	115
อื่น	15	83	98
Total	89	344	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11.884 ^a	7	.104
Likelihood Ratio	11.232	7	.129
Linear-by-Linear Association	.360	1	.548
N of Valid Cases	433		

a. 2 cells (12.5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4.11.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องปีที่ไปทำฮัจย์กับการหลงทางลักษณะบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่1 ไปอีกชั้นหนึ่ง มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 11.884 ค่า Sig = 0.104 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องปีที่ไปทำฮัจย์กับการหลงทางลักษณะบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่1 ไปอีกชั้นหนึ่ง **ไม่มีความสัมพันธ์กัน**อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.36 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1 ไปอีกชั้นหนึ่ง

รายได้ต่อเดือน * บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง Crosstabulation

Count

	บันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่ง		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
รายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า 10,000 บ.	21	81	102
10,001 - 30,000	47	168	215
30,001 - 60,000	14	74	88
มากกว่า 60,001	7	21	28
Total	89	344	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1.726 ^a	3	.631
Likelihood Ratio	1.781	3	.619
Linear-by-Linear Association	.055	1	.815
N of Valid Cases	433		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5.76.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับการหลงทางลักษณะบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1 ไปอีกชั้นหนึ่ง มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 1.726 ค่า Sig = 0.631 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับการหลงทางลักษณะบันไดเลื่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งจากชั้นที่ 1 ไปอีกชั้นหนึ่ง ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.37 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องเพศกับวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ

เพศ * วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ Crosstabulation

Count

		วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ		Total
		เจอ	ไม่เจอ	
		เลือก	ไม่เลือก	
เพศ	ชาย	94	146	240
	หญิง	50	143	193
Total		144	289	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	8.474 ^a	1	.004		
Continuity Correction ^b	7.887	1	.005		
Likelihood Ratio	8.581	1	.003		
Fisher's Exact Test				.004	.002
Linear-by-Linear Association	8.454	1	.004		
N of Valid Cases	433				

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 64.18.

b. Computed only for a 2x2 table

เมื่อนำปัจจัยเรื่องเพศกับการวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 8.474 ค่า Sig = 0.004 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องเพศกับการวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.38 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องอายุกับวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ

อายุ * วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ Crosstabulation

Count

		วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ		Total
		เลือก	ไม่เลือก	
อายุ	ต่ำกว่า 20	2	1	3
	อายุ 20-60	100	203	303
	มากกว่า 60	42	85	127
Total		144	289	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1.519 ^a	2	.468
Likelihood Ratio	1.404	2	.496
Linear-by-Linear Association	.073	1	.787
N of Valid Cases	433		

a. 2 cells (33.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.00.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องอายุกับการวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 1.519 ค่า Sig = 0.468 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องอายุกับการวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ **ไม่มีความสัมพันธ์กัน**อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.39 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องภูมิลำเนากับวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ

ภูมิลำเนา * วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ Crosstabulation

Count

	วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
ภูมิลำเนา ภาคกลาง	14	47	61
ภาคเหนือ	21	39	60
ภาคอีสาน	11	7	18
ภาคตะวันออก	6	18	24
ภาคใต้	50	85	135
กรุงเทพ	42	93	135
Total	144	289	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11.179 ^a	5	.048
Likelihood Ratio	10.929	5	.053
Linear-by-Linear Association	.375	1	.540
N of Valid Cases	433		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5.99.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องภูมิลำเนากับการวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 11.179 ค่า Sig = 0.048 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องภูมิลำเนากับการวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.40 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับการวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ

การศึกษา * วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ Crosstabulation

Count

	วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ		Total
	เจอ	ไม่เจอ	
การศึกษา ต่ำกว่า มัธยมศึกษา	59	104	163
ปริญญาตรี	69	139	208
สูงกว่าปริญญาตรี	16	46	62
Total	144	289	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2.186 ^a	2	.335
Likelihood Ratio	2.246	2	.325
Linear-by-Linear Association	1.976	1	.160
N of Valid Cases	433		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 20.62.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับการวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 2.186 ค่า Sig = 0.335 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับการวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.41 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องปีที่ทำฮัจย์กับวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ

ปีที่ทำฮัจย์ * วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ Crosstabulation

Count

		วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ		Total
		เลือก	ไม่เลือก	
ปีที่ทำฮัจย์	2550	28	25	53
	2551	8	12	20
	2552	7	16	23
	2553	4	26	30
	2554	20	41	61
	2555	8	25	33
	2556	28	87	115
	อื่น	41	57	98
Total		144	289	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	23.582 ^a	7	.001
Likelihood Ratio	24.071	7	.001
Linear-by-Linear Association	2.471	1	.116
N of Valid Cases	433		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6.65.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องปีที่ทำฮัจย์กับการวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 23.582 ค่า Sig = 0.001 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องปีที่ทำฮัจย์กับการวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.42 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับรายได้กับวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหา
ไม่เจอ

รายได้ต่อเดือน * วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ Crosstabulation

Count

	วางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
รายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า 10,000 บาท	28	74	102
10,001 - 30,000	72	143	215
30,001 - 60,000	38	50	88
มากกว่า 60,001	6	22	28
Total	144	289	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7.224 ^a	3	.065
Likelihood Ratio	7.259	3	.064
Linear-by-Linear Association	.973	1	.324
N of Valid Cases	433		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9.31.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับการวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 7.224 ค่า Sig = 0.065 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับการวางรองเท้าไว้หน้าประตูออกมาหาไม่เจอ **ไม่มี** ความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.43 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องเพศกับการหลงทางแบบอื่น

เพศ * หลงทางแบบอื่น Crosstabulation

Count

		หลงทางแบบอื่น		Total
		เลือก	ไม่เลือก	
เพศ	ชาย	73	167	240
	หญิง	80	113	193
Total		153	280	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	5.700 ^a	1	.017		
Continuity Correction ^b	5.227	1	.022		
Likelihood Ratio	5.689	1	.017		
Fisher's Exact Test				.020	.011
Linear-by-Linear Association	5.687	1	.017		
N of Valid Cases	433				

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 68.20.

b. Computed only for a 2x2 table

เมื่อนำปัจจัยเรื่องเพศกับการหลงทางแบบอื่น มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 5.70 ค่า Sig = 0.017 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องเพศกับการหลงทางแบบอื่น มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.44 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับอายุกับการหลงทางแบบอื่น

อายุ * หลงทางแบบอื่น Crosstabulation

Count

	หลงทางแบบอื่น		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
อายุ ต่ำกว่า 20	0	3	3
อายุ 20-60	108	195	303
มากกว่า 60	45	82	127
Total	153	280	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1.652 ^a	2	.438
Likelihood Ratio	2.629	2	.269
Linear-by-Linear Association	.065	1	.799
N of Valid Cases	433		

a. 2 cells (33.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.06.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องอายุกับการหลงทางแบบอื่น มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 1.652 ค่า Sig = 0.438 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องอายุกับการหลงทางแบบอื่น ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.45 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องภูมิลำเนากับการหลงทางแบบอื่น

ภูมิลำเนา * หลงทางแบบอื่น Crosstabulation

Count

	หลงทางแบบอื่น		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
ภูมิลำเนา ภาคกลาง	30	31	61
ภาคเหนือ	17	43	60
ภาคอีสาน	7	11	18
ภาคตะวันออก	9	15	24
ภาคใต้	35	100	135
กรุงเทพ	55	80	135
Total	153	280	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	13.511 ^a	5	.019
Likelihood Ratio	13.565	5	.019
Linear-by-Linear Association	.733	1	.392
N of Valid Cases	433		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6.36.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องภูมิลำเนากับการหลงทางแบบอื่น มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 13.511 ค่า Sig = 0.018 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องภูมิลำเนากับการหลงทางแบบอื่น มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.46 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับการหลงทางแบบอื่น

การศึกษา * หลงทางแบบอื่น Crosstabulation

Count

	หลงทางแบบอื่น		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
การศึกษา ต่ำกว่า มัธยมศึกษา	53	110	163
ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี	76	132	208
Total	153	280	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2- sided)
Pearson Chi-Square	1.008 ^a	2	.604
Likelihood Ratio	1.011	2	.603
Linear-by-Linear Association	.970	1	.325
N of Valid Cases	433		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 21.91.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับการหลงทางแบบอื่น มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 1.008 ค่า Sig = 0.604 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องระดับการศึกษากับการหลงทางแบบอื่น ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.47 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องปีที่ไปทำฮัจย์กับการหลงทางแบบอื่น

ปีที่ทำฮัจย์ * หลงทางแบบอื่น Crosstabulation

Count

	หลงทางแบบอื่น		Total
	เลือก	ไม่เลือก	
ปีที่ทำฮัจย์ 2550	12	41	53
2551	5	15	20
2552	6	17	23
2553	9	21	30
2554	15	46	61
2555	12	21	33
2556	57	58	115
อื่น	37	61	98
Total	153	280	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19.447 ^a	7	.007
Likelihood Ratio	19.569	7	.007
Linear-by-Linear Association	11.284	1	.001
N of Valid Cases	433		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 7.07.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องปีที่ไปทำฮัจย์มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 19.447 ค่า Sig = 0.007 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องปีที่ไปทำฮัจย์กับการหลงทางแบบอื่น มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.48 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับการหลงทางแบบอื่น

รายได้ต่อเดือน * หลงทางแบบอื่น Crosstabulation

Count

		หลงทางแบบอื่น		Total
		เลือก	ไม่เลือก	
รายได้ต่อเดือน	ต่ำกว่า 10,000 บาท	41	61	102
	10,001 - 30,000	72	143	215
	30,001 - 60,000	28	60	88
	มากกว่า 60,001	12	16	28
Total		153	280	433

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2.545 ^a	3	.467
Likelihood Ratio	2.518	3	.472
Linear-by-Linear Association	.216	1	.642
N of Valid Cases	433		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9.89.

เมื่อนำปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับการหลงทางแบบอื่น มาทดสอบ Chi-square พบว่าค่า Pearson Chi-Square = 2.545 ค่า Sig = 0.467 สรุปว่า ปัจจัยเรื่องระดับรายได้ต่อเดือนกับการหลงทางแบบอื่น **ไม่มีความสัมพันธ์กัน**อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.49 ในมัสยิดฮารอม ระหว่างนั่งรอหรือเวลาว่าง ระหว่างละหมาดศูริ- อัศริ หรือ, อัศริ-มักริบ. หรือมักริบ-อีซา , ท่านเลือกทำอะไรบ่อยที่สุด

ลักษณะพฤติกรรม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ละหมาดสุนัต อ่านกุรอาน ดุอา-ซีเกร	396	91.5
เดินสำรวจรอบๆ ซีนชมความงาม ความยิ่งใหญ่- ตระการตา	19	4.4
ไปเข้าห้องน้ำ ไปอาบน้ำละหมาด	7	1.6
เดินออกจากมัสยิด (ชื่อของ / เดินเที่ยว / หาญาติ- เพื่อน)	11	2.5
รวม	433	100

ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเข้ามาภายในมัสยิดฮารอม ระหว่างนั่งรอหรือเวลาว่าง ระหว่างละหมาดศูริ- อัศริ หรือ, อัศริ-มักริบ. หรือมักริบ-อีซา จะเลือกทำอะไรละหมาดสุนัต อ่านกุรอาน ดุอา-ซีเกร มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 91.5 ของผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือ เดินสำรวจรอบๆ ซีนชมความงาม ความยิ่งใหญ่-ตระการตา คิดเป็นร้อยละ 4.4 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.50 ในมัสยิดฮารอม ท่านเดินจากชั้นนี้ ไปสู่อีกชั้นได้สะดวก โดยวิธีใด

ลักษณะพฤติกรรม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ใช้บันไดเลื่อน เพราะหาเส้นทางได้สะดวกและสบาย	370	85.5
ไม่ใช้บันไดเลื่อนเพราะหลงทางและคนแน่น	49	11.3
ใช้ลิฟท์ เพราะทำให้สะดวกรวดเร็ว	8	1.8
ไม่ใช้ลิฟท์ เพราะหลงทางและรอนาน	6	1.4
รวม	433	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเข้ามาภายในมัสยิดฮารอมเดินจากชั้นนี้ ไปสู่อีกชั้นได้สะดวก โดยวิธี ใช้บันไดเลื่อน เพราะหาเส้นทางได้สะดวกและสบาย คิดเป็นร้อยละ 85.5 ของผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือ ไม่ใช้บันไดเลื่อนเพราะหลงทางและคนแน่น เป็นร้อยละ 11.3 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.51 การเลือกตำแหน่งนั่งในมัสยิดฮารอม (ใกล้กะฮ์บะฮ์ รางทอง ทางสะแอ ลานตอ วาฟ พื้นที่ในอาคาร หลังมะกอมอิบรอฮีม มุลตาซัม บ่อน้ำซำซำ ภูเขาซอฟา ภูเขาเมรวะฮ์) เพื่อละหมาดและขอดูอาที่อยากได้ มีผลต่ออิบาดะฮ์และผลการตอบแทนที่ไม่เท่ากัน ท่านทำแบบใด

ทัศนคติ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
จะรีบไปหาดำแหน่งนั้นๆ เพื่ออิบาดะฮ์และผลการตอบแทนที่ไม่เท่ากัน	86	20
ละหมาดและขอดูอาในมัสยิดฮารอมผลตอบแทน 100,000 เท่า ได้เท่ากันหมดทุกที่ทุกคน	345	79.7
รวม	431	100

หมายเหตุ: มีผู้ไม่ตอบจำนวน 2 คน

ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเลือกตำแหน่งนั่งในมัสยิดฮารอม (ใกล้กะฮ์บะฮ์ รางทอง ทางสะแอ ลานตอ วาฟ พื้นที่ในอาคาร หลังมะกอมอิบรอฮีม มุลตาซัม บ่อน้ำซำซำ ภูเขาซอฟา ภูเขาเมรวะฮ์) เพื่อละหมาดและขอดูอาที่อยากได้ มีผลต่ออิบาดะฮ์และผลการตอบแทนที่ไม่เท่ากัน ผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า] ละหมาดและขอดูอาในมัสยิดฮารอมผลตอบแทน 100,000 เท่า ได้เท่ากันหมดทุกที่ทุกคน คิดเป็นร้อยละ 80 ของผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือ] จะรีบไปหาดำแหน่งนั้นๆ เพื่ออิบาดะฮ์และผลการตอบแทนที่ไม่เท่ากัน. คิดเป็นร้อยละ 20 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.52 ในกรณีที่ ตำแหน่งที่เลือกไว้ในใจ ในมัสยิดฮารอม แล้วมีผู้นั่งเต็มจนแน่นมากๆ บริเวณนี้ถูกล้อมเชือกห้ามเข้า มีตำรวจคอยไล่ ท่านจะต้องหาที่ใหม่ ไกลจากเดิมมาก เมื่อละหมาดเสร็จแล้วจะเดินทางออกไปจากมัสยิดฮารอม โดยวิธีการใดเป็นส่วนมาก

บริเวณที่ถูกล้อมเชือก ห้ามเข้า

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ไม่ต้องตอบผู้ทรง	4	.9	.9	.9
	เดินเรื่อยๆ	134	30.9	31.2	32.2
	นั่งรอ	151	34.9	35.2	67.4
	ป้าย	140	32.3	32.6	100.0
	Total	429	99.1	100.0	
Missing	System	4	.9		
Total		433	100.0		

ในกรณีที่ ตำแหน่งที่เลือกไว้ในใจ ในมัสยิดฮารอม แล้วมีผู้นั่งเต็มจนแน่นมากๆ บริเวณนี้ถูกล้อมเชือกห้ามเข้า มีตำรวจคอยไล่ ท่านจะต้องหาที่ใหม่ ไกลจากเดิมมาก เมื่อละหมาดเสร็จแล้วผู้แสวงบุญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจะเดินทางออกไปจากมัสยิดฮารอม โดยวิธีการ นั่งรอ (ละหมาดส่วนตัว อ่านกุรอาน ดูอา-ซิกิร ฯลฯ) จนกว่าคนน้อย พอจำสภาพแวดล้อมได้จึงกลับ เป็นจำนวน 151 คน คิดเป็นร้อยละ 34.9 ของผู้ตอบแบบสอบถาม รองลงมาคือ ใช้ ป้ายสัญลักษณ์/ หมายเลข / อักษร ที่มีอยู่ นี้ จะช่วยได้ จำนวน 140 คน คิดเป็นร้อยละ 32.6 ของผู้ตอบแบบสอบถาม